

PÁLFFY GÉZA

**EGY SZLAVÓNIAI KÖZNEMESI FAMILIA
KÉT ORSZÁG SZOLGÁLATÁBAN:
A BUDRÓCI BUDOR CSALÁD A XV–XVIII. SZÁZADBAN***

Gecsényi Lajos 60. születésnapjára

Bevezetés: egy különleges nemeslevél 1610-ből

1610. december 1-jén a bécsi Magyar Udvari Kancellárián a neves magyar királyi titkár, a könyvkiadói tevékenységéről, mindenekelőtt Balassi Bálint istenes verseinek megjelentetéséről ismert Ferenczffy Lőrinc (1577–1640),¹ különleges nemeslevelet vetett – a kor szokásainak megfelelően – pergamenre.² A nemességmegerősítő és címerbővítő armális könyv alakban készült, és 12 folióján, összesen 21 oldalon, rendkívüli részletességgel mesélte el egy szinte ismeretlen szlavóniai nemes, budróci Budor János addigi több évtizedes pályáját – kitűnő lehetőséget kínálván ezzel az oklevél gondos lejegyzőjének (de egyúttal az utókor történészének is) arra, hogy betekintést nyerjen az akkor már több mint 500 esztendeje perszonalunióban álló Magyar- és Horvátország területén lezajlott tizenöt éves háború (1591/93–1606) és előzményeinek eseményeibe.

Ferenczffynek valóban volt lehetősége alaposan megismernie a századforduló hadi történéseit, hiszen december legelején immáron másodízben fogalmazta az oklevelet. Annak első, a végsőnél jóval rövidebb változatát ugyanis még szeptember 30-án, azaz néhány nappal titkári kinevezését követően,³ szerkesztette meg a császárvárosban.⁴ Nagy valószínűség szerint azonban a rendkívül öntudatos kérelmező ezzel nem volt elégedett, s már akkor is regényszámba illő „élettörténetét” a királyi titkárral beadványa alapján bőszesen kiegészítette – nyilván nem csekély anyagi ellenszolgáltatás fejében, amely

---

* Horvátországi kutatásainkat a Magyar és a Horvát Tudományos Akadémia közötti kutatási csereprogram keretében, valamint az OTKA (Ny. sz. F 034181) támogatásával folytattuk.

¹ Holl, 1980. és újabban lásd még ÚMIL I. k. 585. o.

² Arhiv HAZU, Armales, D CLXXXIX: A 44. (eredeti példány, a továbbiakban: Budor-Armales, teljes terjedelmében lásd a Függelék 1. részében), ÖStA HKA Fam.-Akt. B–P 318. fol. 1–10. (egykorú másolat, erre a példányra Gecsényi Lajos hívta fel figyelmünket, amit ezúton is köszönünk) és Arhiv HAZU, Armales, D CLXXXIX: A 44. (1747. máj. 10-én készült másolat) Az eredeti példány tartalmának egy XIX. századi zágrábi hetilapban való rövid, népszerűsítő ismertetése, több hibával és kritikai észrevételek nélkül: Laszowski, 1899. 336–338. o. A Bécsben őrzött egykorú másolatot 1896-ban látta a Hofkammerarchivot igazgató Thallóczy Lajos is. MOL Y 1, 1066/1896. sz. és I 199/1896. sz.

³ Holl, 1980. 33. o.

⁴ OSzK Kt. Fol. Lat. 1818. fol. 97–101. Részleges kiadása: *Aldásy* III. k. 60–65. o.: No. 115.

viszont az újdonsült titkárnak komoly segítséget jelenthetett. Budor kérésére Ferenczffy végül több mint egy tucatnyi helyen újabb történetekkel gazdagította a megadományozott „életrajzát”, sőt számos helyen gondosan át is stilizálta a szöveget.

A II. Mátyás magyar király nevében fogalmazott nemességmegerősítés tartalma mellett címlapján látható festett címerképével is méltán „büszkélkedhetett”, és jelent külön értéket a horvát és magyar kutatás számára. A reneszánsz jellegű címerpajzsot ugyanis – amelynek heraldikailag jobb mezejében egy felfelé nyúló és kivont kardot tartó páncélos kar, a kard végén egy struccotollas sisakban ábrázolt, dárdával átszúrt török fejjel; bal mezejében pedig egy fekete kócsagtollas koronát tartó két angyal volt látható – különleges alakok és címerek vették körül. Bár ezekről a reprezentatív formában kiállított oklevél – mint ez az armálisok esetében sajnos „rossz szokás” volt – egyetlen szóval sem emlékezett meg, mind a királyi titkár, mind a megadományozott bizonyosan jól tudta, mit is jelképeznek.⁵

A címertől heraldikailag jobbra egy manierisztikus díszítésű posztamensen aranyszínű palástban és lila ruhában Szent István király állt, jobbájában jogart, baljában országalmát tartva, míg feje fölött az Árpádok ezüsttel és vörössel hétszer vágott, valamint koronával ékesített címerpajzsa volt látható. Vele szemben, a túlsó oldalon, hasonló magasságú emelvényen vörös palástban, jobbájában országalmát, baljában hosszú nyelű bárdot (alabárdot) tartva Szent László páncélos alakja emelkedett, feje fölött a zöld hármás halomból kiemelkedő ezüst kettős kereszt és szintén koronával díszített magyar címerrel. A miniatúra közepén, a családi címer fölött ugyanakkor – az alábbi sorrendben – Szlavónia, Horvátország és Dalmácia egyesített címere volt látható, nevezetesen olyan formában, hogy a dalmát a hasított pajzsú, szlavón–horvát címerre szív-pajzs formában került. Az armális címerképének uralkodóalakjai és országcímerei rendkívül beszédesen jelezték, hogy tulajdonosának egész életpályája, családjának egész sorsa két ország történetével függ igen szorosan össze: egyrészt a Szent István által alapított Magyar Királyságéval, másrészt a Szent László által vele 1091-ben egyesített, majd Könyves Kálmán 1102. évi tengerfehérvári horvát királykoronázásától perszónalunióban élő Horvátországéval vagy pontosabban szólva a szlavón és horvát (illetve a velük „összefonódott” dalmát) területekkel.

Jelen tanulmány egy alig ismert szlavóniai köznemesi família, a budróci Budorok XV–XVIII. századi történetének példáján többek között azt kísérli meg bizonyítani, hogy Ferenczffy Lőrinc magyar királyi titkár és a címerképet megrendelő Budor János törekvése a két ország szoros együttélésének, mondhatnánk „együtt lélegzésének” kifejezésére teljesen indokolt volt. Az utóbbi közel egy évszázadban ugyanis a két szomszédos ország történetírása csak egy-egy fontosabb országos politikai esemény (pl. a Wesselényi–Zrínyi–Frangepán-féle összeesküvés és a kora újkori parasztfelkelések) vagy egy-egy kiemelkedő személyiség (pl. a két Zrínyi Miklós vagy legutóbb Rátkay György) kapcsán, valamint elsősorban az irodalom- és művészettörténeti kutatások területén vizsgált közös témákat és működött szorosabban együtt.⁶ A hadügy, a belpolitikai és a mindennapi élet, az igazgatás-, a társadalom- és a gazdaságtörténet terén ugyanakkor – egyedül talán a Nyugat-Magyarországra irányuló horvát migrációt és

---

⁵ A címeresleveleken szereplő, de ez ideig kutatatlan király-, szent- és egyéb személyábrázolások és országcímerek jelentőségére és szimbolikájára újabban Mikó Árpád hívta fel a figyelmet. *Mikó–Sinkó*, 2000. 318–323. o.: No. V–12–16. (A probléma további tárgyalását vele együtt külön tanulmányban tervezzük.)

⁶ Lásd a tanulmány végén található bibliográfia megfelelő tételeit (részletesen terjedelmi okokból nem sorolhatjuk fel őket), mindenekelőtt *Josip Adamček* és újabban *Bene Sándor* munkáit.

a Zrínyi család birtokainak és várainak (főként Zrínyi-Újvár) történetét leszámítva⁷ – meglehetősen csekélyek az ismereteink. Alapproblémát jelent továbbá, hogy a Dráván innen vagy túl folyó s egymást kisebb vagy nagyobb mértékben érintő kutatásokat (elsősorban nyelvi okokból) néhány kivételtől eltekintve nem ismeri a másik fél történetírása.⁸

A magyar–horvát köznemesség-kutatás eddigi eredményei

A kora újkori magyar társadalom legmeghatározóbb rétegének, a nemességnek a kutatása az elmúlt évtizedekben nem tartozott a törökkorral foglalkozó magyar történetírás kedvelt témái közé. Bár a XIX. század második és a XX. század első felében a legjelentősebb nagybirtokos familiákról számos fontos és mind a mai napig jól használható, pozitívista jellegű családtörténeti összegzés született,⁹ modern monográfiával mégis egyetlen egyről sem rendelkezünk azon mintegy félszáz család közül, akik a XVI–XVII. században Magyar- és Horvátország belpolitikai, katonai és gazdasági életének irányítását meghatározták. Sőt, néhány, a politikai elitet vezető magyar és horvát familia (pl. a trakostyáni Draskovicsok, a monyorókeréki Erdődyek vagy akár a Frangepánok, a Zrínyiek, a Nádasdyak vagy a Révayak stb.) esetében még az is komoly gondot okoz, hogy egy-egy jelentősebb személyiség legalapvetőbb életrajzi adatait megtudjuk.

Hosszú ideig sajnos ugyanez a helyzet volt jellemző a nemesi társadalom legnépesebb és legsokrétűbb csoportját alkotó köznemességre is, amelynek részletes feltérképezése – éppen területi és társadalmi sokszínűségéből adódóan – csakis (kis)monográfiák és esettanulmányok segítségével lehetséges. Az 1980-as években azonban elsősorban Maksay Ferenc, Varga J. János, Pálmány Béla, Gecsényi Lajos, Iványi Emma és Tóth István György, az elmúlt esztendőben pedig mindenekelőtt Dominkovits Péter és Bilkei Irén munkáinak köszönhetően kedvező változás következett be. Míg Maksay Ferenc – elsősorban a XVI. század közepi dicajegyzékekről végzett kutatásai alapján¹⁰ – a kor egyik legfontosabb jelenségére, a „nemesi infláció” folyamatára hívta fel tanulmányában a figyelmet, addig Varga J. János külön értekezésben mutatta be a nyugat-dunántúli familiárisi rendszer legfontosabb jellegzetességeit, nevezetesen a Batthyány család XVII. századi példáját.¹¹ Pálmány Béla és Gecsényi Lajos ugyanakkor egy-egy kisebb terület, Nógrád és Győr vármegye köznememesi társadalmát „térképezte fel”, részletesen elemezve összetételét, karrierlehetőségeit és vagyoni helyzetét. Újabban hasonló, országos szempontból is jól hasznosítható vizsgálatokat végzett Zala vármegye Mohács utáni nemességéről Bilkei Irén, valamint Sopron és Moson vármegye XVI. század

---

⁷ További irodalommal lásd *Breu*, 1970.; *Kampuš*, 1995. és *Pálffy–Pandžić–Tobler*, 1999., illetve mindenekelőtt MZ I–II. k., vö. még újabban népszerűsítő formában *Đurić–Feletar*, 1997. és *Kruhek*, 1999., valamint Zrínyi-Újvár új monográfiája: *Petrić–Feletar D.–Feletar P.*, 2001.

⁸ Jellemző példa, hogy a Wesselényi–Zrínyi–Frangepán-féle összeküvés legújabb horvát feldolgozása (*Mijatović*, 1992. és 2. jav. kiadása: *Mijatović*, 1999.) még *Pauler Gyula* 1876. évi alapmunkáját (*Pauler*, 1876.) sem idézi, miközben az új magyar összefoglalók vagy részlettanulmányok egyike sem citál a szép számú újabb horvát irodalomból.

⁹ Mindezekről jó bibliográfiai áttekintést nyújt: MCSI, 1984.

¹⁰ *Maksay*, 1991.

¹¹ *Maksay*, 1984. és *Varga J.*, 1981.

végi példáján Dominkovits Péter is. Végül Tóth István György több tanulmányában tanulságos művelődéstörténeti vizsgálatokat folytatott a Vas megyei nemesség XVII–XVIII. századi írástudásáról, majd elsősorban ezen eredményekre építve egy nagyobb összefoglalásban modellezte az írás és olvasás elterjedését a nemesség és parasztság körében a kora újkori Magyarországon.¹²

E nagyobb összegzések és az egy-egy vármegye nemességét bemutató stúdiumok mellett több kiváló esettanulmány jelezte a nemesi társadalom kutatásában rejlő lehetőségeket. Az Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenységéről 1991-ben monográfiát¹³ megjelentető Iványi Emma már a nyolcvanas évek első felében gondos írásokban tárta fel két, részben Esterházyval is kapcsolatban álló köznemesi származású végvári tisztt, gyöngyösi Nagy Ferenc Kanizsával szembeni végvidéki főkapitány-helyettes (1680–1695) és Libercsey Mihály gácsi kapitány (1656–1670) XVII. századi pályáját.¹⁴ Hasonlóra vállalkozott, de már egy egész család, nevezetesen a korábban alig ismert nyugat-dunántúli família, a katafalvi Falussyak kapcsán 1993-ban Gecsényi Lajos, majd újabban egy Sopron vármegyei hivatalviselő család, a petőházi Zekék alapos családtörténetével Dominkovits Péter.¹⁵ A kutatásban messze előljáró nyugat-dunántúli vizsgálatok sorát ugyanő az elmúlt években több gondos karriervizsgálattal gazdagította, amelyek alapvetően új eredményekkel szolgáltak a köznemesség vármegyei hivatalviseléséről, nagyuraknál végzett familiárisi szolgálatáról, vagyoni helyzetéről és a kora újkori jogtudó értelmiségi karrierlehetőségeiről.¹⁶

Mindezeknek köszönhetően a XVI–XVII. századi nyugat-dunántúli nemességről már egyre kiforráltabb, monografikus összegzésre csaknem érett képpel rendelkezünk.¹⁷ A Magyar Királyság más területeiről (pl. az északkeleti országrészeiről vagy a kulcsfontosságú Pozsony és Nyitra vármegyékről) ellenben meglehetősen csekélyek az ismereteink. Hasonló a helyzet a Drávától délre fekvő egykori szlavón vármegyék (Varasd, Kőrös, Zágráb) nemesi társadalmával kapcsolatban, amelyről újabban csaknem kizárólag Nada Klaić és Josip Adamček alapos monográfiái, valamint egy varasdi kiállítási katalógus szolgált korábban feltáratlan forrásokon alapuló új ismeretekkel.¹⁸ A horvát–szlavón területek köznemességének kutatását – a fent már említett problémák mellett – jelentősen nehezíti az is, hogy az említett vármegyék XVI–XVII. századi

---

¹² Az említés sorrendjében: *Pálmány*, 1982. (több család pályájával); *Gecsényi*, 1988.; *Bilkei*, 1997.; *Dominkovits*, 1999.; *Dominkovits*, 2001. és *Tóth I. Gy.*, 1996 (saját korábbi munkáinak részletes felsorolásával); valamint a későközépkori köznemességre alapvető még *Kubinyi*, 1984.

¹³ *Iványi E.*, 1991.

¹⁴ *Iványi E.*, 1983. és *Iványi E.*, 1984., vö. még Kisfaludy László és Miskey István XVII. századi végvári tisztek életpályáival: *Bánkúti*, 1973. és *Kiss Á.*, 1975., valamint az ország keleti területéről Ibrányi Mihály váradi vicekapitány harcos mindennapjaival: *Izsépy*, 1983. Egy régebbi, igen adatgazdag, de nem társadalomtörténeti jellegű tanulmány thengöldi Bornemisza János dunántúli főkapitány-helyettes és kanizsai kapitány pályájáról: *Takáts*, 1928b.

¹⁵ *Gecsényi*, 1993., ill. *Dominkovits*, 1995. és *Dominkovits*, 2000. Vö. még egy későközépkori esettanulmány a Sopron megyei Chernel családról: *Horváth*, 2001., valamint több általános megállapítással *Kubinyi*, 1984.

¹⁶ *Dominkovits*, 2002a.; *Dominkovits*, 2002b., valamint vö. még *Bilkei*, 1993. és *Hiller*, 2000.

¹⁷ Ennek megírása Dominkovits Pétertől várható.

¹⁸ *Klaić N.*, 1976; *Adamček*, 1968., 1980., 1981a., 1985., 1987. (további irodalommal) és *Lončarić*, 1996., valamint újabban Pavao Ritter Vitezović kapcsán (bár magyar vonatkozások nélkül) *Blažević*, 1999. A régebbi irodalomból a Varasd megyei nemességre alapvető: *Strohal*, 1932., vö. még *Klaić N.*, 1973. és *Šidak*, 1974., ill. újabban a HBL 1–4. k. egyes szócikkeit és legutóbb, bár elsősorban a XIX–XX. századra koncentráva: *Kolar*, 2002.

anyaga majdnem teljesen elpusztult (például egyetlen vármegyei jegyzőkönyv sem került ez ideig elő), de az egyes famíliák levéltárai is csak töredékesen maradtak ránk.¹⁹ Ennek ismeretében minden esettanulmány különös jelentőséggel bír, miként például legutóbb Tusor Péter érdekes írása arról a Gregoróczy Györgyről, aki a XVII. század közepén mind a báni, mind a Kanizsával szembeni végeken komoly szolgálatokat tett horvát és magyar hazája védelmében, s volt meggyilkolásáig a költő és hadvezér Zrínyi Miklós báni hadainak egyik kapitánya.²⁰

A magyar és a horvát történetírásnak tehát – ellentétben például a témában jelentős új monográfiákat produkáló cseh kutatásokkal²¹ – a kora újkori nemesség vizsgálata terén (is) óriási közös adósságai vannak. Ez a munka azonban csakis szoros együttműködéssel végezhető el, hiszen miként jelen írás is bizonyíthatja, még ugyanarra az alig ismert szlavóniai családra is Zágrábtól Budapesten át Bécsig és Pozsonyig mindenütt találhatunk jól hasznosítható levéltári forrásokat. Esettanulmányunk e fontos közös úton szeretne egy lépést „megtenni”. Dolgozatunkkal egyúttal 60. születésnapja alkalmából köszönteni szeretnénk az eddigi kutatómunkánkat mindig atyai szeretettel támogató Gecsényi Lajost; köszönnénk neki, hogy mindig ugyanolyan szorosan gondolkozott és működött velünk az elmúlt évtizedben együtt, mint a kora újkorban jelen írásunk főszereplőjének, Budor Jánosnak és családjának két országa.

A budróci Budor család a középkor végéig

A Budor család nem tartozik a Magyar- és Horvátországban jelentős szerepet betöltő, ismert köznemesi famíliák közé, bár a családtörténeti, genealógiai és heraldikai kézikönyvek igen szűkszavúan természetesen tudnak létezéséről.²² Valójában az 1989-ben megjelent Horvát Életrajzi Lexikon 2. kötetének, Josip Buturac által főként a korábbi forráskiadványok alapján írott gondos, de rövid szócikkét, valamint az ő kis középkori vonatkozású írását megelőzően²³ a Budor családról szinte semmit sem tudott a horvát és magyar kutatás.

A Budorok ősei – feltéve, ha hihetünk a bevezetőben bemutatott armális közlésének – eredetileg Veszprém megyéből származtak („ex nobilibus parentibus comitatus Vespri-

---

¹⁹ Mindezekről áttekintő tájékoztatást nyújt: Arhivski fondovi, 1984. 60–61. és 98–101. o. Ennek ellenére a nem Horvátországban őrzött családi archívumok, elsősorban a Budapesten található Nádasdy- (MOL E 185, Nádasdy cs. lt.), Batthyány- (MOL P 1313–P 1314, Batthyány cs. lt.), Pethő- (MOL P 235, Pethő cs. lt., vö. még NSK Zagreb, Rukopisi, Pethő-levelezés) és Esterházy- (MOL P 108, Esterházy cs. lt.), valamint a részben Pozsonyban (SNA ÚAE, erre lásd *Filipović*, 1978–1979.), részben Bécsben fennmaradt Erdődy-levéltár (ÖStA HHStA, Archiv Erdődy) anyaga tekintélyes számban őriz eddig alig használt iratokat mind Zágráb, Kőrös és Varasd vármegyék tevékenységére, mind a horvát–szlavón köznemesség történetére vonatkozóan.

²⁰ *Tusor*, 1999.

²¹ Lásd legújabban összefoglaló jelleggel, valamint a témára vonatkozó források és irodalom eddigi legteljesebb bibliográfiájával. *Bűžek et alii*, 2002. 381–397. o.

²² *Nagy I.*, I. k. 258. o.; *Kempelen*, II. k. 462. o.; *Bojničić*, 1899. 23. o.; *Strohal*, 1932. 165. o. és legújabban a muraközi nemesség sorában: *Kalšan*, 1999. 23. o., vö. még Ivan Bojničić kéziratosságyűjtését a Horvát Állami Levéltárban: HDA, Zbirke, Mape plemstva, Budor.

²³ HBL 2. k. 443–444. o. és *Buturac*, 1989. 99–102. o. (Köszönöm Dragutin Feletarnak és Hrvoje Petrićnek, hogy az utóbbi kis közleményre felhívták figyelmemet.), vö. még több érdekes középkori adat *Cvekan*, 1990. 11–37. o.

miensis”; Függelék fol. 2v.).²⁴ Innen telepedtek át, valószínűleg valamikor a XIII. század első felében, Szlavóniába,²⁵ nevezetesen Kőrös megyébe, ahol birtokokat szereztek. A nemeslevélben név szerint is említett első ősük (lásd az 1. családfát), az 1284-ben elhunyt, de már IV. Béla király nádora (1261–1267), Kőszegi Henrik katonájaként szolgáló Sagud és több rokona ugyanis gorboniki (*de Gorbonok/Gorbonuk*) névvel szerepelt,²⁶ Gorbonok mezővárosa pedig Kőrös megye északkeleti részén, egykor a mai Kloštar Podravski és Podravske Sesvete között feküdt.²⁷ Sagud fia volt a család későbbi nevét adó, de 1326-ban már néhaiként felbukkanó Budor (másként Bodor), aki még szintén a gorbonoki előnevet viselte.²⁸ Budor dédunokáját, Ádámot és ükunokáit, Balázst és Miklóst viszont már mindig budrovczi (*de Bwdrowcz*) praedicativummal említik,²⁹ mely település ugyancsak Kőrös megye említett vidékén, Szentgyörgyvártól délre található.³⁰ A család tagjai ettől kezdve egészen a XVII. századig ezt az előnevet használták, korábban inkább budrovczi, később budrócz(z)i alakban.

A Budor család a középkor végéig egyike volt a szlavóniai köznemesség legnépesebb rétegét alkotó, bár nem a legszegényebb sorba tartozó, úgynevezett „bene possessionati” familiáinak. A Budorok igazán jelentős szerepet sem az országrész, sem Kőrös vármegye életében nem töltöttek be, noha birtokaik csekély mértékben folyton gyarapodtak – a XV. századból fennmaradt, főként birtokjogi vonatkozású források azonban nem teszik lehetővé az egyes családtagok pályájának részletes rekonstrukcióját.³¹ Az első, akiről már bővebb információkkal rendelkezünk, az említett Balázs unokaöccse (lásd az 1. családfát), az 1533 táján³² elhunyt András volt. Ő ifjúkorában (1494) előbb Batthyány

Boldizsár jajcai bán (1493–1495) familiárisa volt,³³ akit különböző megbízatások mellett³⁴ fegyverével is gyakran szolgálhatott, mint nyilván későbbi urait is.³⁵ 1529 júliusában kelt

²⁴ Az alábbiakban gyakran idézett Budor-nemeslevélre a lábjegyzetekben Budor-Armales alakban, a főszövegben pedig a Függelékre utalva hivatkozunk, megadván a megfelelő foliós számokat, hogy a hivatkozott helyek ott gyorsan visszakereshetők legyenek.

²⁵ Miként a nemességmegegerősítés javított szövege (1610. dec. 1.) mondja: „in dicto regno nostro Sclavoniae sedes fixisse et bona haereditaria acquisivisse.” Uo. fol. 2v.

²⁶ „miles Henrici palatini” HDA, Zbirke, Mape plemstva, Budor, ill. „nobilis de Gorbonok” Uo. Zbirka rodoslovlja, Kut. 1. Budor és Budor-Armales, fol. 2v.

²⁷ A lokalizációra alapvető: *Cvekan*, 1990. 11–22. o. és 46–49. o., vö még *Heller*, 1974. 118–199. o.; *Buturac*, 1989. 99. o.; *Romhányi*, 2000. 27. o. és *Engel*, 2001.

²⁸ Lásd a 26. jegyzet forrásadatait, valamint vö. még *Buturac*, 1989. 99. o.

²⁹ Ádámra: Uo. 99. o. és MOL Df. 232114. (1503); Balázusra: „Blasius Budor de Budrowcz” *Kukuljević*, I. k. 215. o.: No. CXLVII. (1478); „domina Katherina relicta quondam Blasii de Budrowcz” MOL DI. 101308. (1502); Miklósrá: „Nicolaus Budor de Bwdrowcz” (1502) *Stipišić–Šamšalović*, 1960. 612. o.: No. 2722. és No. 2726. (1471). Persze a későbbi forrásokban utólag már Sagud és Budor is felbukkan budrovczi előnévvel, lásd pl. uo. 1959. 348. o.: No. 1470. (1413. nov. 13.: „Budur de Budrouch”) vagy 360. o.: No. 1653. (1423. nov. 8.: „Sagud de Budrocz”).

³⁰ A település nem keverendő össze a Valkó megyében fekvő másik két Budrovccal (ma mindkettő Budrovczi), de a verőcei uradalomban található harmadik Budrovccal (ma Budrovac Lukački) sem. Ezekhez, valamint általában a horvátországi és szlavóniai helységek azonosításához Engel Pál kiváló adatbázisát (*Engel*, 2001.) és Georg Heller helységnévtárait (*Heller*, 1977., 1978., 1980a. és 1980 b.) használtam. A tanulmányban magyar névvel említett horvátországi és szlavóniai települések mai megfelelőit lásd a Függelék 2. részében.

³¹ A család középkori szerepére – az eddigi és alábbiakban idézett levéltári források mellett – lásd *Josip Buturac* kronologikus rendbe szedett alapos adatközlését *Buturac*, 1989. 100–102. o., vö. még számos kiváló, de többnyire *Buturac* által is idézett adattal: *Stipišić–Šamšalović*, 1959–1963. passim.

³² 1532–1533-ban még biztosan élt: HDA Arhiv Budor, 1532. jan. 24., Kőrös és Uo. 1533., hónap és nap nélkül, Kőrös.

³³ „familiaris domini Balthasar [Batthyány]” 1494: MOL DI. 106868.

végrendeletében ugyanis nem kis számban találunk különféle fegyvereket, köztük egy török kardot (*framea Thurcalis*) és egy zászlóval ékesített dárdát (*hastae banderiae*) is.³⁶

András a Horvátországot és Szlavóniát a XVI. század elején már egyre komolyabban fenyegető törökök elleni küzdelemből fokozatosan kiöregedvén,³⁷ a vitézkedés helyett a különböző nagyurak, általában a regnáló horvát–szlavón bán vagy más horvát–magyar főméltóság hosszabb-rövidebb szolgálatát választotta. A ránk maradt életrajzi mozaikok szerint például 1512-ben Kanizsai György néhai bán (1507–1510) özvegye, Rozgonyi Klára szlavóniai birtokügyeiben járt el, mondhatnánk amolyan helyi birtokjogi és gazdasági „tanácsadóként”.³⁸ 1513-ban azután Perényi Imre nádor (1504–1519) és bán (1511–1513), 1517-ben pedig Beriszló Péter bán (1513–1520) báni embereként (*homo banalis*) bukkant fel.³⁹ Az utóbbi esztendőben, majd 1518-ban, ekkor nem másutt, mint a budai országgyűlésen, erdődi Bakócz Tamás bíboros-esztergomi érsek, egyúttal a zágrábi püspökség kormányzója,⁴⁰ illetve Brandenburgi György örgróf Kőrös megyei birtokperében ügyvédként (*procurator*) többek között ő képviselte az érseket, nyilván kiváló helyismeretének és több évtizedes szlavóniai tevékenységének köszönhetően.⁴¹ Társadalmi elismertségét és tanultságát – amely bizonyosan állítható⁴² – jól jelezte ez időben többször említett *magisteri* titulusa⁴³ és említett ügyvédeskedése, továbbá példának okáért az is, hogy a szlavón rendek 1528 tavaszán Kőrösön tartott gyűlésükön – Szemcsey János vicebán mellett – azon személyek közé választották, akik a Szlavóniában állomásozó idegen és helyi katonaság számára tartoztak az élelmiszer árát megállapítani.⁴⁴

*Két ország új helyzetben:
új lehetőségek a Budorok számára a Mohács utáni fél évszázadban*

---

³⁴ 1494 áprilisa előtt például urát képviselte Budán a királyi személyes jelenlét bírósága előtt. Uo. DI. 101178. (1494. ápr. 13.)

³⁵ András egyik konkrét (1501 októberi) törökellenes fellépésére lásd *Tkalčić*, 1896. 14–15. o.: No. 11.

³⁶ HDA Arhiv Budor, 1529. júl. 18., hely nélkül (eredeti példány, XVII. századi másolat, valamint egy XIX. századi modernebb átírás); kiadása: *Laszowski*, 1934. 51–57. o.

³⁷ Születési dátumát sajnos nem ismerjük, de azt tudjuk, hogy apja, Miklós 1476 előtt halt meg (HBL 2. k. 443. o.), így 1510 táján András már szinte biztosan túl volt negyvenedik életévén.

³⁸ Budor András levelei Rozgonyi Klárához „fidelis servitor” aláírással, 1512. szept. 9., Budrovc és 1512. szept. 27., Uo.: MOL DI. 22339. és 22345., vö. még *Reiszig*, 1900. 123. o.

³⁹ MOL DI. 37912. (1513. jan. 28.; Brandenburgi György és Rátkay Benedek pere), Uo. DI. 37913. (1513. febr. 8.; Brandenburgi György és Bakócz Tamás pere), vö. még az előbbi per kapcsán Uo. DI. 37948. (1514. jan. 19.) és *Gulin*, 1995. 67. o.: No. 10.; ill. *Laszowski*, 1906. 565. o.: No. 19. (1517. márc. 8.)

⁴⁰ Ez utóbbi tevékenységére lásd *Zagrebački biskupi*, 1995. 230. o.

⁴¹ MOL DI. 37949. (1517. febr. 11.) és DI. 37582. (1518. máj. 10.) Néhány nyugat-dunántúli analógia a Chernel családból: *Horváth*, 2001. 375–376. o., vö. még *Kubinyi*, 1984.

⁴² Saját kézzel írott levelei (MOL DI. 22339. és 22345. [mindkettő 1512], ill. Uo. Df. 232402. [1514]) mellett ezt alátámasztja az is, hogy fiait is taníttatta; erre lásd végrendeletét: „ut videlicet ipsum [ti. fiát, Videt] in scolis vel aliis locis in expensis meis sustentare valeam.”, ill. „Item habeo in auro florenos octo, hii sint ad necessitates Johannis et Mathiae filiorum meorum, qui nunc studiis vacant.” HDA Arhiv Budor, 1529. júl. 18. és kisebb olvasati hibával: *Laszowski*, 1934. 52. és 56. o. Hasonlóan vélekedik Josip Buturac is: *Buturac*, 1989. 99. o.

⁴³ A teljesség igénye nélkül *Stipišić–Šamšalović*, 1961. 518. o.: No. 3775. (1505), *Tkalčić*, 1896. 106. o.: No. 94. (1511); MOL DI. 37912. (1513), DI. 37948. (1514) stb. A *magister* presztízscímre KMTL 422. (A szócikket *Engel Pál* írta.)

⁴⁴ A szlavón rendek gyűlésének határozata, 1528. ápr. 19., Kőrös: *Šišić* I. k. 151. o.: No. 97.

Polgárháborúban és török szorításban

A szlavón rendek 1528. évi határozata jól érzékeltette, hogy a mohácsi csata alapvető következményei mind Magyar-, mind Horvátország számára teljesen új helyzetet teremtettek. Az oszmánok szerémségi berendezkedésével, majd Jajca 1528. évi elestével a török fenyegetés Horvátországban, Szlavóniában és Dél-Magyarországon immáron valóban mindennaposá vált.⁴⁵ Az egyre romló közbiztonságot 1538 júliusának elején találóan érzékeltették Batthyány Ferenc feleségének, Svetkovics Katalinnak, unokaöccséhez, az ekkor még a Kőrös megyei Greben várában lakó Batthyány Kristófhhoz intézett, aggodalommal teli szavai: „Én azt tanácsolom, hogy sehová semmiképpen ne menj, mert uram örökké haragudni és neheztelni kezd rád. Én sem veszem jó néven tőled, mert érted te magad, hogy nem szükséges most tenéked ilyen időben oda [nevezetesen Kristallócra, ma Kreštelovac Horvátországban] járnod, ahol minden bokorban félsz az ellenségtől.”⁴⁶

A politikai és létbizonytalanságot jelentősen fokozta, hogy noha a horvát rendek 1527. január 1-jén Cetinben (a magyar rendek 1526. december 17-i pozsonyi határozatát követően) I. Ferdinándot maguk is királyukká választották,⁴⁷ a már 1526. november 11-én uralkodóvá koronázott Szapolyai Jánosnak a horvát-szlavón területeken is akadtak hívei, elsősorban az általa kinevezett Frangepán Kristóf bán (1526–1527) személyében. A horvát-szlavón területeknek ezzel már nemcsak két királya, hanem két bánja is volt, hiszen az említett Batthyány Ferenc 1525-től 1531-ig a Habsburg uralkodó pártján ugyancsak betöltötte a tisztséget. A polgárháború, az állandósuló török betörések, valamint a horvát-szlavón területeken szolgáló osztrák, spanyol és a rendek által felfogadott helyi csapatok rendszeres pusztításai a szlavóniai vármegyék mindennapi életét is teljes zűrzavarrá változtatták.

A helyi nemesség egy jelentős csoportja mindezek következtében – a török hódoltság alá került társaihoz hasonlóan –, főként a Magyarországon is birtokos Batthyányak, Nádasdyak, Erdődyek, Keglevicsek és Zrínyiek szorgalmazására és támogatásával elhagyta hazáját, és a Drávától északra, főként Nyugat-Magyarországon keresett új lakóhelyet.⁴⁸ Szép számmal voltak azonban olyanok, akik minden nehézség ellenére is ragaszkodtak őseik földjéhez. Ráadásul az egyre kiéleződő határ menti küzdelemben és a belpolitikai zűrzavarban az uralkodó vagy valamelyik nagyúr zsoldján fegyverforgatással a korábbinál is kedvezőbb lehetőség kínálkozott a kiemelkedésre, s ezzel egyúttal megérdemelt vagy akár jogtalan birtokszerzésre, mondhatnánk a zavarosban való halászásra. Budor András és utódai jól tudtak élni ezekkel az új kényszerlehetőségekkel.

Bár a részleteket teljességgel nem ismerjük, az bizonyos, hogy az öreg Budor András legkésőbb 1528 júliusáig Batthyány Ferenc bán (1525–1531) familiárisa volt.⁴⁹ Ezt

---

⁴⁵ *Mažuran*, 1958. 93–113. o. és újabban *Mažuran*, 1991. 27–32. o.; *Barta*, 1995., különösen 1–19. o., ill. *Pavličević*, 2002. 85–86. o.

⁴⁶ *Pálffy–Pandžić–Tobler*, 1999. 86–87. o.: No. 42. (1538. júl. 7., Németújvár)

⁴⁷ *Kruhek*, 1997., különösen 15–24. o.

⁴⁸ *Breu*, 1970.; *Kampuš*, 1995. és új forrásokkal *Pálffy–Pandžić–Tobler*, 1999.

⁴⁹ „Miseram temporibus proxime elapsis unum familiarem meum ad Vestras Dominaciones, Andream scilicet Budor ...” Batthyány Ferenc Báthory István nádor-helytartóhoz és tanácsostársaihoz, 1528. júl. 6., Racsa: *Šišić* I. k.

követően Szapolyai János pártján találjuk, ahova feltételezhetően nem meggyőződésből, hanem inkább számításból állhatott. S noha Frangepán Kristóf 1527. szeptember 27-i, Varasd alatti halálával János király horvát–szlavón pártja – elveszítve legfőbb vezetőjét – jelentősen meggyengült,⁵⁰ a Kőrös megyei tapasztalt nemes számítása valószínűleg mégis bevált. A mindvégig Ferdinánd-hű Batthyány szükség esetén védelmet nyújthatott neki, miközben a másik magyar királlyal, Szapolyai Jánossal is elismertette magát, sőt 1529 novemberében, majd a következő esztendő júniusában tőle újabb birtokokat is kapott. Nevezetesen előbb megszerezte a Ferdinándhoz pártolt Miketinci Pál deák pavlovci (rakonoki uradalom) és gorenáci (bizonytalan helyen) birtokrészeit Kőrös megyében, majd adományt nyert a család előnevét adó Budróc közelében egykor fekvő Tiboninc falura és nemesi kúriára, amely tiboninci Vaskajics István halálával szállt a koronára. Sőt, 1530. június 26-án az előző esztendei végrendeletében már említett alsó- és felső-csapalóci (Budróctól északnyugatra) birtokrészeit ugyanezen falvakban a Csapalóczy István halálával az uralkodóra háramlott birtokrészekkel és egy alsó-csapalóci kúriával gyarapította.⁵¹

Budor András mindezek mellett – főként családi és a két feleségétől, Zsófiától és jezsdoveci Madarász Borbálától származó örökségek révén (vö. az 1. családfát) – rendelkezett egy-egy jelentősebb birtokegyüttessel az ősi Gorbonokon és Budrócon. Az utóbbi helységben többek között ő bírta a még Balázs nagybátyja által a török betörések miatt 1470 körül megerősített kúriát, azaz kastélyt (*castellum*)⁵² és tartozékait (egy allódiomot, halastavat, malmot és kertet). Kisebb birtokrészei voltak továbbá a Budróctól nem messze fekvő Jarnán, a Kapronca közeli Temerjén és Blacán, valamint Ivanovcon, Atakon, Jákószerdahelyen és Bresztovcon, továbbá a Kőrös megye délnyugati részén fekvő Bliznafőn, Jalsovcon, Ebresen, Veszlovcon (másként Veszkelovcon), Savlovcon és Patakon stb. is.⁵³ Sőt a gyakran nagyúri familiárisi szolgálatban álló köznemesnek még magának is volt egy-két familiárisa,⁵⁴ miként nagybátyjának, Balázsnak is.⁵⁵

---

158. o.: No. 102. Ugyanezt igazolja Budor 1529. évi végrendelete is, midőn az alábbiakról szól: „Item magnificus dominus Franciscus de Bathyan etc. pro serviciis meis reservitis ...” *Laszowski*, 1934. 55. o.

⁵⁰ *Barta*, 1995. 9–12. o.

⁵¹ Az említés sorrendjében: MH I. k. 214–215. o.: No. 238. (1529. nov. 8., Buda), Uo. 357–358. o.: No. 372–373. (1530. jún. 26., Buda); Szapolyaival való kapcsolatára vö. még *Laszowski*, 1929. 198. o.: No. 189., ill. Csapalóca *Dočkal*, 1956. 152. o. és *Buturac*, 1989. 101. o.

⁵² *Stipišić–Šamšalović*, 1961. 507. o.: No. 3654. (1503) és *Buturac*, 1989. 99. o., ill. vö. még: a kastélyt Budor András egy 1525. március 15. előtt kelt birtokkérelmében „fortalicium in Bwdrowcz constructum”-ként említi. MOL Df. 232710. Napjainkig fennmaradt maradványaira *Feletar*, 1988. 73. o. (A legújabb középkori magyar kastélyadattár nem tud róla. *Koppány*, 1999.)

⁵³ Mindezekre a szép számú későközépkori birtokjogi oklevél (*Stipišić–Šamšalović*, 1959–1963. passim és *Buturac*, 1989. 100–102. o.) mellett lásd az egykorú adóösszeírásokat: *Adamček–Kampuš*, 1976. 13. o.: No. 3. (1495: Temerje), 26. o.: No. 7. (1507: Bliznafő), 27. o.: No. 8. (1507: Atak és Temerje), 34. o.: No. 10. és 36. o.: No. 11. (1507: Budróc), 52. o.: No. 19. (1512: Biznafő), 58. o.: No. 21. (1513: Bliznafő), 60. o.: No. 22. (1513: Ebres, Atak és Temerje), 66. o.: No. 23. (1513: Budróc), 93. o.: No. 32. (1517: Bliznafő), 104. o.: No. 35. (1517: Budróc), 122. o.: No. 42. (Bliznafő), Veszlovra és Savlovra: MOL Df. 232710. (1525), valamint a családi levéltár töredékének iratait: HDA, Arhiv Budor, Kut. 1. passim, ill. Budor végrendeletét: *Laszowski*, 1934. 50–51. o., vö. még *Dočkal*, 1956. 147. o. (Bliznafő) és 149. o. (Bresztovc)

⁵⁴ 1529. évi végrendeletének tanúi között szerepelnek: „Blasius et Iwan familiares mei” *Laszowski*, 1934. 57. o.

⁵⁵ MOL DI. 33135. (1479. máj. 21.)

A család bevett temetkezési helyén, a gorbonoki ferences kolostorban örök nyugalomra helyezett⁵⁶ András fia, Vid hasonló módon folytatta apja pályáját. Talán jelképesnek is tekinthető, hogy András már többször idézett 1529. évi testamentumában még kisgyermekkorban járó („in tenera aetate constitutus”) fiára többek között egy aranyozott ezüst kardot és sarkantyúkat hagyott, hogy ha ő már nem tudna halála után gondoskodni róla, tanulmányait vagy egyéb kiadásait ezekből fedezhesse.⁵⁷ Az ezek szerint valamikor 1515–1520 táján született Vid megfogadta az atyai tanácsot, s mind a kardot, mind a sarkantyút, mind a tanult és gyakorlati tudást gondosan megbecsülte. Tanulmányai után, amelyeket valamelyik káptalani vagy mezővárosi iskolában folytathatott, az 1530-as évek vége felé – elődeihez hasonlóan – a vitézlő iskolát választotta pályájául. Az elkövetkező negyedszázadban majd minden olyan fontos határ menti törökellenes akciónak részese volt, amely Délnyugat-Magyarországon és Szlavóniában zajlott.

Apját követve Vid a katonáskodást szinte bizonyosan az éppen akkor kormányzó bán (1537–1539), Nádasdy Tamás mellett kezdte, 1542-ben ugyanis még az ő szolgálatában állt.⁵⁸ Ez azonban korántsem volt véletlen. Egyrészt apja, András bizonyíthatóan ismerte az 1525-ben már II. Lajos királyi titkáráként szolgáló Nádasdyt,⁵⁹ másrészt jóval idősebb mostohatestvére, az apja első feleségétől, Zsófiától született Sixtus (lásd a 2. családfát) is a bánt, majd később nádort szolgálta. Csakhogy a két testvér szolgálatvállalása nemsokára alapvetően eltért egymástól. Sixtus az 1530-as évek végétől ugyanis már Nyugat-Magyarországon élt,⁶⁰ vagyis azon említett szlavóniai és horvátországi nemesek közé tartozott, akik patrónusuk biztatására vállalták az északabbra való áttelepülést. 1539-ben a Vas megyei Himfalváról, Buda elestének esztendejében a Moson megyei Rajkáról, 1546-ban pedig a Nádasdyak kapuvári uradalmához tartozó Szergényről intézett levelet urához, különféle mezőgazdasági és pénzügyekben.⁶¹ 1551-ben még élt, hiszen ekkor egy peres ügyben említették,⁶² későbbi életéről és utódairól azonban ez ideig sajnos nem kerültek elő adatok. Feltételezhetően örökösök nélkül halt meg, így a Budor család számára nem alapított külön nyugat-magyarországi ágat.

Budor Vid az önként vállalt katonai szolgálat mellett családi érdekből is kénytelen volt ősei hazájában maradni. Miután 1542-ben a korábbi bán, Nádasdy Tamás szolgálatában, de közvetlenül alsólendvai Bánffy István kapitánysága alatt, részt vett az előző esztendőben elesett Buda és Pest felszabadítására indított nagy, de csúfos kudarcba

---

⁵⁶ „corpus vero meum sepulturae praedecessorum et progenitorum meorum in claustro Gorbonok habitae, prout voluntati divinae placuerit” *Laszowski*, 1934. 51. o., ill. a Szent István-kolostor újabb feltárt története: *Cvekan*, 1990. 23–37. o.

⁵⁷ *Laszowski*, 1934. 52. o.

⁵⁸ *Laszowski*, 1898. 140. o. Nádasdy báni tevékenysége sajnos mind a mai napig feltáratlan.

⁵⁹ Budor János és Mihály birtokkérelme II. Lajoshoz, s rajta a királyi jóváhagyás Nádasdy Tamás titkár („secretarius”) ellenjegyzésével. 1525. márc. 15., Buda: MOL Df. 232710.

⁶⁰ 1533-ban viszont még bizonyosan Körös megyében lakott, hiszen ekkor egy Magalovc falu kapcsán kitört viszálykodásban említik. *Reiszig*, 1900. 126. o.

⁶¹ MOL E 185 MKA Nádasdy cs. lt., Missiles, Budor Vid Nádasdy Tamáshoz. 1539. okt. 25., Himfalva; 1541. jan. 6., Rajka és 1546. márc. 25., Szergény.

⁶² HDA, Arhiv Budor, 1551. márc. 31., Ormosd.

fulladt birodalmi hadivállalkozásban,⁶³ hazatérve hamarosan édestestvérét, Mátyást (†1545) kellett eltemetnie.⁶⁴ A család szlavóniai birtokainak védelme és vezetése így – János testvére mellett, akiről utoljára 1551-ből tudunk⁶⁵ – az ő feladata maradt. Ezzel egyúttal persze a család összes birtokát is ő örökölte. Ennek ellenére Vid az elkövetkező esztendőkből, hogy tovább növelje katonai tapasztalatait, hazájától többször igen távolra „sarkantyúzta lovát”. Az 1540-es években egy alkalommal például Tihany alatt harcolt a törökökkel, mely küzdelemben kézsérülést szenvedett,⁶⁶ 1546–1547-ben pedig Erdődy II. Péter, a későbbi bán (1556–1567) kapitánysága alatt a schmalkaldeni háborúban, Szászországban vitézkedett. Vid azon magyar huszárok egyike volt, akiről még a neves krónikáiról, Tinódi Sebestyén is megemlékezett a „Károl császár hada Saxóniába” című énekében: „Lón Erdődi Pétör másfélszáz lóval.”⁶⁷

Külföldről hazatérve Budor Vid egy ideig még továbbra is a Szlavóniában királyi (lovas)kapitányként tevékenykedő⁶⁸ Erdődy Péter szolgálatában maradt.⁶⁹ Nem zárható ki, hogy e minőségében éppen egykori családi székhelyén, Gorbonokon, nevezetesen a középkor végén a törökök ellen megerősített várkastélyban⁷⁰ állomásozott. A Pozsonyban székelő helytartóság 1548. évi tervezete szerint ugyanis a környék védelméről itt 25 lovasnak és 20 gyalogosnak kellett gondoskodnia.⁷¹ Ezt követően valószínűleg visszatért egykori ura, az időközben dunántúli országos főkapitánnyá (1548–1552) kinevezett⁷² Nádasdy Tamás szolgálatába. A későbbi neves szigetvári főkapitány (1556–1557, majd 1558–1561), ekkor Nádasdy hadainak egyik kapitánya, Horváth-Stancsics Márk 1550 szeptemberében ugyanis arról számolt be a Dráva közeli Pácodról Zichy István dunántúli főkapitány-helyettesnek, hogy „Bodor Vid ez éjjel jött, ki meg tudja mondani az szigeti hírt”.⁷³ Ebből az adatból feltételezhető, hogy Budor ekkor talán Szigetváron szolgált, nevezetesen a dunántúli főkapitány ott állomásozó 100 könnyűlovasának egyikeként. Másik lehetőségként felmerülhet az is, hogy a Nádasdy főkapitány által a baranyai–somogyi várakban – beleértve Szigetet, Pácodot stb. – tartott 200 lovas állományába tartozott.⁷⁴ Bármelyik esetről legyen is szó, egy bizonyos, Budor általa jól ismert terepen járt, hiszen Szigetvár és a környék várai alig feküdtek távolabb a

---

⁶³ Laszowski, 1898. 140. o.; Nádasdy pályájára és 1542. évi szerepére újabban *Bessenyei*, 1999. 20. o.; ill. az 1542. évi birodalmi hadjáratra *Meyer*, 1879.; *Károlyi*, 1880a.; *Károlyi*, 1880b.; *Traut*, 1892. és legújabban *Liebold*, 1998. 237–252. o.

⁶⁴ HDA, Zbirke, Zbirka rodoslovlja, Kut. 1. Budor.

⁶⁵ HDA, Arhiv Budor, 1551. márc. 31., Ormosd.

⁶⁶ Laszowski, 1898. 140. o.

⁶⁷ Tinódi, 1984. 336. o.: IX.149. Erdődy saját állítása szerint 200 lovassal vett részt a háborúban: SNA ÚAE Lad. 2. Fasc. 9. No. 1. fol. 3., vö. még *Károlyi*, 1877. 848. o. és *Martian*, 1910. 53. o. (A későbbi bán e szolgálatáról legújabb életrajzi vázlata nem tud. HBL 4. k. 68. o.)

⁶⁸ „capitaneus Regiae Maiestatis” 1546. szept. 18.: MOL P 1342 Lippay cs. lt., Capsa 17. Fasc. 2. fol. 32–33. és 1553. szept. 18.: MOL P 1313 Batthyány cs. lt., Miscellanea, „Miscellanea” Series II. No. 104.

⁶⁹ 1549 kapcsán is ezt állítja róla: *Laszowski*, 1898. 140. o.

⁷⁰ A gorbonoki várkastély történetére lásd *Cvekan*, 1990. 17–22. o.

⁷¹ „Limitatio gentium in arcibus finitimis regni Sclavoniae.” ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 55. 1548. fol. 155–164. és MOL E 211 MKA Lymbus Series II. Tétel 3. fol. 3–8. A helytartóság a javaslatot az 1547. évi pozsonyi országgyűlés szorgalmazására készítette el, vö. 1547: 3. tc.: CJH, 1526–1608. 190–191. o.

⁷² *Pálffy*, 1999b., különösen 36–37. o.

⁷³ *Szalay*, 1861. 73–74. o.: No. LXVIII. Horváth Márk pályájára újabban lásd *Szakály*, 1987. 46–80. o.

⁷⁴ *Pálffy*, 1999b. 38. o.

Drávától északra, mint délebbi családi fészkei, Gorbonok vagy Budróc. Számára pedig a Dráva nem jelentett mást, mint egyszerű természeti és vármegyehatárt a dél-dunántúli és szlavóniai megyék között.

„Két ország – egy haza”: Budor Vid sikeres kiútkeresése

Az 1552. esztendő alapvető változásokat hozott egész Szlavónia, de különösen Kőrös megye és így a Budor család életében is. Miután az oszmánok 1543-ban elfoglalták a kulcsfontosságú Valpót, sőt már az előző esztendőben az Ilova folyótól keletre fekvő Raholcát és Darnócot is, Kőrös megye keleti–délkeleti része nagyrészt fennhatóságuk alá került. Ezt követően – eddigi ismereteink szerint – 1544-ben megszállták az üresen hagyott Pekrecet, Fejérkőt, majd Nádasdy Tamás birtokát, Velikát és a Batthyányak régi várát, Kristallócot is. Sőt, a következő esztendőben már az Ilovától nyugatra fekvő Monoszlót is bevették. Ezzel Kőrös megye fele már a birtokukban volt. A valódi tragédia – a Temesközhez és az alföldi területekhez hasonlóan – azonban Szlavóniában is 1552-ben következett be, noha erre ez ideig a magyar hadtörténetírás (ellentétben a horvátokkal) vajmi kevésbé figyelt fel. Verőce, Csázma, Dombró és a Sziszek előterében fekvő Usztilonya bevétele a Csázma folyóig, sőt azon kissé túl is, Kőrös megye idegen megszállás alá került; miközben augusztus elején előbb a menekülő várvédők, majd azután a hódítók, felégették a gorbonoki várkastélyt is.⁷⁵

Mindez azt jelentette, hogy Kőrös megyéből pusztán egy nagyon kis északnyugati sáv, a Szentgyörgyvártól Kaproncán át Ludbregig, valamint Kőrösig és dél felé Cirkvenáig terjedő terület maradt királyi fennhatóság alatt. (Ezzel egyúttal a Batthyányak és a Nádasdyak csaknem minden fontos szlavóniai birtokukat elvesztették.) Egyáltalán nem véletlen, hogy a bécsi hadvezetés ezt követően az 1550-es évek végére éppen az említett települések váraira építve hozta létre a megmaradt területek védelmét biztosító szlavón, másként vend végvidéki főkapitányságot.⁷⁶

Csakhogy Szlavóniában és Horvátországban lassan már alig volt mit védeni, különösen, hogy az oszmánok néhány esztendő múlva, 1556-ban az Una menti Kosztajnica bevételevel⁷⁷ Zágráb megyét és az 1530-as évektől fokozatosan kiépülő horvát végvidéket is óriási veszélybe hozták.⁷⁸ Mindezek következtében tehát Szlavónia az egyre fogyó Zágráb megyére és Kőrös említett északnyugati csücskére, valamint a középkorban speciális helyzetű és a XIV. század vége tájáig nem Szlavóniához tartozó⁷⁹ Varasd megyére apadt össze. Mindeközben a régiesen Gvozd (ma Kapela-hegység) és az

---

⁷⁵ Ezzel együtt persze a kis Verőce megyét tüstént „elnyelték” a hódítók. Minderre mind a mai napig jól használható *Mažuran*, 1958., különösen 115–128. o. (Gorbonokra: 123. o., továbbá *Barabás* I. k. 164–168.: No. CXII–CXIII. [1552. aug. 6.]), valamint újabban *Feletar*, 1988. 76–78. o.; *Cvekan*, 1990. 23. és 37. o.; *Mažuran*, 1991. 28–32. o.; *Kruhek*, 1992. 5–9. o.; *Pavličević*, 2002. 85–87. o., ill. a területek török uralmára *Moačanin*, 2001.

⁷⁶ A témára vonatkozó tekintélyes számú feldolgozásból lásd újabban *Kruhek*, 1992. 3–38. o.; *Kruhek*, 1995b. 141–159. o.; *Pálffy*, 1996. 185. és 190. o.; *Kaser*, 1997. 99–109. o. és *Kruhek*, 2000.; a régebbi irodalomból (további bibliográfiai adatokkal): *Rothenberg*, 1970.; *Klaić N.*, 1973. és *Vojna krajina*, 1984. (megfelelő fejezetek).

⁷⁷ Kosztajnica szerepére és XVI. századi történetére újabban *Kruhek*, 2001., különösen 76–80. o.

⁷⁸ A 76. lábjegyzetben idézett munkák megfelelő fejezetei mellett lásd még *Lopašić*, 1890. és *Simoniti*, 1991.

⁷⁹ *Engel*, 1996. I. 223. o.; *Težak–Šimek–Lipljin*, 1999. 9. o.; *Zsoldos*, 2001. 279. o.

Adriai-partvidék között fekvő, középkori tenger melléki Horvátország területe is vérszerűen megcsappant, s pusztán a Bihács–Zengg vonaltól északra fekvő, elenyészően szűk sávra szorult össze.

Ezen alapvető változások következtében a középkori földrajzi és politikai területi fogalmak az elkövetkező évtizedekben fokozatosan új tartalmat nyertek. Bár Varasd, Kőrös és Zágráb vármegyék – jogilag – továbbra is Szlavónia részét képezték, valójában e területekre (elsőként Zágráb megye déli, Kulpán túli részére⁸⁰) egyre gyakrabban kezdték használni a 'horvát' jelzőt, hiszen a középkori Horvátországból szinte semmi sem maradt („reliquiae reliquiarum” – mint a korabeli források írták).⁸¹ Jelképesen úgy is fogalmazhatnánk, hogy a XVI. század második felében Horvátország az oszmán előrenyomulás miatt „feltolódott” a megfogyatkozott Szlavóniára, azaz a két terület jó időre úgymond egyesült. Ezt a különleges helyzetet jól szemléltette, hogy a század közepe tájától a magyar királyok címei között feltűnt Szlavónia (*regnum Sclavoniae*, ill. *rex regni Sclavoniae*) is,⁸² ami a középkorban teljességgel elképzelhetetlen volt, hiszen akkor a Dráva–Száva köze beletartozott a Magyar Királyság (*regnum Hungariae*) fogalmába.⁸³

A rohamosan fogyatkozó horvát és szlavón területek egyesülési folyamatát nagy mértékben elősegítette, hogy a horvát rendek utolsó önálló országgyűlésüket (*sabor*) 1558-ban tartották a Zágráb megyei Sztenicsnyákon.⁸⁴ Ettől kezdve a XVI–XVII. században a horvát és a szlavón rendek már majd mindig együtt üléseztek (főként Zágrábban vagy Varasdon) és hoztak határozatokat közössé vált „hazájuk” védelmére. A horvát *sabor* és a Mohács utáni években kialakuló szlavón tartományi (rendi) gyűlés tehát egyesült, még hozzá a területi átrendeződésből adódóan – úgy tűnik – sok mindent örökítvén át az utóbbi szervezetéből és hagyományából.⁸⁵ De hasonlóképpen részben az egyesülést jelezte Zágráb és Kőrös vármegye sorsának részleges egybefonódása, hiszen 1558-ban Gregoriánczy Ambrus deák vicebán személyében a két vármegyének már közös ispánja („comes comitatum Zagrabiensis et Crisiensis”) volt;⁸⁶ ami azután fokozatosan bevett gyakorlattá vált. Az egyesülési folyamathoz emellett az is döntően hozzájárult, hogy a horvát nemesség túlnyomó része – hasonlóan szlavóniai társai egy csoportjához – a török előrenyomulás miatt északabbra, azaz főként a védettebb Zágráb

---

⁸⁰ Lásd pl. 1577-ből Rudolf király parancslevelét: „in ... comitatu Zagrabiensi ultra Colapim, illa scilicet parte comitatus, quae hoc tempore Croatia dicitur” *Barabás*, I. k. 559. o.: No. CXCI.

⁸¹ Erre mind a mai napig alapvető és a horvát történelmi köztudat számára meghatározó *Klaić N.*, 1973., különösen 255–261. o.; a magyar nyelvű irodalomból ritka példaként használható *Bónis–Degré–Varga*, 1996. 136–137. o. és *Bak*, 1997. 63. o.

⁸² A probléma részletes feltárása és pontos időbeli meghatározása további kutatásokat kíván.

⁸³ *Zsoldos*, 2001.

⁸⁴ *Šišić* III. k. 21–26. o.: No. 14. (1558. júl. 18.) és *Klaić V.*, 1982. 602. o., valamint a *sabor* történetére vö. még: *Horvat R.*, 1942. és *Sabol*, 1995. (az 1848-ig terjedő részt [9–60. o.] *Josip Kolanović* írta).

⁸⁵ A horvát *sabor*, ill. a későközépkori szlavón közgyűlés (törvénykezési gyűlés, „köztörvényszék”) (*generalis congregatio*) és tartományi gyűlés (eleinte szintén *generalis congregatio*, később *conventus/diaeta [statuum] regni Sclavoniae*) fokozatos egyesülésének feltárása a horvát–magyar kutatások alapvető adóssága. A késő középkori Szlavóniára és a kevésbé ismert szlavón köztörvényszékekre és tartományi gyűlésekre az eddigi kutatásokból alapvető: *Tringli*, 1998., különösen 293–307. o., vö. még számos kiváló példa *Kukuljević*, I. k. 213–277. passim, valamint újabban *Kubinyi*, 1994. 295. o.

⁸⁶ *Šišić* III. k. 41. o.: No. 24. és *Buturac*, 1991. 12. o., vö. még *Klaić V.*, 1982. 613. o. és *Bak*, 1997. 110. o.

és Varasd megyékbe (vagy akár még tovább Magyarországra⁸⁷) költözött. Mindezek következtében a középkorban a Magyar Királyság részét képező Szlavónia megfogyatkozott területe egyesült a rá „feltolódott” Horvát Királyságéval. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a török hódítás következtében a Drávától a Száváig terjedő területeken „két ország vált eggyé”, azaz a horvátországi és szlavóniai nemesség „közös hazájává”.

Budor Videt ezek a gyökeres változások súlyosan érintették. Egyrészt örökre elvesztette számos Kőrös megyei birtokát, másrészt, ami megmaradt, az is majd minden a frontvonalra vagy közvetlen közelébe került; a családi fészek és sírhely, Gorbonok pedig – miként említettük – a pusztulás sorsára jutott.⁸⁸ Vid így két dolog közül választhatott: vagy követi mostohabátyját, azaz áttelepül Nyugat-Magyarországra, de ezzel Szlavóniában fel-, illetve úgymond „átad” mindent a szép számmal érkező szerencsétlen délszláv (főként vlah) menekülteknek – mint sok sorstársa tette –,⁸⁹ vagy továbbra is fegyverben maradva próbálja oltalmazni megmaradt birtokait, illetve egyidejűleg nyugatabbra, Varasd megyében kísérel meg néhány biztosabb menedéket szerezni. Vid az utóbbi, bár sokkal nehezebb választás mellett döntött.

1556-ban Vid újra derekasan kivette részét a törökök elleni küzdelemből, nevezetesen (még mindig vagy újra) Nádasdy Tamás nádor (1554–1562) parancsnoksága alatt és ismét a Drávától északra. Miután Hádím Ali budai pasa (1556–1557) júniusban Szigetvár ostrom alá fogásával igyekezett befejezni a Dél-Dunántúlnak az előző esztendőben nagy sikerrel – Kaposvár, Korotna és Babócsa bevételeivel – tovább folytatott megszállását, a bécsi hadvezetés jelentős erőt toborzott ennek megakadályozására. A Ferdinánd tiroli főherceg névleges és Nádasdy Tamás nádor, valamint Sforza Pallavicini főhadbiztos tényleges vezetése alatt álló osztrák, morva, magyar, horvát és szlavóniai hadak Babócsa visszavételével sikerrel vonták el Szigetvár alól az ostromlókat, majd győzedelmeskedtek a Rinya folyó menti harcokban.⁹⁰ A mohácsi csata utáni első komolyabb keresztény katonai sikerben Budor Vid is említésre méltó szerepet vállalt, persze a maga szintjén, egyszerű lovaskatonaként, azaz huszárként. Amikor ugyanis egy a harcból visszatérő csapatot a törökök üldözőbe vettek, akkor ezt – állítólag – ő vette elsőként észre, és oly vitézül szállt velük szembe, hogy miközben Iszkender agát megsebesítette, maga is kisebb sebet kapott. Ennek ellenére továbbra is aktív maradt, hiszen a Szigetvártól keletre fekvő Szentlőrinc közelében egy újabb akcióban dárdájával döfött halálra egy törököt. Sőt Szigetvár alatt hasonlóképpen végzett egy másikkal, majd egy Tahy Ferenc – ekkor lovaskapitány⁹¹ – vezette csatározásban dárdájával egy bizonyos Kunovics béget is megsebesített. Végül Görösgál alatt – ismét címerében szereplő fegyverével – további négy törökkel végzett.⁹²

---

⁸⁷ Mint például a Franciscsok (lásd a család genealógiáját: MOL P 1313 Batthyány cs. lt., Genealógiák, Karton 149. fol. 151–152., s egy részének kiadása *Pálffy–Pandžić–Tobler*, 1999. 259–261. o.: No. 170.) vagy a Krusicsok (vö. *Perojević*, 1931. és *Matunák*, 2001. 5–20. o.), valamint a később Magyarországon Horvát(h)-előnévvel említett családok (pl. a Horváth-Stancsics família, vö. *Iványi B.*, 1918. és *Szakály*, 1987.). E családokkal újabban *Ivan Jurković*, a Rijekai Egyetem pulai történelem tanszékének munkatársa foglalkozik.

⁸⁸ Martin Stier XVII. századi térképén Gorbonok már a legnyugatibb török őrhelyként szerepelt („Closter”). *Krompotic*, 1997. 43. o.: No. 21., vö. *Cvekan*, 1990. 23. és 36. o.

⁸⁹ Erre a problémára lásd elsősorban a 76. jegyzetben idézett munkákat.

⁹⁰ A páratlanul gazdag (bécsi, gráci, budapesti és prágai) levéltári anyag által dokumentált, de még mindig nagyrészt feldolgozatlan 1556. évi hadjáratra lásd *Bende*, 1968.

⁹¹ *Barabás*, II. k. 327–344. o.: No. CII.

⁹² *Laszowski*, 1898. 140. o.

Az 1550-es évek második felében Budor Vid újból „visszatért” Szlavóniába. Ekkor Székely Lukács kaproncai, szentgyörgyvári és prodavizi kapitány (1554-től⁹³) alatt újabb törökellenes akciókban vett részt. Az egyik Kőrös megyei Szentmiklósnál⁹⁴ például egy portyában megölt egy törököt, majd Varasd környékén vette fel a harcot a vidéket pusztító és már hazafelé vonuló Ulema pozsegai béggel. Állítólag ekkor még magával a béggel is megvívott, s a küzdelemben három kopját tört el. Végül egy másik akcióban Verócénél hősiessen végzett egy törökkel, aki korábban megölte Gojko nevű horvát katonatársát.⁹⁵

Ezt követően valamikor 1560 táján Budor Vid új urat talált magának, a korábbi bán (1542–1556), Zrínyi Miklós személyében, aki báni tisztéből való távozását követően az Udvari Haditanács megbízásából 1557-től mindig több száz könnyűlovast és gyalogost tartott a horvát–szlavón végeken.⁹⁶ Szinte bizonyosan vele került azután, Zrínyi 1561. novemberi tisztségbe léptét⁹⁷ követően, egykori szolgálata színhelyére, Szigetvárra, ahol egy-két esztendeig tartózkodhatott. Bár az eddig előkerült várszámadások nem említik nevét,⁹⁸ azt tudjuk, hogy egy alkalommal, amikor éppen 100 szigetvári lovassal Siklós alatt portyázott, az ottani csatározásban dárdájával két törököt szúrt halálra. Sőt, amikor egy bizonyos Dervis bég⁹⁹ haramiáit Csurgó és Babócsa alá küldte rabolni, akkor Budor – maga Zrínyi és lovaskapitánya, Bocskay Ferenc jelenlétében – igen vitézül harcolt, elfogván egy előkelő törököt és lovát.¹⁰⁰

Az 1566. évi nagy török hadjáratot már nem Szigetváron, hanem Kapronca várának katonájaként élte meg, amely élén ekkor már két esztendeje a stájer főnemes, Achacius von Herberstein állt.¹⁰¹ Budor hazatérését elsősorban a kényszer, azaz mindenekelőtt birtokai védelme indokolhatta, hiszen ezt Kaproncáról jóval könnyebben tehetette meg, mint a Drávától északra fekvő Szigetvárról. Ezzel azonban Zrínyitől is örök búcsúra kényszerült, ő ugyanis hamarosan hősi halált halt a gondjaira bízott dél-dunántúli kulcsvár védelmében. A nagy ostrom idején Budor Vid sem tétlenkedett. Mindent megtett azért, hogy kaproncai huszárai élén, egykori szászországi lovaskapitánya, a bán

⁹³ Bestallung Székely részére a tisztségről, 1554. szept. 1. ÖStA HKA HFU rote Nr. 6. 1556. Febr. fol. 6–9. és egy másik példányról való kiadása MH III. k. 485–488. o.: No. 431., vö. még *Horvat R.*, 1995. 158–159. o.

⁹⁴ Mivel Engel Pál szerint (*Engel*, 2001.) Kőrös megyében öt Szentmiklós nevű falu feküdt, a portya helyszínét sajnos szinte lehetetlen pontosan megállapítanunk.

⁹⁵ *Laszowski*, 1898. 140. o., vö. ezen eseményekkel kapcsolatban *Lopašić*, 1885b. 220–231. o. és *Horvat R.*, 1940. 10–11. o.

⁹⁶ Zrínyi 1557. május 18-tól a Haditanács megbízásából 400 könnyűlovast és 100 magyar gyalogost tartott (ÖStA KA Best. No. 40.), 1560. március 28-tól ugyanakkor 100 lovassal és 100 gyalogossal növelték a horvát végeken addig szolgáló katonáinak számát. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 141. fol. 16.

⁹⁷ 1561. szept. 22. előtt kinevezés Zrínyi számára: *Barabás*, I. k. 571–574. o.: No. CCCLXXVII., okt. 3. Utasítás Zrínyi számára: ÖStA HKA HFU rote Nr. 10. 1561. Okt. fol. 158–166.; okt. 20. engedelmségre intő levél a szigetvári katonasághoz és polgársághoz: ÖStA KA Best. No. 100., végül nov. 2-án Zrínyi már ténylegesen Szigetváron volt. *Timár*, 1989. 16., 341. és 348. o.

⁹⁸ Uo.

⁹⁹ Sajnos jelenlegi ismereteink alapján nem tudjuk megállapítani, hogy ez a Dervis azonos lehet-e a korábbi neves mohácsi–pécsi (1547–1557), majd később szegedi (1557–1560) béggel, hiszen az utóbbi 1560-ban eltűnik szemünk elől (*Dávid*, 1999a. és *Dávid*, 1999b. 65–68. o.), *Emilij Laszowski* többször idézett, népszerűsítő jellegű közleményében viszont nem adja meg forrását; így azt sajnos nem tudtuk ellenőrizni.

¹⁰⁰ *Laszowski*, 1898. 140. o.

¹⁰¹ 1564. jan. 20. Herberstein kinevezése: ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 143. fol. 9., máj. 17. engedelmségre intő levél Kapronca városához: Uo. fol. 59., jún. 1-jén elődje, Kaspar Raab távozásakor lépett Herberstein tisztségbe: Uo. fol. 66. A végvár történetére lásd *Horvat R.*, 1995., főként 5–8. o.

Erdődy Péter irányítása alatt a lehetőségek szerint megoltalmazza Varasd megyét a környéket sáskajárászerűen elárasztó török könnyűlovas csapatokkal szemben. Sőt 1566 után sem vonult még nyugalomba, hiszen hamarosan, valamikor még 1567 késő tavasza előtt, amikor a törökök három szandzsákbég vezetésével újra Monoszló táján raboltak, Erdődy Péterrel és Keglevics Mátyással küzdött ellenük. S noha ekkor a lábán ismét sebesülést szenvedett, az ezt okozó törököt végül sikerült levágnia.¹⁰²

Budor Vid ezt követően – immáron közel 50 éves lévén – visszavonult a tényleges hadakozástól és uradalmi szolgálatba lépett. 1567 tájától egészen 1569 márciusáig a Thuróczyak trakostyáni várnagya (*castellanus arcis Trakostyan*) volt, míg nem – Koscevic Péter deákkal együtt – átadta a várat és uradalmát azon királyi biztosoknak, akik azt az új tulajdonosnak, Draskovics György zágrábi püspöknek és horvát–szlavón bánnak (1568–1575) adták tovább.¹⁰³ A hátszági Trakostyánban vállalt nyugalmasabb, csak kis részben katonai, inkább uradalmi-igazgatási jellegű szolgálatával egyidejűleg Vid családja gyors gyarapításába kezdett. Feltehetően valamikor az 1550-es évek közepén¹⁰⁴ vehette el katonatársa, a régi, neves horvát családból származó, majd Szigetvárnál hősi halált halt¹⁰⁵ zajezdai Patacsics Péter rokonát, zajezdai Herkffy (horvátosan Herkovics) Annát.¹⁰⁶

A házasság számos előnnyel járt a Budorok számára. Egyrészt a Herkffyek a szlavóniai köznemesség előkelőbb csoportjába tartoztak, mint a Budorok (több családtagjuk volt például vicebán a késő középkorban), amit az olyan rokonok, mint a nagy múltú Patacsicsok csak tovább erősítettek.¹⁰⁷ Másrészt a Herkffy-rokonság révén a család Varasd megyében, azaz a végvárak oltalmában lévő hátszágban, mindenekelőtt Zajezdán és Vidócon (másként Vidovcon),¹⁰⁸ valamint az egykori grebeni uradalom területén fekvő Szentillyén (másként Obresen) stb.¹⁰⁹ kisebb birtokrészekhez jutott, amelyek legalább részben pótolták a fent számba vett, Kőrös megyei birtokok elvesztését, és lehetővé tették a nyugalmasabb területen való megkapaszkodást. Sőt a vidóci kúria ezt követően egészen a család kihaltáig a familia egyik meghatározó központjává, mondhatnánk családi törzshelyévé vált. 1573. október 11-én például már itt tartották Budor Magdolna esküvőjét Laczkovics Gergellyel, a Zrínyi grófok titkárával (*secretarius dominorum comitum de Zrynyo*);¹¹⁰ ami egyúttal jól jelezte, hogy Budor Vid a szigetvári hős halála után is szoros kapcsolatban maradt Muraköz nagyhatalmú uraival.

---

¹⁰² Laszowski, 1898. 140. o.

¹⁰³ Šišić III. k. 240. o.: No. 179. és HBL 3. k. 443. o.

¹⁰⁴ De bizonyosan 1561 előtt, hiszen ekkor már „Vidócz, az én házamban” keltezéssel intézett magyar nyelvű levelet Batthyány Kristófhhoz, melynek birtokába viszont felesége révén jutott. MOL P 1314 Batthyány cs. lt., Iványi-jegyzék (sajnos a levél – feltételezhetően a II. világháború alatt – elveszett).

¹⁰⁵ Pethő, 1753. 121. o.; Bojničić, 1908. 89. o. és Matasović, 1930. 411. o.

¹⁰⁶ Herkffy Annára lásd HDA Arhiv Budor, Kut 1. passim, ill. Gulin, 1995. 73. o.: No. 52.

¹⁰⁷ A család genealógiájára lásd Matasović, 1930.

¹⁰⁸ A családi levéltár töredékének iratai (HDA, Arhiv Budor, Kut. 1. passim) mellett lásd még *Adamček–Kampuš*, 1976. 194. és 196. o.: No. 63. (1566), 203–204. o.: No. 66. (1567), 219–220. o.: No. 72. (1568), 236. o.: No. 78. (1570), 291–292. o.: No. 96. (1576), 323–324. o.: No. 105. (1582) mindegyik Zajezda és Vidóc.

¹⁰⁹ Mindezekre lásd Budor János és Zsuzsanna – Istvánffy Miklós nádori helytartó által kiállított – osztálylevelét az 1590-es évek közepe tájáról a Herkffy örökségről. HDA Arhiv Budor, 1590–1600 körül (az év az iratról leszakadt) szept. 10., Vinice.

¹¹⁰ MOL E 185 MKA Nádasdy cs. lt., Missiles, Budor Vid esküvői meghívója Nádasdy Ferenchez. 1573. szept. 6., Vidóc.

A házasság ugyanakkor elismerését jelenthette Vid sikeres katonai pályájának, valamint – apjához hasonlóan – szélesebb körű szlavóniai megbecsültségének. Erre utal Vid egyik késői (1579) említése is, amikor a Pethő család egyik peres ügyében tartandó tanúkihallgatásban mint lehetséges báni ember szerepelt.¹¹¹

Az 1592. május 15. előtti napokban elhunyt¹¹² Herkffy Anna végül egy évtizeddel élte túl férjét, Vid ugyanis valamikor 1581-ben távozott az élők sorából.¹¹³ A Varasd megyei nemesasszony végül három fiú- (János, Mihály, Mátyás) és hat leánygyermekkel (Magdolna, Borbála, Zsuzsanna, Katalin, Margit és Izabella) örvendeztette meg hitvestársát (lásd a 2. családfát). A fiúk közül azonban Mihály 1576-ban már nem élt, Mátyásnak pedig eddigi ismereteink szerint nem születtek utódai.¹¹⁴ A hat leányt ugyanakkor viszonylag jól sikerült kiházasítani, hiszen mindnyájan a Budorokkal hasonló vagy náluk előkelőbb szlavón–horvát köznemesek közül választottak maguknak férjet. Míg Magdolna az említett Laczkovics Gergely révén a Zrínyi-kapcsolatot erősítette, addig Katalint komori Bedekovics István, Zsuzsannát Gubasóczy Gergely, Margitot Radovics Gáspár, Izabellát Balogh István, végül Borbálát Akács Jeromos vezette oltár elé, és erősítette ezzel a család Varasd megyei pozícióit. E köznemesi famíliák tagjai a XVI–XVII. században ugyanis több alispánt és szolgabírárt adtak a legnyugatibb szlavón vármegyének.¹¹⁵

Budor Vid gyermekei közül a legelőkelőbb feleség Jánosnak jutott. Gersei Pethő Erzsébet kezének elnyerésével egy olyan családdal került szoros kapcsolatba, amely Szlavóniában, de különösen Varasd vármegyében, az egész kora újkorban igen meghatározó szerepet játszott, ugyanakkor kiterjedt, méghozzá bárói rokonsággal rendelkezett a Drávától északra fekvő magyar területeken is.¹¹⁶ Ráadásul anyósa, kányaföldi Kerecsényi Fruzsina révén János előkelő és Magyarországon hasonlóan jó kapcsolatokkal rendelkező rokonokra tett szert.¹¹⁷ Fruzsina apjának, Andrásnak az egyik testvére, László neves szigetvári (1554–1556), majd gyulai főkapitány (1561–1566), másik fivére, Mihály pedig előbb horvát–szlavón vicebán (1557–1558), majd Nádasdy Tamás mellett alnádor (*vicepalatinus*) volt,¹¹⁸ akiket szolgálataikért a bécsi udvarban is

¹¹¹ MOL P 235 Pethő cs. It., Com. Varasd., Fasc. 2. No. 102. (1579. febr. 21., Zágráb) és ugyanez átiratban Uo. No. 116.

¹¹² HDA Arhiv Budor, Dátum nélkül, az 1590-es évekből: A Budor család tagjainak adott kölesönökről készült magyar nyelvű kimutatás.

¹¹³ HDA, Zbirke, Zbirka rodoslovlja, Kut. 1. Budor, ill. vö. az 1582. évi adóösszeírás már özvegyét említi: *Adamček–Kampuš*, 1976. 323. o.: No. 105.

¹¹⁴ „nobilis quondam Michael” HDA Arhiv Budor, 1576. szept. 16., Varasd. (1570-ben még élt. Uo.)

¹¹⁵ A tanulmány végén részletesen idézett forráskiadványok adatai mellett a Bedekovics családra lásd még *Noršić*, 1931. és újabban HBL 1. k. 576–577. o., valamint több kiváló adat a Bedekovics és Gubasóczy stb. családra: MOL P 235 Pethő cs. It., Com. Varasd., Fasc. 1–4. [Csomó 1–2.] passim. Lásd még a historiográfiai bevezetőben említett családi levéltárak (Erdődy, Nádasdy, Batthyány stb.) anyagát, továbbá az irodalomból *Bojničić*, 1899. és újabban több érdekes adat *Lončarić*, 1996. Varasd vármegye (bár töredékes) archon-tológiája: *Strohal*, 1932. 178–179. o.

¹¹⁶ *Nagy I.*, 257–266. o. és *Bojničić*, 1899. 145. o.

¹¹⁷ Érdekességként megjegyezhetjük, hogy Kerecsényi András révén a Budorok még azzal az Illyevölgyi (Illyavölgyi) családdal is szoros rokonságba kerültek, amelyből Katalin (†1589. ápr. 29.) Miskolczy Ambrus diósgyőri várnagy felesége volt, és sírköve a miskolci Avasi templomban látható, de még sírjából 1941-ben előkerült halotti viselete is fennmaradt az utókorra. *Gyulai*, 1994. 189–194. o., valamint vö. még HDA Arhiv Kerecheni, 1576. márc. 13. és MOL E 201 MKA Coll. Kukuljevics Fasc. VII. No. 53. (1584)

¹¹⁸ László életrajzi vázlata *Ákosfy*, 1937.; Mihály vicebánságára: *Klaić V.*, 1982. 600. o., alnádorságára lásd alább említett bárói diplomáját.

elismertek. Mindezt kiválóan bizonyítja, hogy a Kerecsényi család 1561 szeptemberében I. Ferdinánd királytól „bároi címet” kapott.¹¹⁹ Budor János pályája azonban méltó volt az előkelő rokonsághoz.

*Egy Zrínyi-familiáris „két hazája” fegyveres szolgálatában:
Budor János katonai pályája*

„Vitézlő iskola” Szlavóniában és Magyarországon

Budor János valamikor 1565 körül született, saját genealógiai összeállítása alapján készült¹²⁰ nemeslevele szerint ugyanis 1580 táján került ki a gyermekkorából („adulescentiae annos excedens”; Függelék fol. 2v.). Még fel sem cseperedett azonban, amikor nagyapja és apja nyomdokába lépett, és megkezdte elsajátítani a határ menti hadakozás mesterségét. Bár neveltetéséről nincsenek konkrét információink, későbbi pályájából feltételezhető, hogy Zrínyi György (1549–1603)¹²¹ csáktornyai udvarában vagy katonai szolgálatai helyszínén (például Kanizsán) apródoskodhatott. Ezt apja korábbi kapcsolatai mellett elősegíthette nővére (Magdolna) említett házassága, hiszen Laczkovics Gergely, Zrínyi György titkára, urának bármikor beajánlhatta. Ugyanezt látszik igazolni Budor – különleges armálisából ismert – első vitézkedése 1580 őszéről, amelyet Zrínyi György katonájaként hajtott végre.

Bár Budor János 1610-ben már csupán arra emlékezett, hogy az első jelentősebb portya, amelyben sikerrel vett részt, 1580 táján („circa annum millesimum quingentesimum octuagesimum”) történt, memóriája nem tréfálta meg – miként nagyjából az armálisában említett igen szép számú többi eseménnyel kapcsolatban sem.¹²² A nemeslevélben leírt összecsapás a Zrínyi György, Nádasdy Ferenc,¹²³ Batthyány Boldizsár és Veit von Hallegg szlavón végvidéki főkapitány (1568–1589) vezette keresztény csapatok, illetve Szkander pozsegai bég hadai között ugyanis 1580. szeptember 28–29-én történt – miként azt a terület eseményeiben legjártaabb két történetíró, a vinicai birtokos, kisasszonyfalvi Istvánffy Miklós (1538–1615) latin és gersei Pethő Gergely (1570 k.–1629) vicebán és varasdi alispán¹²⁴ magyar nyelvű krónikája, valamint a törökök betöréseiről készült korabeli kárjegyzékek egyértelműen bizonyítják.¹²⁵ Ekkor a pozsegai mezőre (*in agrum Poseganum*) portyázni induló horvát, magyar és német csapatok (mintegy 2500 fő) az időközben Varasd vidékén pusztító

---

¹¹⁹ Arhiv HAZU, Armales, D CLXXXVII: A 10. 1561. szept. 15., Bécs, eredeti példány.

¹²⁰ „sicuti in serie genealogiae tuae manifeste liquet” Budor-Armales, fol. 2v.

¹²¹ Nemrég megjelent életrajza: *Štefanec*, 2001.

¹²² Problémát pusztán az jelent, hogy a nemeslevél szövegének említett kiegészítése (1610. okt.–nov.) során Ferenczffy Lőrinc királyi titkár egyes eseményeket nem a megfelelő időrendi helyükre illesztett be, s persze néhány portyára beadványában valószínűleg már maga Budor sem emlékezett teljes pontossággal. Mindezekre az alábbiakban mindig felhívjuk a figyelmet, miközben a Függelékben az armális két változata közötti eltéréseket kurzíván szedve külön is jelöljük.

¹²³ A Fekete Bég biográfiája: *Nagy L.*, 1987.

¹²⁴ Pethő életrajza és krónikájának értékelése: *Morvai*, 1912.

¹²⁵ *Istvánffy*, 1622. 555–557. o.; *Pethő*, 1753. 127. o.; ill. ÖStA KA HKR Akten Exp. 1589. Aug. No. 88. fol. 26. és ÖStA HHStA Turcica Kart. 43. Konv. 1. fol. 31., ill. az irodalomból vö. még *Gruber*, 1879. 28–29. o., valamint újabban *Cvekan*, 1990. 37. o.; *Petrić*, 2000. 70. o.; *Štefanec*, 2001. 102–103. o. és *Pavličević*, 2002. 89. o.

pozsegai béget alaposan megverték: mintegy 250 törököt (köztük magát a béget is) levágtak, 430 foglyot ejtettek és 20 zászlót szereztek.¹²⁶ A csatában Budor János dárdájával egy törököt leterített, többet pedig pusztán kardjával küldött a másvilágra (Függelék fol. 2v–3r). Az esemény híre október végére már Prágába is eljutott, ahonnan a velencei követ részletesen számolt be róla a Városköztársaság vezetőinek.¹²⁷

Budor ezt követően 1583-ban igen messze távozott szülőföldjétől. Apjához hasonlóan ő is a Drávától északra indult, és a Garam menti bányavárosokat oltalmazó végvár vonal központjában, Léván vállalt szolgálatot (Függelék fol. 3r.). Útja több okból vezetett a bányavidéki végvidéki és dunáninneni kerületi főkapitány (1582–1589), ruszkai Dobó Ferenc¹²⁸ székhelyére, ahol a generális könnyen felvetethette az uralkodói zsoldért szolgáló, úgynevezett iratos katonák közé. Egyrészt az egri hős fia – Kerecsényi Judittal kötött házassága révén – a fiatal Budor rokona, nevezetesen anyósa, Kerecsényi Fruzsina unokatestvérének férje volt; s a két család a több száz kilométeres távolság ellenére még az 1590-es években is összejárt.¹²⁹ Másrészt Dobó főkapitány baráti kapcsolatban állt Budor urával, Zrínyi Györggyel, aki familiárisát szintén beajánlhatta generálistársának.¹³⁰

A szülőföldtől távoli katonáskodás kiváló iskolát jelentett Budornak, hiszen katonatársaival a szlavóniaiaknál erősebb, szomszédos (budai, esztergomi, nógrádi, szécsényi és füleki) szandzsákok csapataival vehette fel a küzdelmet. Közvetlen parancsnoka Dobó helyettese, a lévai vár vicekapitánya, ghymeszi Forgách András volt,¹³¹ aki mellett napról napra edződött egyre tapasztaltabb katonává. Rendszeresen részt vett a török várak (Esztergom, Párkány, Nógrád, Szécsény, Drégely stb.) alá vezetett akciókban, valamint az ellenséges támadások elhárítására indított ellencsapásokban. Nemeslevele külön kiemelte egy Verebély melletti csetepatéban való vitézkedését, ahol számos keresztény foglyot szabadított ki, valamint még két további, az esztergomi törökökkel szembeni küzdelmét. Előbb azt a szerencsétlen kimenetelű portyát (feltételezhetően 1584-ben), amelyben a törökök a lévaiakat lesre csalták, és a szlavóniai ítélőmester, hethesi Pethe Imre¹³² László nevű fiát fogságba ejtették;¹³³ utóbb pedig egy sikeres visszavágást, midőn a lévaiak megfutamították az ellenséget és számos fogolyt adták vissza szabadságát (Függelék fol. 3r.).¹³⁴

---

¹²⁶ Az összezapás a nemeslevél szerint a Budorok egykori ősi földje, a lerombolt gorbonoki kastély közelében („infra dirutum castellum Grabrounicza [vö. Heller, 1978. 80–81. o.] vocatum”) zajlott. Ugyanezt erősíti meg Istvánffy értesülése („ultra Gorbonocum castrum iam olim dirutum”) is: *Istvánffy*, 1622. 556. o.

¹²⁷ *Kárpáti-Kravjanszky*, 1933. 242. o.: No. 93. és *Klaić V.*, 1982. 432 o.

¹²⁸ Dobó életrajza: *Takáts*, 1928a.

¹²⁹ Erre vonatkozóan lásd pl. Dobó levelét Budor anyósához, Kerecsényi Fruzsinahoz, 1594. nov. 4., Pozsony: HDA Arhiv Kerecheni, 1594. nov. 4., valamint vö. még HDA, Zbirke, Zbirka rodoslovlja, Kut. 1. Kerecheni fol. 3–4.

¹³⁰ Dobó és Zrínyi baráti viszonyára: *Takáts*, 1928a. 382. és 401. o.

¹³¹ Az ez ideig alig ismert dunántúli főkapitány-helyettesre (1582–1584) és lévai vicekapitányra: *Jedlicska*, 1897. 409. o.: No. 686. és *Bártfai Szabó*, 1910. 299–300. o.

¹³² *Klaić V.*, 1982. 633. o., vö. még legújabban (1601-ben állított pozsonyi sírköve kapcsán) *Mikó-Pálffy*, 2002. 149. o.

¹³³ Pethe László török fogságára (1584–1586), ahonnan bátyja, Márton váci püspök (1582–1587) segítségével és Pálffy Miklós komáromi főkapitány közbenjárásával szabadult: *Jedlicska*, 1897. 190–191. o.: No. 218. és *Szarka*, 1947. 56. o.: 85. jegyzet.

¹³⁴ Budor lévai szolgálatára lásd még egy magyar nyelvű kimutatást a család tagjainak adott különféle kölcsönökről: HDA Dátum nélkül, az 1590-es évekből.

A Zrínyi-familiáris valamikor 1584–1585-ben tért vissza hazájába, azaz – miként armálisa fogalmazott – Szlavóniába („in Patriam dehinc tuam, in regnum videlicet nostrum Sclavoniae”; Függelék fol. 3r.). Természetesen továbbra is fegyverben maradt, feltételezhetően Zrínyi György familiárisi szolgálatában, és részben az ő megbízásából, részben „saját kedvére” vett részt a következő években több jelentősebb törökellenes akcióban. 1585-ben például ott harcolt az esztendő egyik legnagyobb portyájában, amikor júniusban a monyorókeréki Erdődy Tamás bán (1584–1595)¹³⁵ vezette csapatok Kosztajnica alatt átkeltek az Unán és behatoltak Boszniába.¹³⁶ S jöllehet a törökök az Una-parti várnál nagy erővel és ágyúlövésekkel fogadták őket, Budor újra megmutatta, mennyire kiválóan használja a már nagyapja által is jól forgatott dárdát, hiszen egy törököt azzal ölt meg, majd egy másiknak kardjával vette fejét. Sőt, ekkor egy kisebb hőstettet is végrehajtott, midőn egy golyóval leterített keresztény zászlótartó kezéből a földre esett hadi jelvényt felvette és az egész ütközetben megtartotta (Függelék fol. 3v.).

Budor és katonatársai a horvát–szlavón végeken a törökök aktivitása miatt a következő évben sem maradhattak télenek. 1586. december 5–6-án például, amikor Ali pozsegai bég – állítólag mintegy 3 500 lovassal és 500 gyalogossal – Ivanics várának vidékén rabolt és szerzett gazdag zsákmányt Szlavóniában, Erdődy bán, testvére, ifjabb Péter és Hallegg szlavón generális vették üldözőbe.¹³⁷ A több napon át tartó csatározásban Budor is részt vett, méghozzá nem is akárhogyan. A kemény téli időben „kardját török vérbe mártván” az ellenségből néhányat lekasabolt, többet pedig fogságba ejtett (Függelék fol. 3r–v.). Az összecsapásban maga Ali bég is elesett; fejét Erdődyék Károly főhercegnek Grácba küldték.

Az utóbbi vállalkozásban Budor feltételezhetően már kanizsai katonaként harcolt, hiszen valamikor 1585–1586 fordulójától mintegy négy esztendőn át a Dél-Dunántúlon vállalt újabb végvári szolgálatot. Miként Videt Zrínyi Miklós, fiát, Jánost a szigetvári hős gyermeke „vitte” magával, ezúttal Kanizsára, ahol Zrínyi György ekkor már másodízben töltötte be a főkapitányi tisztséget (1582–1590).¹³⁸ Budor János itt is minden komolyabb hadivállalkozásnak aktív résztvevője volt. Saját elbeszélése szerint 1586 augusztus legvégén már komoly helytállásra kényszerült, amikor Tirjáki Haszán szigetvári bég (1585–1587)¹³⁹ hatalmas erővel tört be Zrínyi György muraközi birtokaira, majd nagy számú rabot és marhát hajtott el. Csakhogy Zrínyi kanizsai vitézei – a határ menti hadviselés gyakorlatának megfelelően¹⁴⁰ – a zsákmánnyal megrakott ellenség egy részén visszafelé, a Kanizsa-patak mocsaránál fekvő, elhagyott Palin falunál rajtaütöttek, s a rabok egy részét kiszabadították.

Budor ebben az összecsapásban is elsősorban dárdájával vitézkedett – így az nem véletlenül került címere előkelő helyére –, a jelentős túlerő közepette azonban végül alig tudta megmenteni életét (Függelék fol. 3v.). Ennek ellenére néhány nap múlva

---

¹³⁵ Életére és báni működésére lásd mindenekelőtt *Horvat K.*, 1900. és újabban HBL 4. k. 70–72. o.

¹³⁶ Az eseményre *Pethő*, 1753. 128. o.; *Gruber*, 1879. 33. o.; *Horvat K.*, 1900. 13. o. és *Kárpáti-Kravjánszky*, 1933. 260. o.: No. 202.

¹³⁷ Az újabb keresztény sikerre *Pethő*, 1753. 129. o.; *Gruber*, 1879. 34. o.; *Lopašić*, 1887. 51–52. o.; *Horvat K.*, 1900. 19–21. o.; *Ivić*, 1916. 339. o.: No. XXVI/II.; *Kárpáti-Kravjánszky*, 1933. 264. o.: No. 229.; *Klaić V.*, 1982. 452–454. o., valamint vö. még *Šišić IV.* k. 202. o.: No. 81.

¹³⁸ *Vándor*, 1994. 323–324. o.; *Pálffy*, 1997a. 279. o. és *Štefanec*, 2001. 88. o.

¹³⁹ A későbbi budai pasa és ruméliai beglerbég Tirjáki Haszán szigetvári bégségeire (hat alkalommal 1583 és 1596 között): *Dávid*, 1993. 169–174. o.

¹⁴⁰ *Takáts*, 1915. I. k. passim és újabban vö. még *Gecsényi*, 1994.

(szeptember elején) már újra harcban állt, amikor a kanizsai lovasok a törökök egyik Lentitől északra, Csesztreg táján portyázó és nagy zsákmányt szerző csapatát – ugyancsak visszavonultában – Berzence mellett megtámadták, majd szinte mind egy szálig lekaszabolták. A rabokat kiszabadították, Budor pedig még annak a Musztafa nevű török tisztnek sem engedett egéretat, aki a Mura folyón egy bőrből készült csónak segítségével próbált titkon átkelni (Függelék fol. 3v–4r.). Az összességében mégis az oszmánok sikerét hozó késő nyári eseményeken szeptember végén már a prágai udvarban is szomorúan keseregtek,¹⁴¹ de természetesen tudott róluk a XVI. század második felének egyik leghíresebb kéme, Trombitás János¹⁴² is – október elején ugyanis a következő szavakkal számolt be felettesének, erdődi Pálffy Miklós komáromi főkapitánynak: „A töröknek, az ebnek nem kell hinni, mert lám bizonynak mondják, hogy oda a Balaton mellé, Komár [Kiskomárom] felé három kastélyt vett be, s hogy mostan is ott vagyon [emiatt] Nádasdy [Ferenc] uram Batthyány [Boldizsár] és Zrínyi [György] uram a hadával.”¹⁴³

1587-ben óriásit fordult Kanizsa vidékén a hadiszerezése, amelynek gyümölcset Budor is bőségesen élvezhette. Nagycsütörtökön (ápr. 13.) a Zrínyi György és Nádasdy Ferenc vezette hadak eredményesen üttették meg Kálmáncsehi módos mezővárosának vásárát (Függelék fol. 3v.).¹⁴⁴ Még nagyobb zsákmány juthatott Budornak a XVI. század végi hosszú békeidőszak egyik legnevezetesebb magyarországi összecsapásából,¹⁴⁵ amely augusztus 9–10-én Kanizsától északra, Karcolak–Sárkánysziget mellett zajlott.¹⁴⁶ Az egyesült kanizsai és vend végvidéki, valamint magánfőldesúri csapatok alaposan megverték a korszak egyik határ menti török „fenegyereke”, Sehszüvár (magyarosan Sásvár) szigetvári bég¹⁴⁷ tekintélyes számú és hatalmas prédával hazatérőben lévő seregét. A siker igen jelentős volt, hiszen az ütközetben részt vevő négy szandzsákbég közül kettő fogságba esett, a török zsákmány teljességgel odaveszett, s Sehszüvár bég is alig tudott elmenekülni. Teljes joggal emlegette az összecsapást Budor nemeslevele „memorabilis victoriosa pugna Sarkanyzizethana”-ként (Függelék fol. 4r.), de még Bethlen Gábor erdélyi fejedelem is példa értékkel beszélt róla az 1620-as években.¹⁴⁸

---

¹⁴¹ *Kárpáti-Kravjanszky*, 1933. 263. o.: No. 223. (1586. szept. 30., Prága) A jelentős török betöresre vö. még – Istvánffy tudósítása mellett (*Istvánffy*, 1622. 564. o.) – Pethő Gergely érdekes állítását: „ez lén Muraközben első rablás, ennek előtte ott soha török nem rablott vala.” *Pethő*, 1753. 128–129. o., valamint egy korabeli kárjegyzék adatát: *Ivić*, 1916. 339. o.: No. XXVI/II., továbbá az irodalomból főként az említett források alapján *Gruber*, 1879. 33–34. o. és újabban *Štefanec*, 2001. 103. és 188. o.

¹⁴² Mesterien megírt életrajza: *Szakály*, 1995.

¹⁴³ Trombitás János Pálffy Miklóshoz, 1586. okt. 2., Komárom: *Jedlicska*, 1897. 280. o.: No. 402.

¹⁴⁴ Az eseményről Pethő Gergely krónikája is tud: *Pethő*, 1753. 129. o.

¹⁴⁵ Ezek legújabb számbavétele *Pálffy*, 2000. 114. o., vö. még számos kiváló adat az idézett kárjegyzékekben és történetíróknál, valamint Budai basák levelezése, 1915., *Kárpáti-Kravjanszky*, 1933. és a horvát irodalomból mindmáig jól használható (bár főként történetírók alapján) *Gruber*, 1879., vö. még magyarul *Nagy L.*, 1987. passim.

¹⁴⁶ A sárkányszigeti ütközetre lásd a levéltári anyagból ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 119–120. fol. passim, valamint legalaposabban *Istvánffy*, 1622. 576–580. o., vö. még *Gruber*, 1879. 34–36. o.; *Takáts*, III. k. 171–173. o., *Vándor*, 1994. 324. o., továbbá újabban több adat és a Fridericus Latomus által a csatáról írt latin nyelvű költemény (1594) modern kiadása *Štefanec*, 2001. 104., 227–228. és 261–293. o.

¹⁴⁷ Sehszüvár életrajzára RMKT XVI/11. k. 431–433. o., *Ács*, 2002., ill. vö. még *Dávid*, 1993. 170–171. o.

¹⁴⁸ „Sárkány-szigetében mikor az urak megverék Sásvár pasát, Szombathelyben hánták a kótyavetyét 3 hétig ...” Bethlen Gábor Thurzó Imréhez, 1621. febr. 13., Nagyszombat: *Szilágyi*, 1879. 250. o.: No. CCXXXVI.

Bár Zrínyi György egészen 1590 tavaszáig maradt Kanizsa főkapitánya, familiárisa feltételezhetően valamikor 1589 elején otthagyta őt, és újra visszatért Szlavóniába. Ezúttal nem hagyott fel a végvári szolgálattal, hanem – mint egykor apja – a kaproncai huszárok közé állt. Soraikban vett részt, még a vend főkapitány, a többször említett Veit von Halleg halála (1589. ápr. 15.)¹⁴⁹ előtt, méghozzá „férfiasan küzdve”, a Verőce török vára alá vezetett portyában (Függelék fol. 4r.). Főkapitányai a Dráva közelében fekvő erősségekben Hans Globizer és Stefan Grasswein,¹⁵⁰ míg közvetlen felettese, azaz lovashadnagya (*ductor*) Thuróczy Benedek, a későbbi bán (1615–1616) volt. Két esztendővel korábban – Globizer mellett – az utóbbi is részt vett a sárkányszigeti csatában, miként arról Pethő Gergely tudósított említett krónikájában: „Ebben a harcban vágják el Thuróczy Benedeknek (ki azután bán volt) a jobb kezét a keresztények.”¹⁵¹

Budor János ezt követően 1593-ig maradt a kaproncai vár katonája. S noha egyszerű közlegény („miles praesidii Caproncensis Sacrae Caesariae Regiaeque Maiestatis”), pontosabban néhány lovassal szolgáló lovas-főlegény volt, már egy évtizede tartó vitézkedése kivívta ura elismerését. Bizonyára Zrínyi György közbenjárásával magyarázható, hogy 1591 őszén Fejérvölgy István királyi helytartótól jelentősebb adományban részesült: megkapta a Varasd megyei Gerltovc faluban néhai Bozicsi András és Borbála Koronára szállt nemesi kúriáját a hozzá tartozó birtokrésszel.¹⁵² Nagypapjához és apjához hasonlóan neve ekkorra „országszerte” egyre ismertebbé vált. Ezt jól igazolja, hogy 1588-ban – épp a történetíró Istvánffy Miklós Varasd megyei egyik birtokba iktatása alkalmával – már lehetséges királyi emberként (*homo regius*) említették,¹⁵³ sőt a következő esztendő májusának végén már a Zágrábban tartott horvát–szlavón gyűlés egyik határozata is írásba foglalta nevét. A rendek ugyanis ekkor Szentgyörgyvár erősítési munkálataira Kőrös vármegye megmaradt két járásának jobbágyait rendelték, akiknek munkáiról Budor tartozott igazolást (*schedas*) adni.¹⁵⁴ Ez a megbízatás egyúttal jelezte hősünk írástudását, tanultságát és gyakorlatiasságát, de kezdetét jelenthette később egyre szaporodó igazgatási jellegű megbízatásainak.

A századvég hosszú török háborújában (1591–1606)

Ezek igazi ideje azonban ekkor még korántsem jött el. Bár Budor élete – számos végvári társához hasonlóan – eddig is meglehetősen mozgalmas volt, az 1591-ben a horvát–szlavón végeken kirobbant hosszú török háború még tovább fokozta kalandjait és

---

¹⁴⁹ *Lopašić*, 1887. 54. o. és *Lopašić*, 1889. 471. o.

¹⁵⁰ *Brlić*, 1946–1953a. 57–58. o. és *Brlić*, 1946–1953c. 84–85. o.

¹⁵¹ *Pethő*, 1753. 130. o.

¹⁵² Az adománylevél sajnos csak a szokásos formulával „ecsetelte” Budor szolgálatait „ipse Sacrae primum regni Coronae et deinde Sacratissimae Caesariae Regiaeque Maiestati, domino nostro clementissimo, pro locorum et temporum varietate iuxta suae possibilitatis exigentiam fideliter exhibuisse ac impendisse dicitur”: HDA Arhiv Budor, 1591. szept. 17., Pozsony (adománylevél), ill. parancslevél a zágrábi káptalanhoz a beiktatásra.

¹⁵³ HDA Arhiv Drašković, Archivum maius Fasc. 40. No. 21. (1588. márc. 21.)

¹⁵⁴ A horvát–szlavón sabor határozata, 1589. máj 29., Zágráb: „Huic labori advigilabit dominus capitaneus Kaproncensis, cui adiunctus est egregius Joannes Bwdor, qui schedas dabit colonis.” *Šišić* IV. k. 247. o.: No. 94. és 254. o.: No. 95. Szentgyörgyvár történetére és szerepére az új határvédelmi rendszerben lásd *Horvat R.*, 1940. 7–21. o. és *Kruhek*, 1982–1983.

megpróbáltatásait.¹⁵⁵ Az elkövetkező esztendőkből előbb a kaproncai végvár katonájaként, utóbb ura, Zrínyi György dunántúli kerületi főkapitány (1582–1598) kíséretében majd minden olyan fontos hadi eseménynek részese volt, amely két országa, azaz a Magyar Királyság és a közössé vált Horvát- és Szlavónország területén zajlott. Már a nagy hadakozás kezdetének is aktív szereplője volt. 1591 augusztusának elején Erdődy Tamás bán seregében, de a kaproncai lovasok kontingensében vett részt a Haszán boszniai pasa által ostromlott Sziszek várának felmentésében (Függelék fol. 4r.). Sőt a bán csapatai a beglerbég elvonulása után, augusztus 15-én visszafoglalták, majd felrobbantották a még 1545-ben elesett Monoszlót,¹⁵⁶ mely sikerben Budor ismét a kaproncai vár akkori első embere, Stefan Grasswein¹⁵⁷ vezetésével vette ki részét (Függelék fol. 4r.).

1591. október elején Budor élete megint veszélybe került. Ekkor a nyughatatlan boszniai pasa – mintegy 4-5 000 fővel és hat ágyúval – újra nagy portyára indult, ezúttal Szlavóniába. A vend főkapitányság déli kulcsát, Ivanics várát megkerülve a török csapatok október 5-én elfoglalták, majd felgyújtották és lerombolták Bozsjákó és Lupoglav várkastélyait, s ezzel tovább apasztották a keresztény fennhatóság alatt álló területet. Miközben a török könnyűlovasok három napon át tüzzel-vassal prédálták a környéket, felettesei Budort küldték az Ivanics várában szolgálók buzdítására és a török csapatok kikémlésére. Armálisra már-már regénybe illő részletességgel ismerteti, hogyan tett meg egy nap alatt hosszú, kalandos utat, és jutott el Ivanics kolostoráig, a Székely Mihály vezette szlavóniai sereghez; majd miként kémlelte ki Gradec és Lovrecsina között szinte teljes életveszélyben a törökök táborát. Mivel azonban felismerték, gyors menekülésre kényszerült. A szlavóniai hadak hamarosan mégis megfutamították az ágyút is hátrahagyó Haszán pasát. Végül pedig Budor, miután Gradec várában lovat váltott, 25 huszárral eredt a menekülő törökök nyomába, s hozott harmadnapra több rabot (Függelék fol. 4v–5r.).¹⁵⁸ A keresztény csapatoknak azt viszont nem sikerült megakadályozniuk, hogy a kudarc ellenére is aktív maradó Haszán beglerbég november 6-án elfoglalja Bihács elővárárt, az Una-parti Ripácsot.¹⁵⁹

A boszniai pasa a következő esztendőben sem hagyta megpihenni a déli végvár vonal védőit. 1592. április 12. után a Kulpa és a Petrinjsica folyók torkolatánál mintegy hat hét alatt felépítette Petrinja palánkvárát. Az Erdődy bán és Andreas Freiherr von Auersperg károlyvárosi főkapitány (1589–1593) vezette keresztény csapatok ugyan júliusban megpróbálták az új várat elfoglalni, az akció Haszán újabb gyors felvonulása miatt a július 19-én Breszt vára mellett vívott ütközetben kudarccal végződött. Bár a

---

¹⁵⁵ A háborúra, valamint kirobbanásának okaira újabban lásd *Niederhorn*, 1993.; *Fodor*, 1997. és *Tóth S. L.*, 2000., valamint a régebbi horvát nyelvű irodalomból *Gruber*, 1879. 39–230. o. és *Horvat K.*, 1910.

¹⁵⁶ Az eseményekre részletesen *Kolanović*, 1993. 24., 310–340. és 388–410. o. és *Kruhek*, 1994. 38–40. o., a régebbi irodalomból vö. még *Gruber*, 1879. 43–45. o. és *Horvat K.*, 1900. 32. o.

¹⁵⁷ Az armálisban azonban helytelenül – miként később több ízben is – Johannes Grassweinként szerepel. Stefan Grassweinre és kapitányságára (1589–1597): *Brlić*, 1946–1953c. 84–85. o.

¹⁵⁸ Az eseményről ilyen részletességgel, szinte már „filmszerűen” egyedül Budor armálisából tudunk. S noha a nemeslevél – feltételezhetően utólagos kiegészítése miatt – mindezeket Petrinja várának alább említett 1592. évi felépítése után közli, más egykorú és közel egykorú források (*Ivić*, 1916. 342. o.: No. XXVII. és *Pethő*, 1753. 132. o.) és a szakirodalom (*Horvat R.*, 1903. 20–21. o., *Horvat K.*, 1900. 35–36. o., ill. újabban *Adamček*, 1981b. 15–16. o. és *Pavličević*, 2002. 89. o.) alapján tudjuk, hogy Haszán szlavóniai betörése 1591. október 5-én és a következő napokban zajlott.

¹⁵⁹ *Lopašić*, 1890. 268. o. és *Ivić*, 1916. 337. o.: No. XXVII.

táborozásban, valamint a Breszt melletti kisebb-nagyobb csatározásokban Budor már jól ismert kaproncai felettesei (Stefan Grasswein és Thuróczy Benedek) parancsnoksága alatt hat héten keresztül kitartóan vett részt (Függelék fol. 4v–5r.), mindez természetesen nem változtatható az események szomorú menetén. Ráadásul február és június között a boszniai török csapatok elfoglalták a kulcsfontosságú Bihács erődítményét és számos környező kisebb várat (Hrasztovica, Gora, Szokol, Dreznik, Izacsics stb.) is, s ezzel a horvát végeket igen nehéz helyzetbe hozták.¹⁶⁰

Szerencsét pusztán három dolog jelentett a szerencsétlenségben. Egyrészt Sziszek védői ismét sikerrel álltak ellen a Breszt alól július 22-én újból ellenük vonuló Haszán pasának, másrészt Bihácsot az 1579-ben a Korana és a Kulpa összefolyásánál épült Károlyváros erődítménye részben pótolni tudta.¹⁶¹ Végül 1593. június 22-én a Ruprecht von Eggenberg hadseregparancsnok, Andreas von Auersperg horvát főkapitány és Erdődy Tamás bán vezette keresztény csapatok a sziszeki csatában alaposan megverték a zágrábi káptalan várát ismét napok óta ostrom alatt tartó Haszán pasa seregeit.¹⁶² A „nagy és emlékezetes győzelemhez” („magna et memorabilis victoria”) Budor is hozzájárult, amikor abban hősiessé vitézkedett (Függelék fol. 5r.). A tizenöt éves háború egyik legjelentősebb keresztény sikerében a szlavóniai nemes viszont már nem Grasswein kaproncai kapitány parancsnoksága alatt,¹⁶³ hanem szinte bizonyosan Zrínyi György bajcsavári katonájaként vett részt, noha a horvát–magyar főúr maga az ütközetben nem volt jelen.¹⁶⁴ Hamarosan azonban a dunántúli főkapitány is megérkezett, így Budor már az ő vezetésével küzdött Petrinja augusztus közepi ostromában (Függelék fol. 6v.),¹⁶⁵ amely végül a keresztény hadak jelentős száma ellenére kudarccal végződött. Ráadásul a felmentő sereggel megérkező Mehmed ruméliai beglerbég augusztus 30-án bevette Sziszek várát, s így a Kulpa és Száva összefolyásának vidéke továbbra is forrongó hadszíntér maradt.¹⁶⁶

Kaproncáról való távozását megelőzően Budor János – a Száva-vidéki hadjáratok közötti időkben – természetesen tovább folytatta megszokott és nyilván kedvelt végvári életmódját. Nemeslevelébe fontosnak tartotta utólag beillesztetni két itteni vitézkedésének elbeszélését, amelyek feltételezhetően 1592-ben történtek. Az egyik kiválóan tanúskodott arról, hogy Budor a határ menti könnyűlovas ellentámadó harcmódnak mily kiváló alkalmazója. Egy alkalommal ugyanis téli időben (feltételezhetően 1592 végén), amikor a törökök a kemény hideget kihasználva portyáztak a befagyott Dráva és Mura vidékén, ő életét nem kis veszélynek kitéve kutatta fel leshelyeiket, majd vette üldözőbe a menekülésre kényszerített ellenséget (Függelék fol. 5r–v.). Megegett ugyanakkor az is, mint például a Dráva menti Újvár kastélya mellett („penes Dravum apud castellum Vijwar

¹⁶⁰ A bekezdésben említett eseményekre *Gruber*, 1879. 51–78. o.; *Horvat R.*, 1903. 22–39. o.; *Horvat K.*, 1900. 39–53. o. és újabban számos korábban ismeretlen forrással *Kolanović*, 1993. 24. és 348–374. o. Lásd még Petrinja új monográfiáját *Golec*, 1993. 55–60. o. és *Kruhek*, 1994. 40–47. o.

¹⁶¹ A fővár történetének monográfiája: *Kruhek*, 1995a.

¹⁶² A sziszeki csatára (további bőséges irodalommal): *Gömöry*, 1894.; *Barbarić*, 1993.; *Kolanović*, 1993.; *Goldstein–Kruhek*, 1994. és legújabban *Tóth S. L.*, 2000. 79–81. o.

¹⁶³ Grasswein a Dráva közeli várból 400 katonát vezetett a császári–királyi zászlók alá. *Gruber*, 1879. 86. o.; *Gömöry*, 1894. 632. o. és *Goldstein–Kruhek*, 1994. 97. o. (*Ante Nazor* cikke)

¹⁶⁴ *Štefanec*, 2001. 106. o.: 107. jegyzet, vö. még *Tóth S. L.*, 2000. 78–79. o.

¹⁶⁵ *Istvánffy*, 1622. 607. o.; *Gruber*, 1879. 105–106. o.; *Horvat R.*, 1903. 67–71. o.; *Golec*, 1993. 62–63. o. és *Kruhek*, 1994. 56–58. o. (említik Zrínyi részvételét is).

¹⁶⁶ *Kolanović*, 1993. 26. és 532–537. o. és *Kruhek*, 1994. 58–60. o.

vocatum”), hogy maga futott társaival török lesre, s csak a szerencsén múltott, hogy nem jutott hősi halált halt katonatársa, Szuhodoly János szomorú sorsára (Függelék fol. 5v.).

Budor Zrínyi Györgyhöz való szoros kötődését jelezte, hogy valószínűleg 1593 elején ura támogatásával ismét a Drávától északra, nevezetesen Bajcsavárra került, ahol Allya Kristóf kapitánysága (1592–1600) alatt a stájer rendek zsoldján vállalt lovasfőlegényi szolgálatot (Függelék fol. 6v.). Az újabb „váltás” egész pályája szempontjából is jelképes volt. Bajcsavárt ugyanis 1578-ban egy Kanizsától délre emelkedő homokdombon, a Kanizsa-patak mocsarának „partján” – miként azt az armális frappánsan összegezte: „ad aquas palustres Canisianas” – építették fel. S bár Bajcsavár a Délnyugat-Dunántúl kulcsának közvetlen szomszédságában állt, mivel felhúzását saját védelmük érdekében elsősorban a stájer rendek finanszírozták, katonai igazgatási szempontból a szlavón főkapitánysághoz tartozott. Különleges helyzetét tovább színesítette, hogy a vár és a hozzá tartozó kisebb őrhelyek (Fityeháza és Murakeresztúr) a generalátuson belül külön kapitányságot (kapitányi körzetet: *weitschawarische Grenz-hauptmannschaft*) alkottak, amelynek első vezetője 1578-ban nem más, mint Budor patrónusa, Zrínyi György lett. Sőt az ötszög alaprajzú, új téglá- és palánkerődítmény őrsegének nem német lovas és gyalogos katonáit is ő állította ki, akik kezdetől fogva többnyire horvát–magyar familiárisai és alattvalói közül verbuválódtak. S bár a vár az 1590-es évekre sokat veszített jelentőségéből – mivel stratégiai igen fontos, de építését tekintve alkalmatlan helyen feküdt, hiszen homokalapja miatt majd belesüllyedt a mocsárba –, ennek ellenére Zrínyi muraközi birtokai és a stájer területek védelmében elvitathatatlan szerepet töltött be.¹⁶⁷

A bajcsavári katonák mindennapi élete persze alig különbözött a mintegy 25 kilométerre délebbre, a Dráva túlsópartján fekvő Kaproncán szolgáló társaikétól. Budor itt is gyakran kényszerült védekezésre a török portyákkal szemben. 1593. április 16-án¹⁶⁸ például a Bajcsavártól délre fekvő fityeházi őrhely védelmében tünt ki. Történt ugyanis, hogy a babócsai, segesdi és berzencei törökök a „fityeházi kastélyt” („fortalitium Fittiehaza vocatum”) éjnek idején megtámadták. Csakhogy tervükről a keresztények már korábban értesültek, és ezért a szintén Zrínyi-familiáris, Malakóczy Miklós bajcsavári főkapitány¹⁶⁹ jelentős védelmet rendelt az őrhelyre. Így került ide néhány katonájával Budor is, aki a megérkező törököket bajcsavári és légrádi társaival¹⁷⁰ hosszas küzdelem után szorította vissza. Bár az ostromlók háromszor kísérelték meg az őrház kapuját betörni, a védők mindvégig ellenálltak, s végül menekülésre készítették a támadókat, sőt nagy részüket a közeli mocsárba szorították (Függelék fol. 5v-6r.).

---

¹⁶⁷ Roth, 1970. 151–214. o. és újabban a több éves régészeti és levéltári kutatások összegzése Kovács, 2002., vö. még Kovács–Pálffy–Vándor, 2000. 85–102. o.; A Muraköz védelmére, főként a XVII. század kapcsán MZ II. k. és Kiss I., 1993., ill. Štefanec, 2001. passim.

¹⁶⁸ Az esemény vitathatatlanul ekkor történt, hiszen ugyanerre a napra teszi egy egykorú kárjegyzék (Ivić, 1916. 341. o.: No. XXVI/II.) és Pethő Gergely idézett krónikája (Pethő, 1753. 133. o., vö. még Bozsóky, 1993. 287. o. és Tojfl, 2002. 33. o.) is. Budor nemeslevelében ugyanakkor a bekezdés – valószínűleg utólagos betoldása miatt – nem megfelelő kronológiai helyen „található”. Olyan élményszerűen ugyanakkor még Pethő krónikája sem tudósít az eseményről, mint azt az armális teszi. Az 1578-ban épült, de egy ízben már 1588-ban is ostromolt fityeházi őrhelyre lásd Vándor, 1994. 345. o. és Kelenik, 1995b. 167. o.

¹⁶⁹ Az 1603. febr. 10-én elhunyt Malakóczyra és sírkövére: Kalšan, 1999. 44. o.; Lővei, 2000. 81–82. o.; Štefanec, 2001. 86., 98–99. stb. o., vö. még Kovács, 2002. 36. o.: 3. ábra.

¹⁷⁰ A légrádiakról Pethő Gergely tudósít, s őket nyilván szintén Malakóczy mozgósította.

Budort bajcsavári állomáshelyéről a török portyák mellett a sziszeki csata után a Drávától északra szintén nagy erővel fellángoló háborúskodás is többször elszólitotta. Ura, Zrínyi György egyre gyakrabban tartott igényt fegyveres szolgálatára, hiszen szüksége volt olyan tapasztalt katonák segítségére, mint amilyené ekkorra familiárisa vált. Ezzel magyarázható, hogy 1593. november 3-án a szlavón nemes – ura vezetésével („sub ductu comitis a Zrinio”) – már a székesfehérvári csatában vitézkedett (Függelék fol. 7r.), melyben egy egykorú kimutatás szerint Zrínyi és Nádasdy Ferenc a vármegyei hadakkal együtt mintegy 7 000 fővel vett részt.¹⁷¹ Az ütközet a Ferdinand Graf zu Hardegg győri főkapitány (1592–1594)¹⁷² vezette hadak győzelmét hozta, amelyre a Dunántúlon égető szükség volt, hiszen Kodzsa Szinán pasa nagyvezír (1593–1595) október 6-án előbb Veszprém, majd 11-én Palota várát is elfoglalta.¹⁷³ A Szokollupaszáde Haszán budai beglerbég (1593–1594) csapatai felett aratott győzelem ennek ellenére mégis csak félsiker volt, hiszen az eredeti célt, az 1543-ban elesett Székesfehérvárt nem tudták visszafoglalni. Ráadásul az ütközetben Zrínyi György is megsebesült, midőn egy összecsapásban leesett lováról.¹⁷⁴

A hadjárás időleges elmúltával beköszöntő nyugalmasabb téli napokban Budor tovább szaporította igazgatási és gyakorlati jogi tapasztalatait. 1594. január legelején például a Varasd megyei Ivánc várkastélyában fogott bíróként (*electus arbiter*) vett részt az egymással összekapó unokatestvérek, gersei Pethő Gábor és a történetíró Gergely perében. Ide nyilván feleségének, Pethő Erzsébetnek, valamint növekvő ismertségének köszönhetően kapott meghívást.¹⁷⁵ Az efféle megbízások azonban nem tarthattak sokáig, hiszen a nagy háború 1594 tavaszán újult erővel folytatódott. Budor ura, Zrínyi György pedig kerületi főkapitányként a dunántúli vármegyék és saját hadai élén ezekben újra és újra fontos szerepet vállalt.

Budor János a hadműveletekben állhatatosan követte urát – nem kizárt, hogy egyfajta „testőrkatona”-ként, azaz a muraközi nagyról személyes védelmét biztosító kontingens tagjaként. 1594 márciusának végén részt vett a Zrínyi parancsnoksága alatt induló Dráva-vidéki hadjáratban, nevezetesen előbb Berzence visszavételében (márc. 22–23.), majd az üresen hagyott Csurgó és Segesd elfoglalásában (márc. 24., Függelék fol. 7v.); Babócsát ugyanakkor a Rinya folyó megáradása miatt már nem vehették vissza.¹⁷⁶ Miközben bajcsavári katonáskodása rendes végvári zsoldot biztosított számára, tábori szolgálatában tovább gyarapíthatta javait. Hamarosan erre újabb és újabb lehetősége nyílt. 1594 május–júniusában ura mellett harcolt Esztergom első ostromában (máj. 4–jún. 29.), amelyet a császári-királyi hadvezetés részéről Mátyás főherceg irányított.¹⁷⁷ Budor több rohamban derekasan vitézkedett (Függelék fol. 7r.), de szemtanúja lehetett

¹⁷¹ Gömör, 1896b. 520. o., vö. még *Stefanec*, 2001. 84 o. A székesfehérvári (a régebbi feltevések szerint pákozdi) csatára lásd még *Gömör*, 1896a.; *Akosfy*, 1939.; *Nagy L.*, 1987. 172–175. o.; *Veress-Siklósi*, 1990. 109–118. o. és legújabban *Tóth S. L.*, 2000. 140–143. o.

¹⁷² Életrajzi vázlata: *Pálffy*, 1999a. 247–248. o.

¹⁷³ Az eseményekre *Gömör*, 1895., ill. újabban *Veress*, 1983. 137–141. o. és *Veress*, 1998. 42–48. o.

¹⁷⁴ *Gömör*, 1896a. 463. o. és *Pethő*, 1753. 135. o.

¹⁷⁵ Bírótársai Petricsevics Gáspár szlavóniai alítélőmester (*viceprothonotarius regni*), Ráttky Józsa, Patacsics János, Fodróczy György és rokonai Herkffy Ádám és György voltak. MOL P 235 Pethő cs. It., Com. Varasd., Fasc. 2. No. 137. (1594. jan. 3.)

¹⁷⁶ Az eseményekre *Pethő*, 1753. 136. o.; *Gruber*, 1879. 117–118. o.; *Antonitsch*, 1975. 87–88. o.; *Magyar*, 1988. 9. o.; *Bozsóky*, 1993. 288. o. és újabban *Tóth S. L.*, 2000. 150. o.

¹⁷⁷ Az eseményre *Csorba*, 1978. 137–143. o. és újabban *Tóth S. L.*, 2000. 152–153. o.

akár még Balassi Bálint halálának (máj. 30.) is. A Szinán nagyvezír vezette felmentő sereg közeledtének hírére azonban az ostromlók végül felhagytak a Duna-menti erősség vívásával, és Komárom–Győr felé vonultak vissza. A nagyvezír ezt kihasználva július 23-án néhány napnyi blokádnak után bevette Tatát,¹⁷⁸ majd Győr ostromára indult.

Mivel Zrínyi főkapitány csapataival továbbra is Mátyás főherceg táborában maradt, Budor János szomorúan „nézhette végig” az egyik legjelentősebb magyarországi végvár (mint a nemeslevél mondta: „totius Christianitatis propugnaculum”) hosszú ostromát, majd elvesztét.¹⁷⁹ A közel két hónap alatt persze küzdelemben is része volt, a császári–királyi sereg ugyanis a vár felmentésére érkezett, bár beavatkozásra nem nagyon volt hajlandó. A magyar huszárok azért be-betörték a törökök táborába, s ekkor nem hiányzott közülük Budor sem (Függelék fol. 7r.). Nagyobb feladat hárult rá azonban akkor, amikor szeptember 8-án a nagyvezír parancsára a török csapatok átkelven a Mosoni-Dunán jelentős erővel támadták meg a keresztény tábor (szigetközi csata). Budor ekkor szintén Zrínyi oldalán harcolt, de amikor az átkelő törököket megtámadták, majd valamelyest visszaszorították, lovát kilőtték alóla. A nagy zűrzavarban mégis sikerült új lovat szereznie, majd a hídon átkelő törökökkel és a vízen átúsztató tatárokkal újra szembeszállnia. A hősiesség ellenére másnap (szept. 9.) a keresztény tábor a törökök szorítása miatt menekülni kényszerült, Budor és katonatársai azonban megszakítás nélkül folytatták az utóvédharcot.¹⁸⁰ Így jutottak el nagy nehézséggel Magyaróvárig, ahonnan nyolc nappal később a tábor tovább hátrált Bruck an der Leithára. A környék mocsaras területein átkelő török és tatár lovasság persze még itt is üldözte és meg-megütötte a visszavonulókat, így nagy szükség volt arra, hogy Budor és a hozzá hasonló harcedzett végváriak mindvégig oltalmazzák a megfogyatkozott sereget (Függelék fol. 7r–v.).

Ezt követően hősünk még bizonyosan visszatért Bajcsavárra, hiszen szeptember 20-án Bruck an der Leitháról kelt levelében Zrínyi a stájer rendektől Budor, mint bajcsai huszárfőlegény számára sürgette elmaradt zsoldját, hangsúlyozván, hogy derék, jó vitéz, aki azt méltán megérdemli.¹⁸¹ A következő esztendő júliusának végén–augusztusának elején azonban már újra ura táborában találjuk (Függelék fol. 7v.). Zrínyi György ekkor ismét kísérletet tett Babócsa és a környező várak (Barcs és Drávaszentmárton) elfoglalására, s próbálkozását ezúttal már siker koronázta – miként maga számolt be erről Thurzó Györgynek, a későbbi nádornak (1609–1616) írott levelében: „ez napokban mentünk vala oda alá, és az Úristen munkánk nélkül az pogányságot megrettentvén, három lakóhelyeket, úgymint Babócsát [júl. 30.], Barcsát és Szentmártont [aug. legeleje] pusztán hagyák és felpörzsölék a bennevalók.”¹⁸² Bár többekben felmerült Szigetvár esetleges ostroma, ehhez Zrínyi még a szlavóniai hadakkal együtt sem rendelkezett megfelelő katonai erővel. Így Babócsát látta el őrséggel és erősítette meg, mert úgy vélte, hogy a vár több ország számára szolgálhat nagy haszonnal: „Az hely

¹⁷⁸ Újabbban a korábbi datálásokat pontosítva *Tóth S. L.*, 1998. 27–28. o.

¹⁷⁹ Győr ostromára (a teljesség igénye nélkül): *Kozics*, 1891.; *Mohl*, 1913. 18–30. o.; *Lengyel*, 1959. 169–212. o. és újabbban *Veress*, 1993. 65–84. o., ill. *Tóth S. L.*, 2000. 154–163. o.

¹⁸⁰ Ezt más korabeli források is teljességgel megerősítik: lásd pl. *Lengyel*, 1959. 182–184. o.

¹⁸¹ *Takáts*, 1929. 255. o. (helytelenül Báthor János névvel).

¹⁸² Zrínyi György Thurzó Györgyhöz, az esztergomi táborba. 1595. aug. 12., Csáktornya: MOL E 196 MKA Thurzó cs. lt. Fasc. 43. No. 1. Az eseményekre vö. még *Pethő*, 1753. 138–139. o.; *Kerecsényi*, 1992. 30–32. o. és *Tóth S. L.*, 2000. 177–178. o.

önmagában fölötté erős, és ha megépülhet, mind Magyar-, Tóth- és Stájerországnak Isten után nagy segítségére és hasznára lesz. ¹⁸³

Mivel a következő esztendőben a nagy török háború fő hadszíntere az ország keleti felébe helyeződött át, Zrínyi és katonái egy kicsit megpihenhettek. Pusztán 1597 nyarán került sor újabb mozgósításukra, amikor a Miksa főherceg vezette csapatok – Nádasdy Ferenc szorgalmazására – az Észak-Dunántúl egyik fontos erőssége, az 1594. október 3-án elvesztett Pápa visszavételére indultak. Az augusztus 13. és 20. között tartó ostromban Zrínyi oldalán Budor is hasznosan vett részt (Függelék fol. 5v.), ¹⁸⁴ a kerületi főkapitánynak azonban a vármegyei hadakat nem volt könnyű a Rába vidékére egybetoboroznia, majd közvetlenül Pápa alá vezetnie. ¹⁸⁵ Budor a sikeres expedíciót követően feltételezhetően Zrínyi közvetlen szolgálatában maradt, s már nem tért vissza Bajcsavárra.

1600 késő nyarán azután a Dél-Dunántúl és a Dráva-mente teljes lakossága megtapasztalhatta, mit is jelent, ha nem „pusztán” néhány szandzsákbég csapata, hanem a teljes oszmán hadsereg vonul az országrész ellen. Valójában kísértetiesen megisméltődtek az 1566. évi szigetvári hadjárat eseményei, csak immáron 100 kilométerrel nyugatabbra. Ez Budor János számára nem jelentett mást, mint ugyanazon keserű élmények megtapasztalását, amelyeket apja, Vid élt át 1566-ban Varasd megye védelmében. Apjával ellentétben azonban János ezúttal nem a Drávától délre, hanem ismét északra kényszerült ellenállásra. Miután Ibrahim pasa nagyvezír (1599–1601) szeptember 4-én elfoglalta a sokat idézett történetíró (Pethő Gergely) által idejekorán feladott Babócsa várát, ¹⁸⁶ szinte feltartóztathatatlanul nyomult előre Kanizsa bevétele. Budor feladata ekkor elsősorban a muraközi Zrínyi-birtokok védelme volt. Ez valóban szükségesnek bizonyult, hiszen a török csapatok külön portyákkal igyekeztek élelemellátásuk egy részét a jó termőterületeiről ismert vidékről megoldani, valamint őrzáratokkal táboruk védelmét biztosítani. Budor a szlavón végeken szolgáló német nehézlovakokkal és gyalogokkal együtt elsősorban Letenye környékén vette fel velük a küzdelmet. Egy alkalommal azonban ismét majdnem pórul járt, hiszen dárdájával oly merészen vitézkedett, hogy közben lovával egy árokba bukott, s már-már ott pusztult, amikor társainak végül sikerült kimenteniük (Függelék fol. 7v–8r.).

Budor mindezek ellenére azonnal tovább folytatta a harcot. Erre szükség is volt, mert Philippe-Emmanuel duc de Mercœur főhadparancsnok vezetésével Kanizsa felmentésére október elején külön hadsereg érkezett, amelyhez Muraszemenyénél természetesen Zrínyi György csapatai is csatlakoztak (állítólag mintegy 2000 gyalogossal és 1000 lovassal). A több napon át tartó, úgynevezett kanizsa–sormási (okt. 7–13.) ütközetben a keresztény hadak mégsem bírtak Ibrahim nagyvezír seregével, ¹⁸⁷ így nem tudták megakadályozni a Délnyugat-Dunántúl kulcsvárának török kézre kerülését (okt. 22.). Budor Zrínyi György zászlaja alatt („signa dicti comitis a Zrinio secutus”) a

---

¹⁸³ Lásd az előző jegyzetben idézett levelet.

¹⁸⁴ A nemeslevélbe az esemény – egyértelműen utólagos beillesztése miatt – szintén rossz időrendi helyre került.

¹⁸⁵ Az expedíció monografikus feltárása Pálffy, 1997b., Zrínyire és problémáira: 59. és 65. o.

¹⁸⁶ Pálffy, 1997c. 199–201. o.

¹⁸⁷ Kanizsa ostromára és a sormási csatára: Cerwinka, 1968.; Tóth S. L., 1982. (Zrínyi és csapatai részvételére 261. és 268. o., vö. még Pethő, 1753. 148. o. és Štefanec, 2001. 106–108. o.); Molnár, 1987. 78–81. o.; Ivanics, 1992. 45–47. o.; Vándor, 1994. 330–335. o. és újabban Kelenik, 1997., ill. Tóth S. L., 2000. 314–323. o., valamint a régebbi horvát irodalomból vö. még Gruber, 1879. 175–180. o.

kudarccal ellenére is helytállt, különösen akkor, amikor a törökök ágyúit lepte meg katonáival (Függelék fol. 8r.). A tüstént vilájetszékhelyé tett Kanizsa visszavétele viszont a következő esztendőben sem sikerült, jóllehet Ferdinánd belső-ausztriai főherceg – VII. Kelemen pápa (1592–1605) jelentős katonai támogatásával – 1601. szeptember 10-ét követően több mint két hónapon (nov. 16-ig) keresztül vívta a várat.¹⁸⁸ A Zrínyi György által ekkor újra mozgósított muraközi hadakból Budor természetesen ekkor sem hiányzott (Függelék fol. 8r.).

Kanizsa eleste az egész Dráva–Mura menti régió életében alapvető fordulópontot jelentett. Zala megye nagy része, a Zrínyiek muraközi birtokai, de még Stájerország is közvetlen fenyegetettségbe került. Még nehezebb helyzetbe jutottak a szlávön végek, hiszen Szentgyörgyvár és Kapronca már északról is könnyen támadhatóvá vált. Teljesen logikusan rendelte ezért a Belső-ausztriai Haditanács a korábban Bajcsaváron állomásozó katonaság nagy részét Szentgyörgyvárra, majd tartotta ott egészen a hosszú háborút követő esztendőig.¹⁸⁹ Mindeközben az Udvari Haditanács több (Bécsben, Schottwienben, Grácban és Pozsonyban tartott) hadikonferenciát¹⁹⁰ követően a Zala és a Rába folyók vonalára építve megkezdte egy teljesen új végvidéki főkapitányság, az úgynevezett Kanizsával szembeni végek (*gegenüber von Kanischa liegende Grenze*) kiépítését, amely végül az 1620-as évekre született meg.¹⁹¹ Ennek megszervezéséhez a környék legtehetősebb, a határ menti hadviselésben igen jártas nagybirtokosainak a véleményét is kikérték, köztük a fentiekben többször említett Nádasdy és Batthyány Ferencét és természetesen Zrínyi Györgyét is.¹⁹²

Az elkövetkező években a környék lakosságának – a kanizsai törökök és a gyakran kihágásokat elkövető német és helyi katonaság mellett¹⁹³ – a krími tatárok személyében még egy újabb rettegett ellensége akadt. Mivel a szultáni hadvezetés az elhúzódo hadakozás idején 1594 után többször teleltette őket Magyarországon, ellátásukat általában a hódoltságból, a frontvidékről és a keresztény hátországból igyekeztek megoldani. Mindez óriási pusztulást hozott az éppen kiszemelt vidékekre. II. Gázi Giráj tatár kán (1596–1607) utoljára 1602–1603 fordulóján tartózkodott csapataival Magyarországon, akik a téli hónapokban Kanizsa, Pécs, Koppány, Szekszárd és Simontornya vidékén táboroztak. A tatárok legfőbb feladata a frontvonal szélén fekvő Kanizsa várának biztosítása és élelemellátása volt, mely címen kiváló lehetőségük nyílt a teljes Délnyugat-Dunántúl többszöri felprédálására.¹⁹⁴ Már 1602 végén két-két

---

¹⁸⁸ Gruber, 1879. 181–188. o.; Stauffer, 1886.; Horvat K., 1910. 149–207. o.; Horvat R., 1917. 166. o., ill. újabban Molnár, 1987. 84–91. o.; Vándor, 1994. 356–359. o.; Krenn, 1998. és Tóth S. L., 2000. 342–344. o.

¹⁸⁹ „Verczaichnuß der besterkhung, welche herr obrist in Windischland [ti. Hans Sigmund Freiherr von Herberstein] in denselben gräniczheüsem zuthun begert.” ÖStA KA IHKR Akten Croatica 1600. Nov. No. 1. fol. 6–8. (1600. nov. 14.) és Toifl, 2000. 38–39. o.

¹⁹⁰ Lásd a jelentős forrásanyagból pl. ÖStA KA HKR Akten Exp. 1601. März No. 187., Uo. Exp. 1601. Juli No. 149., Uo. Exp. 1601. Aug. No. 92. és Uo. Reg. 1601. März No. 77. és No. 179.; ÖStA KA IHKR Akten Croatica 1600. No. 1., Uo. 1602. Jan. No. 1. és Uo. 1602. Juni No. 1.

¹⁹¹ A jelentős irodalomból lásd mindenképp Müller, 1976.; Müller, 1978.; Vándor, 1994. 359–362. o. és Kelenik, 1995a.

¹⁹² Simon, 1997., ill. Zrínyi tervezete Uo. 67. o.

¹⁹³ 1602 novemberében például Budor és Varasd vármegye nemesei tettek (már nem először) panaszt a horvát-szlávön rendek gyűlésén Hans Sigmund Freiherr von Herberstein szlávön főkapitány (1594–1603) archibusierjainak pusztítása miatt. *Šišić* IV. k. 434.: No. 195.

¹⁹⁴ Ivanics, 1992. 168–169. o.

nagyobb portyát vezettek a Muraközbe és a Rába vidékére, majd a következő esztendő januárjának végén–februárjának elején mintegy 12 000 lovassal felvonulva fosztották ki a nyugat-dunántúli Batthyány-, Nádasdy- és Zrínyi-birtokokat, hatalmas számú rabot és marhát hajtván el.¹⁹⁵ A tatár csapást végül Budor szűkebb hazája, Szlavónia sem kerülte el.

Gázi Giráj kán és az említett egykori szigetvári bég, Tirjáki Haszán, ekkor kanizsai pasa (1601–1604), 1603. április 13-án óriási erőket mozgósítva és ágyúkkal is felszerelve tört be Szentgyörgyvár és Kapronca vidékére. Az akció valójában egy kisebb hadjárat volt, hiszen – miként Budor nemeslevele részletesen elmesélte – a török–tatár csapatok előbb bevették Prodaviz várát, majd Kaproncát megkerülve Raszinját is felégették. Ezt követően két részre oszlottak. Az egyik Kőrös táján pusztított tovább, s felperzselt Tapalóc várát, a másik pedig mintegy 6 000 fővel Varasdon, sőt még Vinicán túla is „elviharzott”. Erről értesülve persze a szlavón végvidéki katonaság, s köztük Budor, sem maradt tétlen, de valójában a tisztas helyálláson kívül másra nem nagyon volt lehetősége az óriási túlerővel szemben. Budor éjnek idején a Muraközből futott Ludbreg várába, ahol az őrséggel összefogva üldözőbe vette az ellenséget. Toplica táján azután sikerült megverniük és lekaszabolniuk három tatár csapatot, ezt követően viszont a nehézlovakos és a muraközi katonák a nagy hullámokban megérkező török–tatár hadak elől a biztonságosabb Varasd várába kényszerültek visszavonulni. Akciójukkal, amelyben a korosodó Budor ezúttal is hősien vitézkedett, mégis nagyszámú foglyot sikerült kiszabadítaniuk (Függelék fol. 8r–v.).¹⁹⁶ A török–tatár préda ennek ellenére óriási volt, így joggal dicsekedett az expedícióról a tatár kán III. Mehmed szultánnak (1596–1603): „Olyan fényes tetteket vittünk véghez, amilyenek már régen nem sikerültek. Felsőged e szolgája [ti. a kán] olyan helyekre jutott el, ahová eddig még senki.”¹⁹⁷

A Zrínyi-familiárist – a Varasd megyei birtokait súlyosan érintő tatár rablás után – még egy hatalmas csapás érte: 1603. május 4-én Vépen elhunyt patrónusa, Zrínyi György. A szlavóniai köznemes az elkövetkező esztendőkből mégsem váltott gazdát (pedig ez a korban országszerte sem számított ritkaságnak¹⁹⁸), hanem azonnal ura fiának, ifjabb Zrínyi Miklósnak (†1625. márc. 24.) a szolgálatába szegődött. S bár a különleges nemeslevél a neki tett érdemeket sajnos már nem részletezte – pusztán annyit jegyzett meg, hogy mellette „igen számos helyen és időben” szolgált hazáját (Függelék fol. 8v.) –, biztosan állítható, hogy a hosszú török háborút lezáró 1606. évi zsitvatoroki békéig Budor még több katonai vállalkozásba követte ifjú urát. Ezt igazolja Zrínyi egyik 1611 nyarán kelt adománylevele is, amelyben „régii jámbor fő szolgájának” – tekintettel mind szüleinek, mind neki már nyolc esztendeje, hadakban és egyéb dolgokban teljesített szolgálataira – elmaradt járandóságai (800 forint) fejében a muraközi Nagymihalóc faluban egy udvarházat adott zálogba.¹⁹⁹

¹⁹⁵ *Istvánffy*, 1622. 793. o.; *Pethő*, 1753. 153. o.; *Molnár*, 1987. 93–94. o. és *Ivanics*, 1992. 169. o.

¹⁹⁶ *Istvánffy*, 1622. 793–794. o.; *Pethő*, 1753. 153–154. o. és részletesen (főként az előbbi alapján) *Gruber*, 1879. 196–197. o., vö. még *Horvat R.*, 1993. 65. o.

¹⁹⁷ *Dávid–Fodor*, 1983. 454. o. és *Ivanics*, 1992. 169. o.

¹⁹⁸ A katafalvi Falussyak kapcsán (a Bánffyaktól a Batthyányakhoz, majd a Csákyakhoz) *Gecsényi*, 1993. 239–240. o. és a petőházi Zekék kapcsán (az Erdődyektől a Nádasdyakhoz) *Dominkovits*, 2000. 42. o.

¹⁹⁹ HDA Arhiv Budor, 1611. jún. 1., Monyorókerék.

Feltételezhetően e hadjáratok sorába tartozott az a jelentősebb portya 1603. október 12-én, amely során Sigmund Friedrich Freiherr von Trauttmansdorff szlavón generális (1603–1630) és az ifjú Zrínyi vezette csapatok a Barcstól délre fekvő Drávatamásinál lévő hidat védő két hídfőállást („kastélyt”) megtámadták, a hidat felégették, az őrhelyeken szolgáló törököket pedig levágták.²⁰⁰ A következő esztendőben Budor ugyancsak ott lehetett abban a sikeres akcióban, amelyet Prasóczy György, Zrínyi Miklós kapitánya vezetett a Muraközből Alsólendva várának felmentésére, amelyet a kanizsai törökök vettek ostrom alá.²⁰¹ Végül Zrínyi seregében szolgálhatott talán még 1605-ben is, amikor Trauttmansdorff főkapitány, Draskovics János horvát–szlavón bán (1595–1608), Zrínyi és Batthyány Ferenc dunántúli kerületi főkapitány (1604–1609) Bocskai István fejedelem főkapitánya, Némethy Gergely ellen szállt a Rába vidékére hadba, miközben az utóbbi csúfosan megfutott előlük.²⁰² S noha 1608 áprilisa és júliusa között Zrínyi gróf Mátyás főherceget a bátyjával, Rudolf császárral kialakult konfliktus idején még Prága alá is elkísérte,²⁰³ Budor ekkor már biztosan nem állt fegyverben, hiszen a június 4-én Zágrábban tartott horvát–szlavón rendi gyűlés már Varasd vármegye szolgabírájaként (*iudex nobilium comitatus Varadiensis*) említette.²⁰⁴ Az új tisztség jól jelezte, a „jeles csatázó vitéz ember”²⁰⁵ életében új, a korábbiaknál nyugalmasabb periódus kezdődött.

*Megpihenve uradalmi, vármegyei és rendi szolgálatban:
Budor János hivatali pályája*

Bár természetesen nem zárható ki, hogy Budor János a tizenöt éves háborút követő évtizedekben is részt vett még néhány törökellenes akcióban, a rendelkezésünkre álló adatok mégis egyértelműen arról tanúskodnak, a hosszú „békeidőszak” (1606–1660) beköszönzte alapvető váltást hozott életében. Ezt nagyjából a már bevett „családi forgatókönyv” szerint hajtotta végre. Miként nagyapja, András és apja, Vid is tette, a 40 felett járó János is „megpihent”, és a vitézkedést nyugalmasabb igazgatási–hivatali szolgálattal cserélte fel. Fontos különbséget jelentett viszont, hogy elődeivel ellentétben ő nem csupán egy nagyúr (Zrínyi Miklós) mellett vállalt uradalmi és egyéb szolgálatot, hanem egyre aktívabban kapcsolódott be Varasd megye és Horvát–Szlavónország igazgatásába és közéletébe. Ezzel egyúttal folytatta, sőt befejezte apja sikeres kiútkeresését, a békésebb háttérben való birtokszerzést és a tartós megkapaszkodást. Az adott országrész viszonyaiban jártas, írástudó „veterán” végvári tisztek efféle (vagy akár együttes katonai és) vármegyei tisztségvállalása korántsem tekintendő azonban kuriózumnak, hiszen a Magyar Királyság majd minden frontvonal közeli területén

---

²⁰⁰ Az eseményről Pethő Gergely krónikájából tudunk (*Pethő*, 1753. 155. o.). Külön érdekesség, hogy nemrég Rózsás Márton barsai restaurátornak a Dráva északi partján fekvő egyik őrhelyet az egykori Dráva-meder partján, a mai Drávagárdony határában sikerült megtalálnia és felmérnie. *Rózsás*, 2002. 137–142. o.

²⁰¹ *Pethő*, 1753. 156. o.

²⁰² Uo. 168. o.

²⁰³ Uo. 176. o.

²⁰⁴ *Šišić* IV. k. 507. o.: No. 234. és vö. még Uo. 517. o.: No. 238. (1608. szept. 3.)

²⁰⁵ Így nevezte kora kiválóbb végvári katonáit Budor kortársa, Pethő Gergely. *Pethő*, 1753. 148. o.

megfigyelhető volt, úgy a szomszédos Zala vagy Győr és Veszprém, mint a távolabbi Nógrád, sőt még a menekült Pest megyében is.²⁰⁶

A Zrínyi Györggyel és fiával való hosszas együtt vitézkedés és az egyre szorosabb kapcsolat szinte predestinálta Budor Jánost arra, hogy katonai szolgálata után Zrínyi Miklós állandó „fő jámbor szolgálói”, azaz legelőkelőbb familiárisai (*primarii familiares*) közé léphessen elő.²⁰⁷ Sőt, az eddig előkerült adatok szerint 1615-től egészen haláláig egyúttal Zrínyi muraközi jószágigazgatója („comitis Nicolai a Zrinio bonorum gubernator”, ill. „naš gubernator”) volt,²⁰⁸ ami kiválóan tanúskodik az úr és familiárisa között kialakult bizalmi kapcsolatáról. Ugyanezt erősíti sokat idézett armálisa, hiszen aligha lehet kétségünk abban, hogy a nemességmegerősítés elnyerésében Budor egyik legfőbb patrónusa az a Zrínyi gróf volt, aki Mátyás főherceggel, majd magyar királlyal már a Prága alatti említett hadakozás (1608) óta szorosabb kapcsolatban állt. Végül ugyanerről győznek meg bennünket ura „képében” tett szép számú megbízatai is.

1608 szeptemberében például Budor János sógorával, a szintén belső Zrínyi-familiáris Laczkovics Gergely deákkal együtt képviselte ura érdekeit a horvát–szlávón rendek Zágrábban tartott gyűlésén, nevezetesen a muraközi nagyúr és a gomerjei vlahok között kiobbant vitában. Két esztendő múlva Thurzó György nádor (1609–1616) előtt járt, mégpedig egy igen régi esemény elintézése kapcsán. Feladata abban állt, hogy elérje a nádornál, hogy a Pethő Gergely egykori babócsai főkapitánysága (1599–1600) idején az ottani német katonák által a Zrínyi családnak okozott károk megtérítéséről valóban rendelkezzenek. 1615 februárjában ugyanakkor Zrínyi és első felesége (Nádasdy Anna) teljhatalmú megbízottjaként a zágrábi káptalanban járt a muraközi Nedelicen jogtalanul elbitorolt ingóságok kapcsán létrehozandó megegyezés érdekében. Végül az 1610-es években több alkalommal intézte ura birtokeladásait és peres ügyeit is.²⁰⁹

Hasonló aktivitással vett részt Budor János Varasd megye igazgatásában és közéletében. Bár szolgabíróságáról – a megyei iratanyag jelentős pusztulása miatt – csak az említett 1608. esztendőből tudunk, mégis vitathatatlan, hogy a XVII. század első évtizedeiben a vármegye életében és működtetésében fontos szerepet töltött be; nevezetesen a megyei nemesség második vonalában, ahová hazájának tett szolgálatainak, társadalmi helyzetének és előkelő rokonságának köszönhetően tartozott. E helyét jól példázta, hogy 1607. november 11-én a horvát–szlávón politikai elit után a köznemesek (*nobiles*) sorában gersei Pethő János alispánt és a szolgabírakat követően írta alá azt a tanúsítványt, amellyel a vármegye igazolta Budor egykori „portya

---

²⁰⁶ Számos példa Zalából: ZMA, 2000., különösen 252., 263–264. o.; Győrből: *Gecsényi*, 1984. és *Gecsényi*, 1988.; Nógrádból: *Pálmány*, 1982. és *Iványi E.*, 1984.; Pestből: *Szakály*, 2001. 443 o., valamint újabban több adat *Pálffy*, 1995. 159–166. o.

²⁰⁷ 1608. szept. 3.: „familiares spectabilis ac magnifici domini Nicolai comitis perpetui a Zrinio” *Šišić* IV. k. 519. o.: No. 238. és *Šišić* V. k. 650–651. o.: No. 401.; 1610. ápr. 20.: *Adamček*, 1987. 88. o.; 1615. febr. 24.: „primarius familiaris” *Laszowski*, 1941. 367–368. o.: No. 289.; 1615. ápr. 3.: „naš veran sluga” *Laszowski*, 1951. 50. o.: No. 71. és 1622 előtt „familiaris suus” *Šišić* V. k. 348. o.: No. 204. Zrínyi György és Miklós familiárisaira: *Horvat R.*, 1993. 65. o.; A főjambor-szolga vagy főember-szolga fogalmára a Nyugat-Dunántúlról (Batthyány cs.) vö. *Varga J.*, 1981. 12–14. o.

²⁰⁸ 1615. febr. 24.: *Laszowski*, 1941. 367–368. o.: No. 289. és 1622 előtt: *Laszowski*, 1951. 61. o.: No. 81.

²⁰⁹ Az említés sorrendjében *Šišić* IV. k. 519. o.: No. 238. és *Šišić* V. k. 650–651.: No. 401. (1608. szept. 3.); HDA Arhiv Budor, 1610. nov. 18., Pozsony; *Laszowski*, 1941. 367–368. o.: No. 289. (1615. febr. 24.); *Laszowski*, 1951. 50. o.: No. 71. (1615. ápr. 3.) és MOL P 1314 Batthyány cs. lt, Missiles No. 7780. (Budor János Batthyány Ferenchez több peres ügyben. 1617. szept. 25., Vidóc.)

kapitánya”, Erdődy Tamás és családja Varasd megyei örökös főispánságát és az egykori bán főispáni beiktatását.²¹⁰

Bár Budor vármegyei megbízásai rendkívül sokfélék voltak, ezek jellegükben nagyrészt megfeleltek a Magyar Királyság közelebbi és távolabbi területein a megyei igazgatásban részt vevő szolgabírák és esküdtek tevékenységének.²¹¹ 1617 nyarán például Pethő Gergely alispán és Vragovics János szolgabíró mellett több köznemestársával vett részt néhai Pethő Gábor és felesége (Révay Zsuzsanna) azon ingóságainak összeírásában, amelyek Klenovnik várában Draskovics Péter felügyeletében voltak egykor elhelyezve. Ugyanezen esztendő őszén Varasd vármegye közgyűlésén Pethő alispánnal tárgyalt a dunántúli nagyúr, Batthyány Ferenc egyik kérelme ügyében. Közvetlenül a hosszú török háború után, 1606. december végén pedig azon biztosok egyike volt, akiket a vármegye delegált törvényszéke határozata alapján Ivánc várkastélyába egy szénaszín ügyében lefolytatott tanúkihallgatásra.²¹²

Gyakran vett részt Budor a vármegyei ítélőszék mellett különféle egyéb bíróságok munkájában is. Ez teljességgel érthető, hiszen ilyen megbízást – miként említettük – már 1594 óta bizonyíthatóan több alkalommal végzett. Ennek köszönhetően nagyobb gyakorlati jogi tapasztalatra tehetett szert. 1617 decemberében tagja, méghozzá helyettes bírója (*substitutus iudex*) volt annak az úriszéknek, amely Vragovics János szolgabíró vezetésével tárgyalta Pethő Gergely keresetét testvére, Kristóf bélavári kapuőre ellen bizonyos hűtlenség ügyében („ratione certae infidelitatis”). Néhány hónappal később ugyancsak a Pethők úriszékén tevékenykedett, mégpedig számos fogott bíró és jogtudó személy jelenlétében, ahol – mint általában – horvát nyelven hoztak ítéleteket.²¹³ Sőt 1615 októberében és 1619 januárjában a horvát–szlavón sabor még a báni tábla köznemesi származású esküdtjének (*assessor tabulae banalis*) is megválasztotta, amelyen azután a kor szokásaink megfelelően, eskütételét követően a mindenkori vicebán és a szlavón ítélőmester (*prothonotarius regni*) irányításával vett részt az elsőfokú vagy fellebbezett ügyek tárgyalásán.²¹⁴

Az egykori végvári vitéz egyesült „két hazája” szolgálatában nem csupán bírósági esküdtként vállalt gyakori szerepet. Katonai tapasztalataival és helyismeretével állhatott összefüggésben, hogy a rendek 1610 áprilisában megbízták azon 50 szlavón gyalogos felügyeletével (*haramiarum superintendens*), akik a megromlott közállapotok idején a nemességet és a szegény lakosságot a Dráva mentén pusztító rablók elfogását és a bánnak való átadását kapták feladatul, nevezetesen Budor esetében Gyelekovec

²¹⁰ MOL A 57 Lib. reg. Vol. 19. pp. 208–209. Erdődy kinevezésére vö. még NSK Zagreb R 6475/2.; *Horvat K.*, 1900. 90–91. o. és legújabban a varasdi ispánok archontológiájában *Težak–Šimek–Lipljin*, 1999. 20–21. o.

²¹¹ Az elmúlt két évtizedben igen szép számmal megjelent vármegyei jegyzőkönyvi regesztakötet mellett a jelentős irodalomból lásd pl. Győr: *Gecsényi*, 1988.; Zala: *Turbuly*, 1994. és ZMA, 2000. 23–46. o.; Sopron: *Dominkovits*, 2000.; *Turbuly*, 2000. és *Dominkovits*, 2002b.; Pest–Pilis–Solt: *Szakály*, 2001. stb., a horvát nyelvű irodalomból vö. *Goldstein*, 1996., különösen 36–41. o.

²¹² Az említés sorrendjében: MOL P 235 Pethő cs. lt., Com. Varasd., Fasc. 3. No. 228. (1617. júl. 7.; az összeírást Pethő Ferenc kérte); MOL P 1314 Batthyány cs. lt, Missiles No. 7780.; MOL P 235 Pethő cs. lt., Com. Varasd., Fasc. 3. No. 166. (1606. dec. 30.)

²¹³ A két per iratanyaga: MOL P 235 Pethő cs. lt., Com. Varasd., Fasc. 3. No. 234. (1617. dec. 18. „in domo parochiali apud ecclesiam Sanctae Margarethae sub castro Bela”) és No. 235. (1618. febr. 26., „in domo et curia nobilitari generosi domini Gregorii Petheö de Gersse sub Bela”).

²¹⁴ *Šišić* V. k. 130. o.: No. 79. (1615. okt. 12.) és Uo. 196–197. o.: No. 121. (1619. jan. 4–5.) A báni tábla működésére: *Klaić V.*, 1982. 630–634. o. és *Bónis–Degré–Varga*, 1996. 138. o., ill. ülnökeinek esküjére *Deák*, 1868. 242. o.

állomáshellyel.²¹⁵ A következő esztendő elején a rendek által a brezovici parasztfelkelés kivizsgálására küldött bizottság tagjai között szerepelt, de 1610–1611-ben a sabor több alkalommal rendelte Medosóczy Ferenc dicajegyzékeinek ellenőrzésére is.²¹⁶ Végül 1619 elején a rendi gyűlés által elrendelt út-, híd és gátjavítás ügyében utazott (Geréczy Istvánnal együtt) az egymással ismét civakodó Pethő-testvérekhez, akik végül a Budor által kiállított magyar nyelvű szerződésben egyeztek meg a bélai és ivánci tartományban elvégzendő munkák megosztásáról.²¹⁷ Szükség esetén persze a saboron rokonai érdekében is közbenjárt, mint például 1618-ban a nemrég elhunyt Radovics István szolgabíró özvegye védelmében Varasd városával szemben.²¹⁸

Budor kiváló szlavóniai helyismeretét és „országos” ismertségét jelezte az is, hogy alkalomadtán a rendek az ő beszámolója alapján informálták különféle birtokügyekben Ferdinánd főherceget,²¹⁹ élete végén pedig egy ízben még Kőrös vármegye szolgabírájaként (*iudex nobilium comitatus Crisiensis*) is felbukkant.²²⁰ 1610 nyarán ugyanakkor az említett brezovici parasztfelkelés kapcsán folytatott tanúkihallgatásoknál mint lehetséges királyi embert (*homo regius*) említették, de egy alkalommal (1612) – nagyapjához hasonlóan – még ügyvédként is szerepelt, nevezetesen a zágrábi káptalan prókátorainak sorában.²²¹ Ez utóbbi eset szintén szemléletesen bizonyítja a fentiekben már többször tapasztalt tanultságát és gyakorlott (horvát, magyar és latin nyelvű) írástudását, s egyúttal megerősíti azon korábbi benyomásunkat,²²² hogy az írástudás korántsem volt annyira alacsony színvonalú a társadalom alsóbb rétegeiben és a végvári katonaság sorában, mint azt egyes kutatások vélik.²²³

Budor János igazgatási és közéleti szerepvállalását elősegítette, hogy apja nyomdokán haladva a békésebb hátszágban tovább tudta gyarapítani birtokait. Ez természetesen még akkor is igaz, ha az újabb nyugat-dunántúli kutatásokból tudjuk, hogy a vármegyei tisztségviselésnek nem feltétlenül volt jelentős jószágbirtoklás az alapfeltétele. Nemeslevele szerint Budor 1610-ben Varasd, Zágráb és Kőrös megyében rendelkezett kisebb-nagyobb birtokrészekkel (Függelék, fol. 10 r.). Armálisa ebben az esetben sem tévedett. Birtokai ekkor – még ha természetszerűleg szétszórtan is – valóban három megyére terjedtek ki.

A legvédettebb Varasd megyében továbbra is a Herkffyék révén megszerzett vidóci „kastély” (kúria), valamint a zajezdai és szentillyei birtokok játszották a

---

²¹⁵ Šišić V. k. 37–38. o.: No. 18. (1610. ápr. 20.)

²¹⁶ Uo. 57. o.: No. 26. és *Adamček*, 1985. 10–11. o.: No. 5. (1611. jan. 11.); ill. *Šišić* V. k. 51. o.: No. 23. (1610. szept. 23.) és Uo. 62. o.: No. 29. (1611. okt. 25.)

²¹⁷ „Az utak csinálásáról való végezés”: MOL P 235 Pethő cs. lt., Com. Varasd., Fasc. 3. No. 238. (1619. jan. 21.)

²¹⁸ Nevezetesen az 1617. évi dica beszédése és vele kapcsolatos elszámolási problémák kapcsán: *Šišić* V. k. 182. o.: No. 113. (1618. aug. 16.)

²¹⁹ Lásd pl. 1610-ből a Kerecsényi család cirkenai vára és jobbágyai ügyében: Uo. 39. o.: No. 18. és Uo. 42. o.: No. 18. (1610. ápr. 20.)

²²⁰ Uo. 160. o.: No. 98. (1617. dec. 6.)

²²¹ II. Mátyás rendelete a zágrábi káptalanhoz, 1610. aug. 20., Pozsony: *Adamček*, 1985. 7–8. o.: No. 2. és *Laszowski*, 1941. 325. o.: No. 241. (1612. okt. 21.)

²²² *Pálffy*, 1995. 159–166. o.: A végvári „jogtudó” értelmiség című fejezet; vö. újabban hasonló véleménnyel *Dominkovits*, 2002a., valamint egy régebbi remek példa *Iványi E.*, 1984., ill. lásd még az *Acta Papensia* című folyóirat legújabb számának (2:1–2. [2002]) több tanulmányát.

²²³ Elsősorban Vas megyei adatok alapján: *Tóth I. Gy.*, 1996. passim.

legmeghatározóbb szerepet.²²⁴ Emellett János feleségével, Pethő Erzsébettel a század végén már Vinica mezővárosában is 15 házzal bírt,²²⁵ sőt 1597-re kertet és telket szerzett a szlavón főkapitányság központjában, Varasdon is.²²⁶ János ezzel elődeitől eltérően egy szabad királyi városban tudott – legalábbis részben – gyökeret verni (1617-ben még birtokosként említik²²⁷). Országos szinten mindez mégsem számított különlegességnek, hiszen a katonáskodó nemeseknek a főkapitányi központokul szolgáló kiváltságotl mező- (pl. Kanizsa, Győr) vagy szabad királyi városokban (pl. Kassa) való telek-, ház- vagy akár még polgárjogszerzése, illetve megtelepedése a korban általánosan ismert jelenség volt.²²⁸

Mindezek mellett Varasd megyében Budor Jánosé volt továbbra is a még 1591-ben kapott, említett gerltovci kúria, melyre később Thurzó György nádortól újabb megerősítést nyert,²²⁹ sőt még néhány egyéb kisebb birtokrész is (pl. Csalinc²³⁰). Hasonlóképpen apróbb birtokokkal rendelkezett Kőrös megye északnyugati csücske végvárak mögötti részén, úgymint továbbra is Atakon, valamint a Kapronca-patak környékén fekvő egykori Bolfangon másként Ebresen („Bollffangh aliter Ebres sive Jaksincz/Ebres aliter Jakssincz Sz. Bollffangh”), Szentmihályon, Matinovcon stb.²³¹ E birtokok azonban gyakran több problémát, mint hasznot hoztak a családnak, hiszen egyrészt a Székely családdal folytonosan pereskedtek értük, másrészt a vidék többi településéhez hasonlóan a tizenöt éves háborút követő népáradatban²³² többségüket – részben a Székelyek által telepített – vlahok szállták meg.²³³ Ezekhez képest a megye délnyugati járásában fekvő és szintén feleségével együtt bírt Bogacsevo és Orehóc-Szentpéter nyugalmas birtoknak számított.²³⁴

Budor jövedelmeiben fontosabb szerepet játszhattak a valamivel talán „nyugalmasabb” Zágráb megyében részben szintén felesége, részben rokonsága révén bírt jószágok. Erzsébet asszonynak köszönhetően bukkant fel János a XVI–XVII. század fordulóján Glavnica birtokosai között, míg Zelina várának jószágaiából a Kerecsényi-rokonságtól és Zrínyi György zálogjából (Zelinaszentmiklóson) jutott neki egynéhány

²²⁴ *Adamček–Kampuš*, 1976. 350–351. o.: No. 115. (1588: Zajezda és Vidóc), 359–360.: No. 118. (1596: Zajezda és Vidóc), 543. o.: No. 123. és 565. o.: No. 124. (1598: Vidóc 10 ház, stb.) és HDA Arhiv Budor, 1609. márc. 12., Pozsony

²²⁵ *Adamček–Kampuš*, 1976. 536. o.: No. 123. és 564. o.: No. 124. (1598: Vinica, 15 ház), 581. o.: No. 125. (1600: Vinica, 15 ház) és Budor János Batthyány Ferenchez, 1617. okt. 2., „Vinicze” MOL P 1314 Batthyány cs. lt., Iványi-jegyzék (sajnos a levél – nyilván a II. világháború alatt – elveszett); a család tagjai közül többen laktak itt azután a XVII. században, lásd pl. HDA Arhiv Budor, 1655. nov. 2., 1661. ápr. 2. és 1662. aug. 31., mindegyik Vinica.

²²⁶ „quendam hortulum suum civilem haereditarium intra moenia civitatis ...” *Barbarić–Kolanović*, III. k. 115. o.: No. 29. (1597. márc. 4., kerteladás 10 forintért).

²²⁷ *Barbarić–Kolanović*, IV. k. 258. o.: No. 215. (1617. jún. 16.)

²²⁸ Győrre: *Gecsenyi*, 1984. és *Gecsenyi*, 1986.; ill. Kassára: *Németh*, 2001. passim.

²²⁹ Erről utóbb 1626-ból tudunk: HDA Arhiv Budor, 1626. aug. 28., Vidóc.

²³⁰ *Adamček–Kampuš*, 1976. 540. o.: No. 123.

²³¹ Atakra: Uo. 366. o.: No. 119. (1596: Atak), 446. o.: No. 121. (1598: Nagyatak), 575. o.: No. 125. (1600: Nagyatak); „Zent Bollffangh aliter Ebres sive Jaksincz, Zent Myhalij alias Miholijzko polie circa fluvium et praesidium Caproncza”: HDA Arhiv Budor, 1625. febr. 18. Vidóc, ill. *Adamček*, 1987. 20. és 29–30. o.

²³² Ezekre alapvető *Kaser*, 1997. 118–133. o.

²³³ A pereskedésre: HDA Arhiv Budor 1602, 1609, 1613, 1616, 1617, passim és *Šišić* IV. k. 520.: No. 238.; a vlahokra: *Zaključci* I. k. 8. (1631. máj. 27.) és *Lopašić*, 1885a. 152.: No. XCVI. (1628. dec. 19.)

²³⁴ *Adamček–Kampuš*, 1976. 455. o.: No. 121. (1598: Bogacsevo), 575. o.: No. 125. és 575. o.: No. 125. (1600: Bogacsevo és Orehóc-Szentpéter), vö. még HDA Arhiv Budor, 1629. jún. 9., Bogacsevo.

nagyobb birtokrész.²³⁵ Végül Novakócon ugyancsak feleségével együtt bírt 1600-ban 11 házat.²³⁶ Mindezeknél is fontosabbnak tarthatjuk – miként arra már utaltunk –, hogy Budor Zrínyi Miklóstól 1611-ben a muraközi Nagymihalócon egy udvarházat kapott, bár ekkor még csak zálogba.²³⁷ Ez egyrészt megnyitotta az utat a család számára a Csáktornya vidékén való birtokszerzéshez, másrészt a Budorok ezzel Drávától északra fekvő „hazájukban”, Zala megyében is birtokossá váltak. Mindezek mellett Budor János – elődeihez hasonlóan – familiárisokkal is rendelkezett,²³⁸ bár ezek számát merész dolog lenne a fennmaradt szórványadatok alapján még hozzávetőlegesen is megbecsülnünk.

Amikor Budor János valamikor 1619 januárja és 1622 márciusa között elhunyt,²³⁹ országos viszonylatban sok szempontból ugyan tipikus, de kétségkívül igen sikeres pályát és életet mondhatott magáénak. Miután előbb harminc esztendőn át lovasfőlegényként fontos szerepet játszott horvát, szlavón és magyar hazája védelmében, élete második felében sikerrel „telepedett” meg és biztosította saját és családja jövőjét a Zrínyi grófoknak tett uradalmi, valamint Varasd megye igazgatásában és Horvát-Szlavónország közéletében vállalt szolgálataival. A nagyapja és apja által „kitaposott” ösvényen haladva tehát János mind tisztségeit, mind vagyonát, mind társadalmi elismertségét tekintve jelentőset lépett a szlavóniai köznemességen belül előre. A kérdés pusztán az volt, hogy utódai miként tudnak sáfárkodni az apjuk által rájuk hagyott örökséggel.

*Budor János utódai:
a család sorsa a XVIII. század közepi kihalásig*

Budor János utódai csak részben, pontosabban szólva megosztva tudták folytatni a családi hagyományokat. Ez több kedvezőtlen körülmény mellett elsősorban a véletlennek volt betudható. Míg János felmenői között mind a középkorban, mind a XVI. században legjobb esetben is pusztán két fiú ért el tekintélyesebb felnőttkort, addig őt és feleségét nem sújtotta a kor egyik általános problémája, a gyermek- és ifjúhalandóság; négy fia (János, Gáspár, István és Ferenc) mellett négy leánya (Éva, Anna, Izabella és Zsuzsanna) is szép kort élt meg, akiket jól sikerült kiházasítani (lásd a 2. családfát). A házastársak – mint János és leánytestvérei esetében – ezúttal is a Varasd megyei nemesség azon familiáiból kerültek ki, amelyek majd mindegyike jóval tekintélyesebbnek számított a Budoroknál. Gáspár első felesége például apja báni ülnöktársának, Geréczy Istvánnak a közeli rokona (talán unokahúga), Borbála lett, miközben Zsuzsannát szintén egy báni táblabíró és kapitány, a neves Petricsevics János (†1625) zágrábi alispán fia, Gáspár vette el.²⁴⁰ Ifjabb János ugyanakkor a szintén régi és

---

²³⁵ *Adamček–Kampuš*, 1976. 399. o.: No. 121. (1598: Glavnica „Velizlavia”) és 570. o.: No. 125. (1600: Glavnica „Wenczezlawa”); *Adamček–Kampuš*, 1976. 432. o.: No. 121. (1598: Zelina), vö. még *Šišić* IV. k. 412. o.: No. 179. (1601. jan. 25.), *Šišić* V. k. 321. o.: No. 190. (1622. márc. 14.) és 348. o.: No. 204. (1623. máj. 24.), valamint *Lopašić*, 1894. 180. o. (1630. nov. 10.)

²³⁶ *Adamček–Kampuš*, 1976. 571. o.: No. 125.

²³⁷ HDA Arhiv Budor, 1611. jún. 1., Monyorókerék.

²³⁸ „nobilis Benedictus Jwssich familiaris egregii Joannis Budor de Budroc?” HDA Arhiv Budor, 1614. febr. 28., Zágráb; ezzel kapcsolatban a korabeli szokásokra lásd *Varga J.*, 1981. 50–51. o.

²³⁹ Utolsó említése (1619. jan. 21.): MOL P 235 Pethő cs. lt., Com. Varasd., Fasc. 3. No. 238.; már néhaiként szerepel (1622. márc. 14.): *Šišić* V. k. 321. o.: No. 190., vö. még *Laszowski*, 1951. 61. o.: No. 81. (1622. jún. 9.)

²⁴⁰ Petrichevich-családfá és *Kempelen*, Pótlék kötet 521. o., valamint *Petrichevich*, 1942., különösen 186–193. o.

előkelő, sőt egy generáció óta már rokon horvát familiából, a Bedkovicsból választott magának feleséget (Magdolnát), miközben Annát Szerdahelyi Sebestyén deák, Izabellát pedig a Budorokhoz hasonlóan horvátul, magyarul és latinul egyaránt tudó²⁴¹ Kanizsai Mihály vezette oltár elé.²⁴²

Bár a szép számú gyermek sikeres kiházasítása Budor János társadalmi emelkedéséről és elismertségéről tanúskodott, családjá későbbi fejlődése szempontjából korántsem volt mindenben kedvező. Egyrészt a nem túl nagy és négy megyében szétszórt jószágok a nagy számú örökösrel tovább aprózódtak, ami jelentősen rontotta a család pozícióit, másrészt az apa sokrétű szerepvállalása is kényszerűen oszlott meg fiai között. Végvári szolgálatát (eddig ismereteink szerint legalábbis) sem a Drávától délre, sem attól északra egyikőjük sem folytatta, noha erre mind a báni, mind a szlavón, mind a Kanizsával szembeni végeken lett volna lehetőség – miként azt magasabb szinten ifj. Zrínyi György bán (1622–1626) és Kanizsával szembeni főkapitány (1625–1626) vagy Keglevics Péter berkisevinai kapitány (1639 előtt) és egerszegi vicegenerális (1641–1656), alacsonyabb rangban pedig Gregoróczy György pokupszkói (1639 k.–1642), majd egerszegi (1642–1648), végül szredicskói kapitány (1649–1652) pályái jól bizonyítják.²⁴³ Ifjabb János (†1663) egy területen mégis folytatta apja, sőt még inkább nagyapja katonai pályáját, nevezetesen külhoni szolgálatban, mint sok más horvát köznemestársa is tette ebben az időben. Az 1620–1630-as években – előbb valószínűleg ifj. Zrínyi György ezredében, később más horvát regimentekben²⁴⁴ – több alkalommal harcolt a harmincéves háborúban. A hadba vonulás idejére pedig általában testvérét, Gáspárt bízta meg birtokainak igazgatásával (zálogba adván azokat neki), valamint egyéb ügyeinek intézésével.²⁴⁵

Egyáltalán nem véletlen, hogy e megbízás éppen Gáspárnak szólt. Apját familiárisi szolgálatában elsősorban ő követte, noha szinte bizonyos, hogy ifj. János is a Zrínyiek embereként került a harmincéves háború hadszíntereire. Gáspárnak (egyedül) sikerült megőriznie apja helyét a Muraköz urai, legfőképpen a költő és hadvezér Zrínyi Miklós udvarában, ahol az utóbbi előkelő szolgálója és egyik muraközi csapatának kapitánya volt,²⁴⁶ sőt pozícióját bizonyos tekintetben még tovább is tudta emelni. Ez még akkor is

---

²⁴¹ HDA Arhiv Drašković, Archivum maius Fasc. 86. No. 7. (1641. jún. 14., Semovec)

²⁴² Ezekre a családokra a már idézett források mellett lásd még *Bojničić*, 1899., *Strohal*, 1932. 165–168. o. és *Lončarić*, 1996. passim.

²⁴³ Zrínyire: *Horvat R.*, 1993. 68–70. o.; Keglevicsre mint berkisevinai kapitány (1639. máj. 8. előtt): ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 280. fol. 384., ill. mint Kanizsával szembeni vicegenerális: *Deák*, 1868. 244. o. és *Pálffy*, 1997a. 280. o.; Gregoróczyra: *Tusor*, 1999., valamint vö. még a korábbi horvát–szlavón vicebán (1598), majd veszprémi főkapitány (1609–1615) Keglevics Györgyre: *Pálffy*, 1998. 148. o.

²⁴⁴ A harmincéves háborúban részt vett horvát és magyar alakulatok történetére, különös tekintettel a Zrínyiekre: *Ballagi*, 1882. 23–25, 113–167. o.; *Bauer*, 1941. 48–49. o. és újabban *Várkonyi*, 1992. 149–151. o., valamint vö. még az említett Keglevics Péter példáján saját naplója alapján: *Deák*, 1868. 241–242. o., ill. *Gömöry*, 1888.

²⁴⁵ „Ipse superioribus annis et temporibus ad bellum imperiale discedens universa et quaelibet bona ac jura sua possessionaria, paterna et materna, avitica ... egregio Caspari Budor fratri suo carnali et uterino ex certo censu sive arenda hactenus possidendam tradidisset ...”: Ifj. Budor János felvallása a zágrábi káptalan előtt: HDA Arhiv Budor, 1637. márc. 12., Zágráb, ill. Budor János teljes körű meghatalmazása Budor Gáspár részére a zágrábi káptalan előtt minden ügye intézésére. Uo.

²⁴⁶ Lásd például 1657-ben: „meus servitor, meus capitaneus unius turmae” *Csapodi-Klaniczay*, 1958. 495. o.: No. 237. (1657. júl. 23., Csáktornya; az adatra Hausner Gábor hívta fel figyelmemet, amit ezúton is köszönök.) Sőt Budor Gáspár urával 1644-ben még részt vett a svédek és az I. Rákóczi György elleni észak-magyarországi hadműveletekben is. Uo.

biztosan kijelenthető, ha a tekintélyes Zrínyi-irodalomban alig-alig bukkan fel a neve.²⁴⁷ Gáspár ugyanis familiárisi szolgálatának köszönhetően még a magyar országgyűlési „képviselőség” is eljutott. 1638 tavaszán már ő képviselte akkor még igencsak fiatal urát Zala vármegye Kőrmenten tartott közgyűlésén,²⁴⁸ amelyet azután az 1640–1650-es években újabb és újabb, egyre komolyabb megbízások követtek. 1649 márciusában például, amikor Zrínyi báni méltósága és a kulpai végek védelme miatt nem tudott a pozsonyi diétán megjelenni, saját követeként – Lipics Márton és Sámbar György mellett – Budort küldte el,²⁴⁹ akit ezzel egyidejűleg a sabor is delegált (*ablegatus ad diaetam Posoniensem nuncius*).²⁵⁰

Az 1655. évi magyar országgyűlésre a horvát–szlavón rendek ismét Budor Gáspárt küldték egyik követükként,²⁵¹ ahol eredményesen végezte munkáját. A diéta a Magyar Kamara szorgalmazására bizottságokat küldött ki a harmincadokkal és vámokkal kapcsolatos visszaélések kivizsgálására, ezek miatt ugyanis az uralkodói jövedelmek napról-napra csökkentek. A már bevett gyakorlatnak megfelelően külön bizottságot rendeltek Felső-Magyarországra, a dunán inneni és dunántúli országrészbe, valamint külön Horvátországba és Szlavóniába. Az utóbbi területre delegált biztosok sorába Petretics Péter zágrábi püspök,²⁵² Keglevics Zsigmond, Malenics György és Ivanovics Tamás mellett a rendek Budor Gáspárt választották.²⁵³ Az efféle feladatok – apjához hasonlóan – szakértelméről, tapasztaltságáról és a Dráva mindkét partvidékén való ismertségéről és elismertségéről tanúskodtak. 1658 februárjában nem véletlenül küldte azután a sabor a gráci Belső-ausztriai Haditanáccsal a végvári katonaság lovainak legeltetése kapcsán folytatandó tárgyalásokra, de többször járt el különféle ügyekben Zágráb városának képviselőjében is.²⁵⁴ Sőt 1659 őszén Gáspár a Mikulics család ingóságainak eladása kapcsán végzett vizsgálat során, ahol ismét biztosként szerepelt, már aranysarkantyús lovagként (*eques auratus*) bukkant fel.²⁵⁵ E címet talán ura, Zrínyi Miklós közbenjárására kaphatta uralkodójától,²⁵⁶ amely egyúttal jól bizonyította pályája részben még apjájánál is magasabbra ívelését.

A Zrínyi grófok (Miklós és Péter) – miként többi familiárisukat – Gáspárt is számos esetben alkalmazták magánügyeik intézésére (is), különösen az általa jól ismert Varasd

---

²⁴⁷ Bár a Zrínyi-szakirodalom csaknem könyvtárnyi terjedelemre rúg, a horvát bán familiárisi hálózatának feltárásával még nagyrészt adós a kutatás.

²⁴⁸ Követtársa Stepkovic György volt. *Turbuly*, 1996. 76. o.: No. 1355. (1638. máj. 6.)

²⁴⁹ A megbízólevél legújabb kiadása: *Bene-Hausner*, 1997. 48. o.: No. 48. (1649. márc. 6., Ozalj) Budor meg is jelent Pozsonyban. *Zsilinszky*, 1893. 17. o.

²⁵⁰ Nevezetesen Ráttkay György zágrábi olvasókanonokkal és Szakmárdy János szlavón ítélmesterrel együtt. A diétáról hazatérve június 30-án Zágrábban a rendek újabb ülésén tettek jelentést megbízatásukról: *Zaključci* I. k. 147. o.: No. XXXII.: 1 cikkely és vö. még *Bene*, 2000. 18. o.: 31. jegyzet és 89. o.: 208. jegyzet, valamint *Bene*, 2001. 10. o.: 31. jegyzet és 51. o.: 75. jegyzet, továbbá a régebbi irodalomból *Horvat K.*, 1905. 81. o.

²⁵¹ Ezúttal Malenics Györggyel és Patacsics Miklóssal együtt: *Zaključci* I. k. 197–202. o.: No. XLI.; *Zsilinszky*, 1893. 97. o. és *Horvat R.*, 1993. 81. o.

²⁵² Életére és tevékenységére *Zagrebački biskupi*, 1995. 333–339. o.

²⁵³ 1655: 100. tc. 5. §.: *CJH*, 1608–1657. 642–645. o.

²⁵⁴ *Zaključci* I. k. 226. o.: No. XLVI.: 11. cikkely (1658. febr. 4.); ill. *Dobronić*, 1953. 175. o. (1650), 183., 185. és 189. o. (1656)

²⁵⁵ HDA Arhiv Budor, 1659. szept. 16., Pozsony. A Mikulics-féle örökségre lásd még Uo. 1650 és 1659, ill. ÖStA HKA HFU rote Nr. 204. 1659. März fol. 145–159. (az utóbbi iratokra Németh István hívta fel figyelmemet, amit most is köszönök).

²⁵⁶ Zrínyi további képviselőtére vö. még pl. 1658 végéről: *Adamček*, 1987. 237. o.

és Zágráb megyében. Ez még akkor is igaz, ha Gáspár (Zrínyi Miklós valószínűleg nem túlzó megjegyzése szerint) „mindig nyughatatlan ember volt”, és ha érdekei úgy hozták, még urával is kész volt komolyabb konfliktusokba kerülni vagy akár az uralkodónál is bevádolni, mint az egy alkalommal 1657 nyarán történt.²⁵⁷ Úgy tűnik, Gáspár apja rendkívüli öntudatát (is) örökölte, de nála a magabiztos fellépés néha már önfejűségbe csapott át. A Zrínyiek azonban a gyakori személyes összetűzések ellenére sem mondtak le szolgálatairól, ami viszont alkalmazhatóságát és elismertségét igazolja. A fenti számos eset mellett 1656 őszén például – gyakori követtársával, Malenics György zágrábi alispánnal – Zrínyi Péter „képében” Sankó Anna sztancsicsi birtokügyében járt el, mely jószágot az ottani kúriával együtt a gróf Szántóházy Zsigmondnak adta.²⁵⁸ Emellett apjához hasonlóan Gáspár is mindig kész volt a dunántúli nagyurak szlavóniai képviselőjére, miként 1639 elején, amikor egy adósság kifizetését sürgetve Batthyány Ferenc özvegye, Lobkowitz Poppel Éva érdekében járt a Malakóczy családnál, majd ajánlotta segítségét bizonyos „tótországi” birtokok megszerzéséhez.²⁵⁹ Alkalmadtán persze mások ügyében is vállalt megbízásokat, mint 1658 decemberében, amikor Fodróczy Péterrel együtt képviselte a monoszloi uradalom jobbágyainak érdekeit urukkal, Erdődy Imre varasdi főispánnal való vitájukban.²⁶⁰ S noha az eddig előkerült adatok vármegyei tisztségviseléséről hallgatnak, egyáltalán nem lenne meglepő, ha egyszer-elegyszer felbukkanna Varasd vagy esetleg Zágráb és Kőrös vármegyék szolgabírájaként, mint azt apja esetében is tapasztalhattuk.

Budor Gáspár valamikor 1660-ban halt meg, hiszen a következő esztendő legelején már néhaiként említették.²⁶¹ Másik két testvére, Ferenc és István még korábban távozott az élők sorából. Az egyházi pályát választó és 1642 tavaszán végrendelező Ferenc presbiter végül a varasdi (konventuális) ferences kolostorban nyert valamikor 1649-et megelőzően örök nyugalmat.²⁶² 1650 előtt elhunyt²⁶³ István testvéréről még kevesebbet tudunk. Talán ugyanúgy Varasd vagy Zágráb vármegye igazgatásában vállalhatott kisebb szerepet, mint később fia, ifjabb István, aki 1699-ben az utóbbi megye alszolgabírája volt.²⁶⁴ Két leánya (lásd a 2. családfát), Dorottya és Borbála *agilisekkel* való házassága viszont jól jelezte, Budor István utódai nem tudtak nagyapjuk örökébe lépni és a család hagyományait folytatni. De nagyjából hasonlóan jártak a katonáskodó ifj. János gyermekei, Ferenc és a török elleni visszafoglaló háborúban odaveszett János²⁶⁵ is. Ferenc utódairól egyáltalán nem tudunk, János (e néven a családban immáron a III.) István nevű fiáról és Magdolna nevű leányáról, aki Mikulics Kristóf Kőrös vármegyei szolgabíró

---

²⁵⁷ „semper turbulentus est” *Csapodi-Klaniczay*, 1958. 495. o.: No. 237. (1657. júl. 23., Csáktornya)

²⁵⁸ MOL A 57 Lib. reg. Vol. 15. pp. 442–443. (1656. okt. 1.)

²⁵⁹ Budor Gáspár Poppel Évához, 1639. febr. 8., Vidóc: MOL P 1314 Batthány cs. lt, Missiles No. 7779.

²⁶⁰ MOL A 57 Lib. reg. Vol. 15. p. 369. és *Adamček*, 1985. 458.: No. 225.

²⁶¹ HDA Arhiv Budor, 1661. jan. 3., Klokocs.

²⁶² „Admodum reverendus Franciscus Budor praesbiter” végrendelete, 1642. ápr. 5., a rokon Kanizsai Mihály kúriájában: HDA Arhiv Budor, 1642. ápr. 5., ill. 1649 előtti halálára: Uo. 1649. jan. 25., Varasd. (Itt szeretnénk megjegyezni, hogy a XVI. század végén szereplő és Bolognában tanult Budóczy István zágrábi kanonok egyes elképzelésekkel ellentétben – úgy tűnik – nem a budróci Budorok családjából származott. HBL 2. k. 444. o. [további irodalommal.]

²⁶³ MOL E 201 MKA Coll. Kukuljevics Fasc. I. No. 95. (1650. máj. 22.)

²⁶⁴ HBL 2. k. 444. o.

²⁶⁵ *Brizzi-Accorsi*, 1988. 190. o.

felesége volt, utoljára 1700-ból kerültek elő ez ideig adatok.²⁶⁶ A család fennmaradása így – mivel István bizonyosan fiúörökös nélkül halt meg – Gáspár ágán múlt.

Jóllehet Gáspár háromszor nősült, családjára a XVII. század végén férfiágon mégis majdnem kihalt. Apjával ellentétben őt a gyermekáldás csak ritkán tehette boldoggá. Első feleségétől, Geréczy Borbálától nem maradt utóda, második hitvestársa, a már jóval szerényebb családból származó, Mamics Borbála viszont három leány (Borbála, Erzsébet, Magdolna) mellett csak egy fiúgyermekkel (György) ajándékozta meg (lásd a 2. családfát). De harmadik feleségétől, a furcsa nevű Rosavar (Rosaur) Anna Máriától is pusztán egy kései leánya (Judit) született. A gyermekek kiházasítása sem volt annyira eredményes, mint apja vagy nagyapja esetében; miközben a feleségek és leányok miatt a családi birtokok fokozatosan aprózódtak tovább. Bár Gáspár gyermekeinek még mindig ismert horvát vagy szlavón köznemesi családból származó hitvestárs jutott (Györgynek Dvornicsics Borbála, Erzsébetnek ifj. Jankovics Gáspár, Borbálának Bednyey István, Magdolnának pedig a neves Varasd megyei jegyző, író és genealógus, Ladányi Ferenc²⁶⁷), e familiák jelentősége és szerepe mégsem volt összemérhető a gersei Pethő, a Petricsevics vagy a Bedekovics családokéval. Mindez azt jelentette, hogy a Zrínyi Miklós belső familiárisai között megmaradó Gáspár ága sem tudta utóbb tovább örökíteni és megőrizni az elődök társadalmi emelkedését, s egyúttal jól szimbolizálta a család meginduló eljelentéktelenedését.

Gáspár egyetlen fia, György – a szerény adatokból úgy tűnik – sem nagyapja, sem apja szerepét nem tudta folytatni. Helyzetét persze jelentősen nehezítette, hogy családjára nagy patrónusai, a Zrínyiek a Wesselényi-féle összeesküvés után jelentősen veszítettek szerepükből, majd a XVIII. század legelején mindkét ágon kihaltak. Bár György 1683–1684-ben Varasd megye szolgabírájaként, 1697-ben pedig zágrábi alszolgabíróként tűnt fel,²⁶⁸ a vármegyék vagy a horvát–szlavón országrész közéletében sohasem közelítette meg nagyapja egykori pozícióját. Erejéből a megyei igazgatás hétköznapi teendőin túl nem nagyon futhatta másra, mint a fokozatosan szétaprózódott családi vagyoniért való pereskedésre és a civakodó örökösök képviselőjére vagy békítgetésére.²⁶⁹ S noha egyetlen fia, Miklós (1682–1739) még a bécsi horvát kollégiumban is megfordult (1699–1700),²⁷⁰ folytatván ezzel a család régi hagyományait a betűvetés magasabb szintű elsajátítására, pályája mégsem ívelt magasra. Alkalmadtán ugyan mind Varasd (1706 alszolgabíró), mind Zala megyében (1716–1717: főszolgabíró a muraközi járásban) viselt alacsonyabb tisztséget,²⁷¹ komolyabb tehetség és patrónus hiányában a töröktől

²⁶⁶ „egregius Stephanus et nobilis domina Magdalena alias Christophori Mikulich judlium comitatus Crisiensis consors, filius vero et filia Joannis olim filii alteris Joannis filii tertii Joannis filii Viti condam Budor” HDA Arhiv Mikulić, 1700. ápr. 26., Zágráb; vö még HDA, Zbirke, Zbirka rodoslovlja, Kut. 1. Kerecheni fol. 2.

²⁶⁷ Lásd *Bojničić*, 1899. 101. o. és *Bene*, 2000. 34.: 73. jegyzet, valamint *Bene*, 2001. 20.: 73. jegyzet.

²⁶⁸ 1683. aug. 11.: „judex nobilium comitatus Varasdiensis” Zaključci I. k. 441. o.: No. XCIX.: 8. cikkely, vö. még *Brlić*, 1946–1953b. 110. o.: No. XVI.; 1684. febr. 17.: „judlium comitatus Varasdiensis” MOL P 235 Pethő cs. lt., Com. Varasd., Fasc. 4. No. 357.; 1697. ápr. 15.: „vicejudex nobilium comitatus Zagrabiensis”. Zaključci II. k. 128. o.: No. XXXV.: 10. cikkely.

²⁶⁹ Az előző jegyzetben idézett adatok mellett lásd még MOL E 201 MKA Coll. Kukuljevics Fasc. I. No. 136. (1668. nap nélkül) és Uo. Fasc. III. No.97. (1671. jún. 9.)

²⁷⁰ *Dočkal*, 1996. 233. o.

²⁷¹ 1706. ápr. 12.: Zaključci II. k. 309–310. o.: 5 cikkely. és 1716–1717: ZMA, 2000. 391. o. A HKK I–III. kötetében viszont máz nem bukkan fel, ami jól igazolja, hogy Horvátország és Szlavónia közéletében semmiféle komolyabb szerepet nem játszott.

visszafoglalt Szlavóniában semmit sem tudott – az újabb nagy lehetőségek között – egykori családi birtokaiból visszaszerezni. Pusztán a Muraközben (Zebanecen egy kúriával, valamint Sztrukovecen és Pleskovecen) és annak keleti előterében (Borsfán és Tótszentmártonban) volt képes jószágait valamelyest gyarapítani.²⁷²

A legnagyobb problémát mégis az jelentette, hogy Miklós 1739. évi halálakor Pekler Klárától²⁷³ – aki egy kevésbé ismert szlavóniai családból származott²⁷⁴ – egyetlen fiúgyermeket sem hagyott maga után. Ezzel egy, a XV. század végétől a XVII. század elejéig minden nehézség, kényszerpálya és kihívás ellenére gyarapodó és emelkedő, ősi szlavóniai familiát vitt bő fél évszázadnyi fokozatos eljelentéktelenedés után férfiágon a sírba. A két ország határán élő budróci Budorok története ezzel a XVIII. század közepén – sok, ez időben hasonló sorsa jutott magyar- (pl. Falussyak, Zekék stb.) és horvátországi köznemesi familiához (pl. Vragovicsok stb.) hasonlóan – örökre véget ért.

Tanulságok két ország számára²⁷⁵

Noha a budróci Budor család történetéről írott esettanulmányunk – elsősorban János különleges armálásának köszönhetően – egy ez ideig kevésbé ismert és országos szinten igazán jelentős szerepet sohasem játszó szlavóniai köznemesi család több évszázados pályájába kalauzolta az olvasót, mégis kiválóan alkalmas arra, hogy segítségével a korszak és hősiünk két országa számos politika-, had- és társadalomtörténeti problémájára felhívjuk a figyelmet; hangsúlyozván természetesen a további alap kutatások fontosságát. Ezekre különösen nagy szükség van, hiszen – miként bevezetőnkben is jeleztük – Magyarország és Horvátország történetírása az elmúlt évtizedekben csak kevésbé működött együtt, és a tudomány területén a Drávánál olyan merev határt húzott, mely jelentős gátjává vált a két ország közös történelme kutatásának és megértésének. A kora újkorban azonban – miként a Budorok sorsa sokszorosan bizonyította – a Dráva sohasem jelentett merev határvonalat, sőt ekkor még inkább összekötötte-összekovácsolta, mint elválasztotta a Magyar Királyság és a horvát-szlavón területek sorsát.

A két ország viszonyában a legalapvetőbb változást az oszmánok jelentős előrenyomulása hozta, mind a tengeremléki Horvátországban, mind a középkorban végig a Magyar Királyság részét alkotó, bár (Erdélyhez hasonlóan) gyakran jelentős tartományi különkormányzattal bíró Szlavóniában.²⁷⁶ A török hódítás következtében ugyanis – miként bemutattuk – a középkori Horvátország területe csaknem teljesen idegen megszállás vagy katonai igazgatás alá került, miközben az 1550-es évek közepére a Dráva és a Gvozd-hegység közötti Szlavónia is pusztán egy keskeny, nyugati sávra

---

²⁷² A Muraközre: MZ II. k. 448., 453. o. és *Kalšan*, 1999. 23. o.; Borsfára és Szentmártonra: MOL A 57 Lib. reg. Vol. 31. p. 371. (1717) és Uo. Vol 38. pp. 301–305. (1740)

²⁷³ MOL A 57 Lib. reg. Vol. 31. p. 371.

²⁷⁴ A bizonyosan e familiából való Pekler Ferenc 1700-ban többek között Budor István és testvére, Magdolna ügyvédjeként szerepelt. HDA Arhiv Mikulić, 1700. ápr. 26., Zágráb.

²⁷⁵ Eddigi horvát-szlavón tematikájú kutatásaink és jelen tanulmányunk egészen általános, főként politika- és közigazgatás-történeti tanulságait önálló tanulmányban is összefoglaltuk: Horvátország és Szlavónia a 16–17. századi Magyar Királyságban. *Fons (Forráskutatás és Történeti Segéd tudományok)*, 9. (2002) 1–3. sz. Tanulmányok a 60 éves Gecsényi Lajos tiszteletére, 107–121. o.

²⁷⁶ További kora középkori irodalommal: *Zsoldos*, 2001. 275–280. o.; a késő középkorra: *Kubinyi*, 1998. 353–356. o.

szűkült: nevezetesen Zágráb megye északabbi területeire és az egykor hatalmas Kőrös megye északkeleti csücskére, valamint a középkorban speciális helyzetű és a XIV. század vége tájáig nem Szlavóniához tartozó Varasd megyére.²⁷⁷ Mindez együtt járt a középkori politikai és földrajzi fogalmak gyökeres megváltozásával. Ennek lényege az volt, hogy a tengermelléki Horvátország területi megszűntével 'Horvátország' fogalmát egyre gyakrabban kezdték használni a megcsappant Szlavónia előbb déli, majd később északabbi részeire is.

Horvátország északra „tolódásával” tehát a két terület egyesült, azaz ténylegesen két ország (*regnum*), a Horvát Királyság és a Magyar Királyság speciális, szlavóniai része vált hosszú időre eggyé. Ezt a folyamatot jól tükrözte a horvát országgyűlésnek (*sabor*) és a szlavón rendek fokozatosan kialakult tartományi gyűlésének (*conventus/diaeta statuum regni Sclavoniae*) 1558. évi végleges egyesülése. Bár a rendkívül fontos, de ez ideig alig kutatott folyamat a jövőben még alapos feltárára vár, mégis úgy tűnik, hogy a bemutatott területi átrendeződésből adódóan a közös horvát–szlavón országgyűlés igen sok mindent örökített át a középkori szlavón közgyűlés („köztörvénysszék”) (*generalis congregatio*),²⁷⁸ illetve a bán által – eleinte főként különböző kiemelt jelentőségű ügyek és a török elleni védelem megvitatására – összehívott szlavón tartományi gyűlés szervezetéből és működéséből.²⁷⁹ Hasonlóképpen az egyesülést jelezte Zágráb és Kőrös vármegye sorsának részleges egybefonódása, valamint a magyar trónt betöltő Habsburg királyok címei között a *rex regni Sclavoniae* megjelenése. Végül, de korántsem utolsósorban, ezt a folyamatot alapvetően elősegítette – a horvát nemesség (és alattvalói) tömeges méretekben történő északra menekülésével és megtelepedésével – a horvát és a szlavón nemesi társadalom fokozatos, a XVII. században egyre erőteljesebb összeolvadása, függetlenül attól, hogy annak tagjai horvátul, magyarul, latinul vagy esetleg németül beszéltek és leveleztek.

Ennek ellenére Szlavónia fogalma sem szűnt meg, hiszen a közel félezer éves hagyományok a Dráva–Száva közén élő, – s hangsúlyoznánk – jelentős részben már a középkorban is horvát és csak kis részben magyar nyelvű nemesség soraiban igen erősen éltek tovább. Arról volt tehát szó, hogy a latinul *Sclavoniának*, németül *Windischlandnak*, magyarul pedig *Tótország*nak nevezett országrészt²⁸⁰ általában már Horvátországgal együtt emlegették, vagy elsősorban a Dráva folyótól közvetlenül délre eső, Varasd és Kőrös megyei területeket értették rajta. Ezt a szemléletet kiválóan tükrözte Budor János sokat idézett nemeslevele is, amikor az 1580-as évek közepének eseményeit tárgyalva úgy fogalmazott, hogy hősiünk Észak-Magyarországról visszatért hazájába, tudniillik Szlavóniába: „in Patriam dehinc tuam, in regnum videlicet Sclavoniae” (Függelék fol. 3r.). De megmaradt a báni széken (*tabula banalis*) már a későközépkorban is meghatározó szerepet játszó szlavón ítélmester (*prothonotarius*

²⁷⁷ Engel, 1996. I. k. 223. o.; *Težak–Šimek–Lipljin*, 1999. 9. o.; *Zsoldos*, 2001. 279. o.

²⁷⁸ A szlavóniai vármegyék késő középkori közgyűlésére (további irodalommal) alapvető: *Tringli*, 1998., különösen 293–307. o., valamint horvátul vö. még *Sabol*, 1995. 15–23. o. (a fejezet *Josip Kolanović* munkája).

²⁷⁹ Ezt eleinte szintén általában *generalis congregatió*nak, később *conventus*nak, *diaetának* nevezték, ami sok esetben csak külön vizsgálat után teszi lehetővé a bíraskodó közgyűléstől való megkülönböztetését. Néhány példa az 1470-es évektől: *Kukuljević*, I. k. 213–217. o.: No. CXLVI–CXLVII. (1477–1478) és 272–273. o.: No. CLXXXVI. (1525), valamint újabban *Pálosfalvi*, 2000. 66. o. (1443), 90. o. (1446) és 96. o. (1447)

²⁸⁰ A német kifejezésre lásd pl. Keglevics Péter 1534 áprilisában „Waan in Khrabaten und Windischenland” (ÖStA HKA Fam.-Akten D–T 138. fol. 18–19.), a magyar szóhasználatra több kiváló példa: *Pethő*, 1753. 127., 132., 134. o. („Thót és Horvát Ország”)

regni Sclavoniae) tiszte is, aki kiadványain még a XVII. században is Szlavónia 1496-ban megújított címerét ábrázoló és a következő esztendőben készült pecsétjét használta;²⁸¹ noha vitathatatlan, hogy feladatköre az egyesült horvát–szlavón területek egészére kiterjedt.

Mindezek után nem csodálkozhatunk azon, hogy a tósgyökeres, bár nem csekély részben már a középkorban is horvátul beszélő-tudó szlavóniai (korabeli magyar szóval élve *tót*) köznemesi családok (pl. Alapy, Fodróczy, Geréczy, Gotal, Gregoriánczy, Gubasóczy, Hásságyi, Herkffy, Kasztellánffy, Kerecsényi, Konszky, Ladányi, Mile-tinczy, Orahóczy, Pethő, Raveni, Szemcsey, Szerdahelyi, Tahy, Thuróczy, Urnóczy, Zabóky stb.) egy jelentős ideig továbbra is elsősorban szlavóniainak és nem horvát(országi)nak tartották magukat. Ez még inkább érthető annak ismeretében, hogy a szlavón nemesség már a késő középkortól bizonyos külön (*peculiaris*) „szabadságokkal, szokásokkal és jogokkal” (*libertates, consuetudines et iura*) rendelkezett (pl. az adózás, az igazságszolgáltatás, az országos kapitányválasztás, a vicebánok kinevezése, az alább még említett vármegyei igazgatás, a sóval való kereskedés, a jobbágyok költözése vagy a vérdíj és a hitbér terén), amelyeket a magyar uralkodók újra meg újra megerősítettek.²⁸² Ennek ellenére persze alapjaiban Szlavóniában is a magyar jog volt érvényben, amit jól mutat (de egyúttal a horvát nyelv erőteljes terjedését is), hogy éppen Budor János ura, Zrínyi György támogatásával, 1574-ben Nedelicen, Rudolf Hoffhalter műhelyében és az erasmista Pergosics János varasdi jegyző horvát fordításában, napvilágot látott Werbőczy István híres Hármaskönyve.²⁸³ Nevezetesen az a magyar szokásjog-gyűjtemény, amely már 1517. évi első kiadásában a szlavón nemesi szokásjog legfontosabb jellemzőit – az erdélyiekkel együtt – külön cikkelyekben (III. rész 1–3. cím) rögzítette. Budor János armálisának címerképén, a családi címer fölött, éppen e nemesi szabadságokhoz és gyökerekhez való ragaszkodás miatt előzhette meg Szlavónia címere Horvátországét.

A két tartomány egyesülése ellenére – szintén a több évszázados fejlődés eredményeként – a Dráva–Száva közén továbbra is megmaradtak a helyi közigazgatás jellegzetes magyar (királysági) intézményei, a vármegyék, amelyek a tengermelléki Horvátország területéről a középkorban mindvégig hiányoztak.²⁸⁴ Az északra menekülő horvát nemességnek esze ágában sem volt ezek felszámolása, hiszen jól működő, olajozott és a középkorból (főként Zágráb megyei birtokainak, tisztségeinek és rokonságának köszönhetően) már részben ismert²⁸⁵ struktúrával találta magát szembe,

²⁸¹ Néhány példa egy-egy horvát–szlavón rendi gyűlés határozatának említése kapcsán: „Lecta per me magistrum Joannem Zakmardj de Diankoucz prothonotarium regni” (pecsétje felírata: „† SIGILLVM NOBIL[II]VM REGNI SCLAVONIE 149V [sic!, azaz 1497]”) MOL P 235 Pethő cs. lt., Com. Varasd., Fasc. 4. No. 306. (1645. máj. 4.) és Uo. No. 325. (1650. máj. 17.); az 1496. évi címermegújításra: *Kukuljević*, I. k. 234–235. o.; No. CLVIII.; a pecsétre: *Bojničić*, 1901. 69. o.; az ítélmesterek tevékenységére (jegyzékükkel): *Klaić V.*, 1982. 632–634. o.; Szakmárdy ítélmester életrajza: *Horvat K.*, 1905.

²⁸² Számos kiváló példa: *Kukuljević*, I. k. 179–277. o. és III. 3–20. o., köztük az 1492. évi magyar törvénycikkekhez függelékként csatolt szlavón nemesi kiváltságok (*Articuli nobilium regni Sclavoniae*: Uo. 11–13. o.)

²⁸³ Pergosics munkájára, amelyet a *kaj*-horvát irodalom első nyomtatott emlékeként tart számon a kutatás, lásd újabban *Štefanec*, 2001. 229–233. o., vö. még *Strohal*, 1932. 180. o.

²⁸⁴ *Zsoldos*, 2001. 274–275. o., a horvát nyelvű irodalomból vö. *Goldstein*, 1996. 21–38. (A fejezetet *Borislav Grgin* írta.)

²⁸⁵ Ezzel kapcsolatban vö. össze például litváai Horvát Damján bán XV. század közepi magyarországi gyökerverését és horvát báni (1471–1475) pályáját: *Karbić*, 2002.

amely ráadásul kiváló lehetőséget kínált az érvényesüléshez és karrierépítéshez. Ezzel a horvát nemesség egy jelentős csoportja a XVI. század közepétől egyre gyakrabban és „otthonosabban” élt – elegendő, ha csak a Budorok új rokonságára és vármegyei tisztviselőtársaira, a Bedekovicsokra, a Dvornicsicsokra, a Malenicsekre, a Patacsicsokra, a Petricsevicsokra, a Radovicsokra és Vragovicsokra vagy a vicebáni és ítélőmesteri, valamint alítélőmesteri tisztséget egyre többször betöltő Beriszlavicsokra, Keglevicsokra, Mernyavcsicsokra, Mikulicsokra, Patacsicsokra és Petricsevicsokra gondolunk.²⁸⁶ Pusztán az egykori horvát jog- és szokásrendszer területén lehetett szükség bizonyos váltásra és a szlavóniai helyi, a magyarországitól részben eltérő gyakorlathoz való alkalmazkodásra, bár ennek részleteit még nagy vonalakban sem ismerjük. Mivel azonban a menekült horvát nemességnek (pl. a Francsicsoknak, a Krusicsoknak, a Horváth-Stancsicsoknak stb.) jóval északabbra, a Magyar Királyság távolabbi vármegyéiben (pl. Zalában, Somogyban, Vasban, Sopronban, de még a messzi Szepesben) sem okozott igazán komoly nehézséget a beilleszkedés, jóval könnyebben mehetett végbe egy részben azért ismert, közelebbi területen, Budor János szűkebb hazájában, Varasd, Zágráb és a megmaradt Kőrös megyében.

Mindezek következtében – miként azt Budor János kései hivatali pályáján nyomon követhetjük – Varasd vagy Zágráb és Kőrös vármegyék szervezete, tisztkara, annak tevékenysége és bíraskodása alapjaiban hasonló volt a Drávától északra fekvő magyarországi megyék, példának okáért Zala, Sopron, Győr vagy a menekült Pest működéséhez.²⁸⁷ Számottevőbb különbségek az említett állami adózás és a nemesi jog mellett a vármegyei közigazgatásban voltak. Zágráb és Kőrös megye közös ispánját ugyanis a bán saját bizalmas emberei közül nevezte ki, aki általában helyettese, a vicebán volt. (Varasd fő-, majd örökös ispánját viszont nem a bán, hanem a magyar király nevezte ki.) Noha e kérdéskör is további gondos vizsgálatra vár, úgy tűnik, Zágráb és Kőrös vármegye ispánjai, szolgabírái és esküdtjei nem játszottak olyan nagy szerepet a megyei igazgatásban és törvénykezésben, mint magyarországi társaik, s a bán, illetve helyettese erős befolyása alatt álltak. Ez a helyzet sok tekintetben kísértetiesen hasonlított az erdélyi vármegyék viszonyaihoz.²⁸⁸ Ez azonban korántsem meglepő, hiszen ezek az eltérések mind Szlavóniában,²⁸⁹ mind Erdélyben nagyrészt már a XIV–XV. században is megvoltak,²⁹⁰ és elsősorban a két tartomány gyakori különkormányzásával álltak összefüggésben. Mindez összességében azt jelentette, hogy az évszázados hagyományokkal bíró magyar jogintézmények és a késő középkori szokások a két ország és a két nemesség egyesülése ellenére is megmaradtak és majd minden területen erősen éltek tovább. Olyannyira, hogy a megyék utóbb többszörösen

---

²⁸⁶ Az idézett forráskiadványok adatai mellett lásd *Strohal*, 1932. 178–179. o.; *Klaić V.*, 1982. 600. és 634. o., valamint újabban *Lončarić*, 1996.

²⁸⁷ A szép számmal közzétett vármegyei regesztakötetek mellett a teljesség igénye nélkül az újabb irodalomból lásd Zalára: *ZMA*, 2000. 23–46. (a fejezetet *Turbuly Éva* írta); Sopronra: *Turbuly*, 2000.; Győrre: *Gecsényi*, 1988. és Pestre: *Szakály*, 2001. 439–462. o., vö. még *Bónis–Degré–Varga*, 1996. 137 o. és *Goldstein*, 1996., különösen 39–55.

²⁸⁸ *Bónis–Degré–Varga*, 1996. 125. o. és *Mályusz*, 1988. 32–33. o.

²⁸⁹ A középkorban azonban a szlavón bánnak többnyire két vicebánja volt, akik általában (de nem mindig) a kőrösi és a zágrábi ispánok voltak. *Engel*, 1996. I. k. 16., 252. o.; *Kubinyi*, 1998. 353–354. o. és *Tringli*, 1998. 299. o., vö. még *Kukuljević*, I. k. 213–277. passim.

²⁹⁰ *Janits*, 1940. 13–15. (a XIV. században az alvajdák Fehér megye ispánjai voltak) és 26–29. o.; *Mályusz*, 1988. 31–33. o.; *Engel*, 1996. I. k. 11. és 246. o. és *Zsoldos*, 2001. 279–280. o.

átalakulva és immáron horvát intézményekké válva valójában napjainkig léteznek. Horvátország és Szlavónia egyesülése ellenére tehát nem gyengültek a kapcsolatok, sőt fennmaradtak a hasonló jelenségek a Drávától délre és északra fekvő területek között.

Ez jól megmutatkozott a fentiekben megismert törökellenes határvédelem területén is. Az újabb kutatások feltárták, hogy a Drávától északra és délre a védelmi rendszer felépítése hasonló volt, azaz egyaránt kialakultak a végvárat irányító végvidéki generalátusok, de a vármegyék hadügyét és a nemesi felkelést vezető kerületi főkapitányi posztok is, mely utóbbiaknak a Drávától délre a horvát–szlávón bán tiszte felelt meg, aki egyúttal a báni végeknek is az irányítója volt.²⁹¹ S noha a Belső-ausztriai Haditanács 1578. évi felállítását követően a horvát és a szlávón végeket központilag már Grácból kormányozták,²⁹² ez egyáltalán nem jelentette azt, hogy a magyarországi határvédelmi övezetekkel megszűnt volna az együttműködés. Sőt éppen a bajcsavári kapitányi körzet létrehozása (1578) bizonyította, hogy a szoros összefogásra továbbra is égető szükség van, mind a kanizsai és a szlávón főkapitányság, mind a magyar, a horvát–szlávón, de még a stájer rendek között is. Mindez csak az utókor önálló államokban gondolkozó történészeinek jelent gyakorta problémát. A kor vezető horvát és magyar politikusainak, főkapitányainak vagy olyan egyszerű végvári lovas-főlegényeinek, mint amilyen tanulmányunk főhőse is évtizedeken át volt, ez semmiféle nehézséget nem okozott. A Dráva számukra még a két ország egyesülése ellenére sem jelentett, de nem is jelenthetett valódi országhatárt.

Mindezt jól szemléltette Budor Vid és János katonai pályája, akik gyakorta „ingáztak” Szigetvár és Kapronca vagy Kanizsa és Varasd között. Nem voltak azonban másként ezzel nagyhatalmú uraik, az egykori bán, a szigetvári hős Zrínyi Miklós és többször említett utódai (id. és ifj. György vagy a költő és hadvezér Zrínyi Miklós) sem. De nem pusztán ők jártak keltek horvát–szlávón és magyar hazájuk között. Mivel a Magyar Királyságnak és az egyesült Szlávón- és Horvátországnak egyetlen politikai elitje volt – függetlenül attól, hogy családjában vagy alattvalóival magyarul, horvátul vagy akár németül beszélt –, ennek köszönhetően az Alapyak, Bánffyak, Draskovicsok, Erdődyek, Keglevicsok, Pethők és Tahyak mind politikusként, mind végvári főtisztként problémamentesen mozogtak a Drávától északra és délre egyaránt; miközben mindkét országban rendelkeztek birtokokkal, viseltek életük során azokban különféle tisztségeket és beszélték azok nyelvét. De a köznemesek (pl. a Geréczy, Gregoróczy, Konzsky, Malakóczy, Patacsics stb. családok) soraiban sem számított egyedi jelenségnek, hogy valaki a törökök ellen előbb a Dél-Dunántúlon, majd a szlávón vagy a báni végeken (avagy fordítva és többször is) teljesítsen szolgálatot, nem ritkán éppen az említett nagyurak pártfogásával vagy ajánlására.

A Dráva partvidékek szoros katonai együttműködésére említhetünk egy beszédes konkrét példát is, amelyet Budor János kor- és pályatársa, az előbb vicebánként, majd babócsai főkapitányként, végül varasdi alispánként szolgáló, azaz ugyancsak gyakran „ingázó” Pethő Gergely örökített ránk az 1579. esztendőről magyar nyelvű krónikájában: „Malakóczy Miklós, Zrínyi Györgynek főhadnagya, Tótországban a Dráva mellett, DERNYÉNÉL a berzencei törököket igen megveré, mely harcon sok fő törökök hullának

---

²⁹¹ Pálffy, 1996. 192–199. o. A báni végekre alapvető: Kruhek, 1984., 1994. és 1995. 303–323. o., valamint Kaser, 1997. 278–281. o.

²⁹² Erre lásd (további irodalommal) a 76. jegyzetben idézett munkák megfelelő részeit.

el.”²⁹³ E sorok kiválóan árulkodnak a szomszédos területek szinte „együttes lélegzéséről”. A szlavón végvidékhez tartozó, de a Murától északra, Kanizsa közvetlen közelében fekvő Bajcsavár főkapitánya ugyanis a Drávától északra található berzencei török végvár portyázóit nem másutt, mint a folyó déli partján fekvő Dernyénél²⁹⁴ páholta el. De ne feledjük azt sem, hogy mind az említett Malakóczy Miklós, mind a vend és a horvát főkapitányság többi nem német anyanyelvű végvári katonája ebben az időben annak a hadiszabályzatnak az 1578-ban készült, horvát szövegű változatára tett fogadalmat, amelyet 1566-ban még Felső-Magyarországon dolgoztak ki a Lazarus Freiherr von Schwendi generális táborában szolgáló, valamint az erdélyi fejedelemtől, János Zsigmondtól visszafoglalt várak magyar lovas és gyalogos katonái számára. A legkorábbi horvát hadiszabályzatok ekként ugyancsak fontos, szoros kapcsolatról tanúskodtak a két ország között.²⁹⁵

A „polgári” és katonai közigazgatás mellett igen sok rokon vonás figyelhető meg a nemesi társadalmak összetételében, életében és karrierlehetőségeiben is.²⁹⁶ Ez a középkori hagyományok továbbélése mellett adódott egyrészt a vármegyék hasonló szervezetéből és közös jellegzetességeiből, másrészt a határ menti magyarországi megyékbe szép számmal érkező (hódoltsági) menekült nemes következtében is. Miként a Budorok sorsán megismerhettük, a békésebb háterszágban való megtelepedéshez és birtokszerzéshez lehetőség nyílhatott sikeres végvári katonáskodással, egy vagy több nagyúr mellett hosszabb időn át végzett familiárisi szolgálattal, a frontvonal vidéki megyék vagy az egész országgrész igazgatásában való aktív részvétellel, kedvező házasságkötésekkel, tanulással, jogismerettel vagy gyakorlati jogi tapasztalatokkal, illetve mindezek különböző időkből és szinteken történő együttesével. E tekintetben viszont a horvát és a szlavón nemesekre szinte ugyanazok a kihívások és nehézségek vártak, mint nyugat-dunántúli vagy Nógrád megyei társaikra;²⁹⁷ noha természetesen azért bizonyosan voltak a jövőben újabb esettanulmányokban feltárandó helyi sajátosságok.

Ehelyütt is hangsúlyozni szeretnénk azonban, hogy az eltérő nyelvűség vagy akár az eltérő (horvát, szlavón és magyar) nemesi – és ekkor még nem nemzeti – identitástudat csak ritkán okozott nehézséget a nemesség együttélésében; a kora újkor ugyanis még pusztán csiráiban ismerte az etnikai jellegű konfliktusok problémáját. A nemesség nagy része többnyelvű volt, noha vitathatatlan, hogy a XVII. században legtöbben – már pusztán a hatalmas számban érkező horvát nemes és különféle délszláv–vlah menekült miatt is – egyértelműen a horvát nyelv valamelyik dialektusát (*kajkavski, štokavski, čakavski*) beszélték. Ennek a furcsa többnyelvűségnek kiváló példáját szolgáltatja Budor Ferenc 1626 áprilisában kelt szerződése testvérével, ifj. Jánossal egyik jobbágyukról. Ez teljes terjedelmében horvát nyelven íródott, de nem tévedés „Ja Budor Ferencz” szavakkal kezdődött, miközben alján az aláírás latinus formában, „Franciscus Budor” alakban szerepelt.²⁹⁸ Mielőtt azonban azt hinnénk, hogy holmi kuriózzummal van dolgunk, szükséges megjegyezni, hogy teljesen hasonló formában keletkezett kezeslevelek és

---

²⁹³ Pethő, 1753. 127. o.

²⁹⁴ Az 1570-es évektől végvárként is szolgáló település új monográfiája: Petrić, 2000., különösen 68–71. o.

²⁹⁵ Pálffy, 1995. 72–77. o. és újabban Pálffy, 2003.

²⁹⁶ Az eddigi horvát kutatásokból lásd főként Josip Adamček munkáit és Klaić V., 1982. 625–628. o.

²⁹⁷ Lásd a historiográfiai bevezetőben idézett munkákat, mindenképp Iványi E., 1984.; Gecsényi, 1993.; Dominkovits, 1995., 2000., 2002a. és 2002b.

²⁹⁸ HDA Arhiv Budor, 1626. ápr. 7., hely nélkül, vö. még Strohal, 1932. 183–184. o.

elismervények más családok, így például a gersei Pethők levéltárában is szép számmal maradtak fenn.²⁹⁹

Horvátország és Szlavónia egyesülése, majd együttélése tehát a XVI–XVII. században minden nehézség és megpróbáltatás ellenére nagyjából sikeresen és harmonikusan ment végbe. Ez persze nem jelenti azt, hogy a szoros horvát–magyar együttélés ellenére ne jelentek volna meg már e korszakban is bizonyos politikai, közjogi, egyházszerkezeti ellentétek és sérelmek (korabeli szóval *injuriák*) vagy akár kulturális–nyelvi konfliktusok gyökerei, amelyek a későbbi évszázadokban tovább erősödve majd heves politikai, nemzeti és történelmi viták alapját szolgáltatták.³⁰⁰ A Magyar Királyságtól való elszakadási törekvéstről azonban nem tudunk, bár ennek keretein belül a XVII. század közepétől egyre többen voltak hívei a szélesebb körű politikai autonómiának, az önálló rendi reprezentációnak és egyenjogúságnak, valamint egy kezdődő, horvát nyelvű művelődési programnak.³⁰¹ A nagy közös ellenséggel szembeni összefogásra azonban ekkor még a középkorinál is sokkal nagyobb mértékben volt szükség, hiszen – mint a Budor család esetében is láthattuk – sokak számára a puszta fennmaradás is kérdésessé vált. Valójában más út nem létezett. Úgy tűnik, ezt a horvát és a szlavón nemességnek a „közössé váló hazában, a közössé vált két országban” maradó minden rétege felismerte, és képes volt ragaszkodni a régi hagyományokhoz és a békés együttléthez, valamint alkalmazkodni a kényszerek diktálta és gyakran kiúttalannak tűnő lehetőségekhez. Mindeközben pedig, részben nagyuraik vezetésével, részben saját kapcsolataik révén, szorosan együtt tudott működni a Drávától északra fekvő magyar területekkel is. Budor János két hazájában tett szolgálatai és egész pályája mindezeket tökéletesen igazolták.

---

²⁹⁹ Pl. „Jaz Plenar [sic!] Mihaly, Vicezudacz Varasdynzke Graczke megye” kezeslevele horvát nyelven, „Idem, qui supra Michal Prenar vicejudlium comitatus Varasdiensis manu propria” aláírással. MOL P 235 Pethő cs. lt., Com. Varasd., Fasc. 4. No. 281. (1626. máj. 23., Béla), ill. Uo. passim.

³⁰⁰ Ezen konfliktusok érzelmektől mentes, gondos feltárása a későbbi kutatások feladata; néhány elemükre lásd a fentiekben idézett legfontosabb magyar és horvát összefoglalókat, újabban pedig elsősorban *Bene*, 2000. 127–128. és 177–179. o., valamint *Várkonyi*, 2002.: benne a magyar és horvát történészeknek (pl. Thaly Kálmán, Pauler Gyula, ill. Franjo Rački) a Wesselényi–Zrínyi–Frangepán-féle összeesküvés kapcsán a XIX. század második felében folytatott vitájával.

³⁰¹ Lásd újabban Ráttkay György és Draskovics János nádor (1646–1648) kapcsán: *Bene*, 2000. 12., 121–123., 128., 139–141. és 166–180. o. Egyúttal itt szeretnénk köszönetet mondani Bene Sándor kollégánknak tanulmányunkat gazdagító tanácsaiért.

FÜGGELÉK

1.

Bécs, 1610. december 1.

II. Mátyás magyar király nemességmegegerősítő oklevele (armálisa) budróci Budor János és családja számára

Eredetije: Arhiv HAZU, Armales, D CLXXXIX: A 44, fol. 1–12. Fügőpecsétes, eredeti példány, pergamenen, könyv alakban avagy füzetformátumban.

Egykorú másolata: ÖStA HKA Fam.-Akt. B–P 318. fol. 1–10.

Későbbi másolata: Arhiv HAZU, Armales, D CLXXXIX: A 44. Az eredetivel 1747. május 10-én Derg Dávid varasdi alispán által turniscei kúriájában összehasonlított és arról Gallán Pál vármegyei jegyző által készített másolat.

Kivonatolt, népszerűsítő formában történt rövid ismertetése egy XIX. századi hetilapban (számos azonosítási hibával, mindenféle kritikai kommentár nélkül): *Laszowski*, 1899. 336–338. o., vö. még említésszerűen *Bojničić*, 1899. 23. o.

Az oklevél első – utóbb jelentősen kiegészített és nyelvileg gondosan átstilizált – *változata* 1610. szeptember 30-áról a Magyar Udvari Kancellária 1610. évi „stíluskönyvében” („Stylus Maioris Cancellariae inlyti regni Hungariae millesimi sexcentesimi decimi etc.”): OSzK Kt. Fol. Lat. 1818. fol. 97–101. Ez utóbbi példány címerleírásának és *narratiójának* kiadása: *Aldásy* III. 60–65.: No. 115.

Az armális december 1-én kelt eredeti példányának a szeptember 30-án szerkesztett változattól való szövegtéréseit az alábbiakban *kurzíván* jelöljük; a kisebb stilisztikai javítások és finomítások jelzésétől viszont eltekintünk. A nemeslevél közzétételekor mindenben a bevett humanista helyesírási-átírási gyakorlatot követtük.

[fol. 1r.: színes, festett címerkép, fol. 1v.: üres]

[fol. 2r.:]Matthias *secundus divina fa-*[fol. 2v.:]vente *clementia Hungariae, Dalma-*[fol. 3r.:]tiae, Croatiae, Sclavoniae, Ramae, Serviae, Gallitiae, Lodomeriae, Cumaniae Bulgariaeque etc. rex, designatus in regem Bohemiae, archidux Austriae, dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae et Wierthembergae, marchio Moraviae, comes Habsburgi, Tyrolis et Goritiae, tibi fideli nostro generoso Ioanni Bvdor de Budroc, filio egregii quondam Viti, filii Andreae, filii Nicolai, filii Adami, filii Iacobi, filii Stephani, filii Bodor, filii olim comitis Sagud, nobilis de Gorbouk, salutem et gratiae ac clementiae nostrae regiae erga te continuum incrementum.

Multa sunt, quae illustrium virorum memoriam aeternitati consecrare ac perpetuam conservare solent, sed cum iis, quae ad regna et imperia vel rite gubernanda, vel latioribus terminis propaganda spectant, nulla res maiorem vim habere posse intelligitur virtute militari, in eaque fortiter aeditis a quopiam facinoribus illos vel comprimis omni liberalitatis et munificentiae genere prae coeteris exornandos ducimus, quos egregia in plenis periculorum rebus gesta atque facinora coeteris amplius commendarint. Tanto libentius uberoque voluntate eius instituti nostri signa aedimus, quanto graviori digniorque obiecta ratione ad perficiendum illud invitamur, dupplicem hinc fructum experti et quod is, [fol. 3v.:] qui se recte ac fortiter gessit, virtutis proemium auferat, et caeteri hoc exemplo, ad quaevis pericula virtutis et honoris gratia obeunda facilius accendantur.

Quod ipsum in te quoque Ioanne Bvdor de Budroc postulantibus ita et jure quodam proprio virtutibus tuis ac insignibus in Sacram regni nostri Hungariae Coronam et consequenter Maiestatem quoque Nostram meritis exigentibus libenter facimus. Quandoquidem te intelligimus, sicuti in serie genealogiae tuae manifeste liquet, antiqua et celebri regni nostri *Hungaria ante quadringentos annos ex nobilibus parentibus comitatus Vesprimiensis oriundum in dicto regno nostro Sclavoniae sedes fixisse et bona haereditaria acquisivisse, te quoque* virtute et armis semper clarorum vestigia viriliter secutum, ut a primis adolescentiae tuae annis, spretis cunctis vitiorum illecebris, quibus aetas illa plerunque irretiri et corrumpi consuevit, duram virtutis viam

tibi terendam proponendo, militari disciplinae te addixisse, in eaque non vulgari operae praetio facto, durante praesertim illo aperto quindecennali bello Turcico diversis expeditionibus generalibus et particularibus interfuisse.

[1580. szept. 28.] Atque inprimis circa annum millesimum quingentesimum octuagesimum, adolescentiae annos excedens, prima militaria specimina tunc edidisse, cum scilicet ductoribus spectabilibus et magnificis quondam Georgio de Zrinio et Francisco de Nadasd comitibus, item Balthasare de Batthian et Vito ab Halekar generali Sclavoniae ac aliis capitaneis validus exercitus regius contra Turcas, in agrum Poseganum populabundos irrumpere volentes, te quoque in eo praelio cum Possegano Skander bege forte, infra dirutum castellum Grabrounicza vocatum, *obvio et in agro Warasdiensi excurrere volenti acriter commisso* interfuisse et spectantibus iisdem [fol. 4r.] belli ducibus Turcam hasta deiecisse ac stricto ense, sanguine tincto plurimos sauciasse et prostrasse.

[1583–1584] Post hanc vero pugnam te in praesidium Leua conferendo, sub ductu et auspiciis magnifici quondam Francisci Dobo de Ruzka, eotunc generalis capitanei partium regni nostri Hungariae Ultradanubianarum per biennium militando, cum Turcis sub idem praesidium soepe discursantibus manus conservasse, *nonnunquam ad praesidia Turcica, Strigonium, Palank, Parkanij, Nograd, Széchén et Drégel vocata, per nostratos irruptionibus et excursionibus factis, continue interfuisse.*

[1583] Sub idemque tempus, dum Turcae versus Nitriam depopulationem fecissent, circa oppidum Verebél ipsi milites praesidii Leua, ductore egregio quondam Andrea Forgach de Ghijmes vicecapitaneo, Turcis occurrissent et eosdem memorabili coede prostrassent, ei conflictui te quoque interfuisse, et non segnem operam navasse, ubi multi quoque captivi Christiani sunt eliberati.

[1584] *Praeterea cum Strigonienses Turcae eosdem milites Leuenses ad pugnam provocassent et nonnullos falcatores abduxissent, iidem Leuenses ad insidias Turcicas haudprocul positas delapsi, et cum eisdem congressi, a Turcis fugati essent, ubi magnificus Ladislaus Pethe in captivitate quoque incidisset, ei quoque fortunae ludibrio praesentibus Francisco et Iacobo Dobo interfuisse. Insuper cum Turcae Strigonienses et alii confiniarii versus montanas civitates populandi excurrissent, ipsique Leuenses talione reddita eosdem Turcas fudissent et fugassent, ac e manibus eorum multos captivos liberassent, hic quoque non solum interfuisse, sed et boni militis ac virtutis officia praestitisse, ductore dicto Andrea Forgach existente.*

Expleto biennio in Patriam dehinc tuam, in regnum videlicet nostrum Sclavoniae reversus, ubi [1586. dec. 5–6.] sub idem tempus Alibegus Poseganus in finibus Sclavoniae circa praesidium Iuanicha depopulatus et praeda onustus ovans pedem referre voluisset, *supradicti* Thomas Erdeődij banus et frater eius Pe-[fol. 4v.]trus ac dictus Vitus Halikar hostem ipsum insecuti fuissent, commissa in medio hyemis rigore egregia pugna ipsum debellassent et spoliis exuissent, tunc te quoque ensem Turcico sanguine respersisse, aliquot hostium detruncasse et nonnullos in servitute abduxisse.

[1585. jún.] *Item sub ductu et tempore banatus praefati comitis Thomae Erdeődij, dum idem unacum fratre Petro et Gabriele Tahij ultra fluvium Vnn vocatum, sub castrum Turcicum Kosztanicza excursionem exercendae virtutis militaris causa fecissent, eosdemque Turcae displosione machinarum destinato exceperissent, et stragem ducentorum hominum et amplius commisissent, te hastam in Turcicum latus confregisse, alterius caput amputasse, et vexillum e manibus vexilliferi Christiani sclopeto icti, in terra deiectum, strenue elevasse et durante pugna tenuisse et viriliter reduxisse.*

[1586–1589] Posthaec sub generali capitaneatu dicti comitis quondam Georgii a Zrinio per quadriennium Canisae stipendium merens, [1587. ápr. 13.] *cum eodem comite a Zrinio, ductore Francisco de Nadasd et aliis belliducibus ad nundinas Turcicas in oppido Kalmanchehij celebrandas cursio ducta a nostratibus fuisset, ibidem quoque hastam confregisse viriliter, hunc decolasse, alterum vero Turcam captivum coepisse.*

[1586. aug. 30.] *Item cum Haszan Passa, Zigethanus praefectus trans Muram fluvium, in Insulam Murakeöz irruptionem fecisset et praedam hominum et pecorum ingentem copiam abegisset, per nemusque Canisiense apud desertam possessionem Palin vocatam revertendo transire voluisset, Canisiensesque milites cum eo aperto Marte conflixissent, ei quoque conflictu interfuisse, hasta Turcam transverberasse, ubi commilitones aliquot liberando vix ipsam mortem evasisse* Ex eadem Turcica cohorte turma quaedam versus oppidum Cheztreg h iisdem diebus

[1586. szept. eleje] cum excurrisset et multos agricolas, utriusque sexus homines in captivitatem redigendo reverse fuisset, quam insecuti milites Canisiani prope Berzencze impetu facto usque ad unum internecioni dederunt, captivosque Christicolae eliberarunt, inter illos [fol. 5r.] te etiam non postremum fuisse et antesignarium Turcicum Muztaficza vocatum, qui fluvium Mura cymba ex corio facta occulte tranare solebat, vivum coepisse.

[1587. aug. 9–10.] In anno *Domini millesimo quingentesimo octuagesimo septimo* in memorabili victoriosa pugna Sarkanij Zigethana, cum Saaswar Bassa, ductoribus quondam comitibus Georgio a Zrinio, Francisco de Nadasd, Balthasare de Batthian ac Ioanne Adamo Trautmansdorffero et aliis laudabiliter commissa, interfuisse, hasta Turcam quendam strinxisse, hunc decolasse, alium in servitutem abduxisse.

[1589. ápr. elött] Tandem relicta Canisa in praesidium nostrum Caproncza te contulisse et ibidem stipendium merens, sub Ioanne Glubiczar et Stephano Graizwein capitaneis Caproncensibus et Vito Halekar generali Sclavoniensi existentibus, cum magnificus quondam Michael Zékel de Keuend, quem secuta est phalanx utriusque ordinis Sclavonica, et magnificus Benedictus Thuroczij equitatum Caproncensem ductitavit, et sic sub praesidium Turcicum Veröcze excursionem fecissent, tu quoque illum ductorem secutus, viriliter militando ad cancellos portarum ipsius praesidii Turcas interfecisse, sauciaste et retrocedere coegisse, ac in agro eiusdem singulare certamen commisisse.

[1591. aug. eleje] *Cumque in subsidium praesidii Zizegh dictus comes Thomas Erdeődij banus contra Haszon Bassam Bosznensem, postea vezirium profectus fuisset, valido cum exercitu, ipsumque praesidium liberasset, et Turcam obsidionem solvere coegisset, illi quoque expeditioni interfuisse.*

[1591. aug. 15.] *Similiter cum in initio rupti foederis idem banus castellum Monoszlo coepisset, praesente Albano Greizuein Iuanicziensi, quem sequenbantur dictus Albanus et Ioannes Greizuein Caproncensis capitanei cum exercitibus suis, te quoque ei bello interfuisse et strenui militis officia impigre praestitisse.*

[1592. ápr. 12. után] Cumque non multo post tempore dictus Haszon Bassa vezirius Turcicus praesidium Petrinia ex congesta terra et trabibus quadratis in spa-[fol. 5v.:]cio sex hebdomadarum exaedificasset, [1592. jún.] cumque iidem Thomas Erdeődij banus, Andreas Augsperger generalis Carolostadiensis, necnon Ioannes Greiszuein et Benedictus Thuroczij ductoribus et primipilares, ab incepto opere frustra repellere voluissent, ac e regione in ceteriori ripa fluvii Colapis apud castellum Brezt vocatum castrametati fuissent, te quoque in iisdem castris interfuisse, ac *per sex hebdomadas* plures noctes insomnes duxisse vigilias agendo, necnon multos labores militares exantlasse, in diversis velitationibus et levibus pugnis utrinque illatis.

[1591. okt. 5. és a következő napok] Praeterea sub idem tempus ipse Haszon Bassa *penes praesidium Iwanch proficiscens*, castella Bosiako et Lupoglaua vocata, in Sclavonia habita, cum ingenti exercitu expugnata, demolitus fuisset et magnam circumiacenti regioni igne et ferro vastitatem per triduum inferens, hominum utriusque sexus innumerabilem praedam abegisset, hic tu ab ipsis Ioanni Greizuein et Benedicto Thuroczij Iuanicham praemissus ad confortandos anomis eorum militum et Turcica agmina exploranda, quod iter octo milliarium uno die conficiens, exercitum Sclavonicum, quem Michael Zékel ductitavit, in loco Kloszter vocato invenisse, et de adventu auxiliarium copiarum Caproncensium eidem nuncium attulisse, quem cognito Turcae ibidem prope esse, altero die versus castrum Lorechina deflectens, per aliam, quam veneras, viam reverti voluisses, ipseque exercitus Christianus, cui te ibi interfuisse, a latere Turcam insequens, eam noctem in castello Gradecz prope dictum castrum Lorechina, ubi Turcae erant castrametati, peregerunt, illinc te quoque cum tribus equitibus res et molitiones Turcicas exploratum nostri praemisissent, qui iussa peragens, cum Turcam versus nostrates et castellum Gradecz recta aciem dirigere vidisse et nunciaste, a Turcis exceptus, celeri fuga repulsum esse, et ibi *penes ipsum Gradecz Turcae iter facientes, selectos nostris obiecerunt, quibus cum donec per proximum amnem transissent, nostris satis negotii erat datum fudendo Turcarum postrema agmina, nonnunquam repulsam passi sunt, praesertim ad ipsum amnem, Turcarum agmina erant [fol. 6r.] disposita, cum aliquot maioribus falconetis ipse quoque Haszon Passa reversus, cum suos videret retundi, acriter cum nostris pugnasset, tandem nostri superiores evadentes, ipsum in fugam convertissent, ac instando illis vexilla triginta, falconetas aliquot, tubicines et timpanistas ademerunt. His tu omnibus non otiosus spectator hic interfuisse, et virilis pugnantis officia rite praestitisse. Hac pugna finita, te ad Gradecz reversum*

esse, ubi novo equo et armis instructus, cum viginti quinque equitibus vestigiis Turcicis insistens, tertio die aliquot Turcas captivos coepisse et adduxisse.

[1593. jún. 22.] Praeterea cum idem Haszon Passa secundo praesidium Zizek arcissima obsidione cinxisset, *ac ponte navale fluvium Colapim stravisset, penes alterum fluvium Odra*, ibi videns nostros, ductore Ioanne Ruperto ab Eckenpergh, comite Thoma Erdeödj, Andrea Ausperger at aliis adventare, obviam nostris procedens, magnam et memorabilem suo casu victoriam Deo propitio praebuit, nam terga vertens, cum in pontem ipsum acrius insilvissent, fracto ponte in fluvium submersi, alii a tergo insecuti in ipsum flumen praecipitati sunt. Cui quidem praeclarae victoriae te interfuisse, et rei bene gerendae occasione plurimis spectantibus non defuisse. [erösen ástilizálva]

[1592 vége?] *Cum taliter in praesidio ipso Caproncza merens Patriae foris bonam operam praestare, non minus etiam in praesidio ipso, tanquam domi existens, militaria exercitia habuisset, nam cum Turcae limitanei virtutis experiundae causa, praesertim frigore congelatis fluminibus Drava et Mura, sub praesidium ipsum Kaproncza discursassent, aut econtra iidem milites nostrates Turcis in ditione ipsorum similem molestiam creassent, hic quoque tam sustinendis, quam inferendis injuriis illis militaribus participem te praebuisse, praesertim autem in indagazione insidiarum, ubi soepius magna vitae discrimina adire coactus es, sic etiam in persecutione similium excursantium Turcarum non minorem laborem perpessum esse.*

[1592 táján] *In eo exercitio quodam tempore cum quatuor commilitonibus in Turcicas insidias prolabens penes [fol. 6v.:] Dravum apud castellum Vijwar vocatum, in Turcas mille quingentos equites simul et pedites incidisse, amisso uno commilitone, Ioanne nempe Zuhodolij, vix aegre te reverti potuisse, ubi hastae quoque ipsius vexilla seu insignia per Turcam a tergo fugienti erepta esse; hasta nihilominus permanente et equo suo quoque sauciato ac indispositum ibidem exercitum nostrum, cui Glubiczer et Trautmansdorfer praefuerant, incolumen reversum esse, ubi alterum nactus equum iterum Turcam insecutum fuisse.*

[1593. ápr. elött] *His itaque peractis et aliis plurimis fortiter rebus gestis, cum relicto praesidio Caproncza in aliud praesidium Baicha vocatum, ad aquas palustres Canisianas extractum te conferens, sub capitaneatu egregii olim Christophori Alija ductuque et auspiciis dicti quondam comitis Georgii de Zrinio in stipendio Styriacorum procerum militasse, ibi quoque Turcis inferentibus injuriam et soepius ulciscendis semper te praesentem exhibuisse.*

[1593. aug. közepe] *Tandem cum ductoribus belli praefati Eckenbergero, comite de Zrinio et aliis dum nostri praesidium Petrinija obsidere voluissent, iamque ad Colapim pervenissent, caesaris Turcarum ingens exercitus eius praesidii defensionem destinatus, de repente adventans ipsis bellum intulisse, ubi commissae acriter pugnae, illic interfuisse, et pro virili sua diuicasse, tandem illinc cum eodem exercitu nostrate impari longe Turcarum numero pugnando retrocedente, hic cum sui similibus, postremum agmen exercitus strenue ab insultu hostili per duo fere milliaria tutatum esse.*

[1597. aug. 13–20.] *Expugnationi nostra praesidii Papensis, in castris serenissimi archiducis Maximiliani, domini et fratris nostri observandissimi, cum ipso comite a Zrinio interfuisse, et honestam inter milites operam et reipublicae Christianae impendisse.*

[1593. ápr. 16.] *Item cum Turcae Babolchenses et Segesdienses ac Berzencenses conjunctis viribus fortalitiu nostrum Fittiehaza vocatum noctis in silentio clandestine intercipere voluissent, quorum praemissa astucia milites nostri limitanei celeriter advolassent, te quoque cum ipsis in illud fortalitiu ingressum fuisse, Turcasque adve- [fol. 7r.:]nientes fortiterque insultum facientes ac portam terna vice occupantes, iterumque repulsam facientes, praesentem fuisse hic quoque inter eosdem milites inclusos, quid pietatis Patriae debebatur, masculo pectore imbutus, non obscure impendisse, et Turcas in fugam conversos et in nemus proximum diffugientes cum coeteris gutturetenus aquam intrando Turcarum aliquot captivos ad suos reduxisse.*

[1593. okt.] *Posteaquam autem Sinan Bassa vezirius Vesprimium et Palatam expugnasset, eam iniuriam nostri ferre nolentes, ductoribus comitibus ab Hardeck, Zrinio et Nadasd, necnon Palffij et aliis, levatis Cis- et Ultradanubianorum comitatu gentibus, [1593. nov. 3.] in agro Albae Regalis consedissent, ubi Ali Passa Budensis cum ingenti exercitu Turcarum cum nostris acri pugna commissa aperto Marte confligit, et in primo conflictu statim amissis aeneis machinis et Ianicharorum cohortibus, cum equitatu terga dedit et in fugam conversus est, quem tota die nostri insecuti, aliquot millia Turcarum trucidassent. Isti ergo pugna te quoque interfuisse, hasta Turcam*

confodisse, et plurimos decolasse, sauciasse, nec nonnullos coepisse, *et te inter alios militares viros sub ductu eiusdem comitis a Zrinio non postremum exhibuisse.* [ill. erösen ástilizálva]

[1594. máj.–jún.] *Item tempore primariae obsidionis Strigoniensis Majestate nostra Regia praesente, cum annexa propugnacula Vgrijwar et Vizwar appellata nostri invasissent, ei impetui te ibi quoque interfuisse, coesis utrinque magna hominum multitudine, [1594. júl. 19–23.] interim Sinan Passa cum totius Orientalis Imperii viribus adveniens, Tatam praesidium deditioe coepit, illinc [1594. aug.–okt.] recta progressus Iaurinum, totius Christianitatis propugnaculum, validissima obsidione et incredibili apparatu cinxit, qua obsidione durante, cum irruptio in Turcas facta fuisset, ibi quoque viriliter interfuisse. Ad ultimum nostris imperante et praesente nostra Majestate ultra Danubium e regione castrametantibus, cum Turcae superato Danubio et ponte strato, in ulteriori ripa vallum et fossas nostris eripuissent, et ibi agminatim [fol. 7v.:] confertissime sese contra nostrates parassent, nostri econtra intentes eosdem eicere vallo et repellere magna clade affectos esse, ubi quoque hic lateri comitis a Zrinio adhaerendo equum sclopeto ictum amisisse, cum Turcas in Danubium et pontem propulsassent et pedes armis instructus stricto et tincto ense sanguine ad suos reversum esse. Cum autem taliter amisso equo in castra longo intervallo dissita te receptum esse, et novum equum nactum fuisse, cumque iterum Turcae per pontem praefatum et Tartaris per aquam natantibus vallum recipere voluissent, nostrique eosdem hostes egregie excepissent, ibi quoque acceptam superioris conflictus injuriam egregio commisso duello honorifice ultum fuisse; altero die exercitus noster undiquaque circumsoeptus per Turcam, cum retrocedere et Danubium transire coactus fuisset, ibi indesinenter pugnatum est, ubi ultimum agmen illic quoque tenens, strenue sese in eo periculo gessisse, et sic usque ad Owar magna cum difficultate perventum est, et ibi octo dies cum toto exercitu transegerunt. Cumque post octiduum ex Owar castra versus civitatem Pruck mota fuissent, statim Turcae simul et Tartari nostros adorti, loca inaccessibleia et palustria transeuntes ab oppido Moson conspecti nostros non levibus pugnis provocasse et infestasse, tunc quoque extremum agmen cum aliis strenue tutatum esse.*

His peractis, [1594. márc.] expugnationibus castrorum Turcicorum, Segesd, Berzence, [1595. aug. eleje] Bars et Babolcha non solum interfuisse, sed etiam inter primi agminis milites praecurrendo Turcis ipsis, quantum in se erat, incommodasse, et aliis quoque particularibus expeditionibus sese non subduxisse.

[1600. szept.–okt.] *Procedente tempore, cum Ibrahim Passa Turcarum vezirius praesidium Canisa obsedisset, et copias suas ad convehenda alimenta et excubias agendas versus oppidum Letenie vocatum emisisset, militesque dicti comitis a Zrinio cum cataphractis Sclavonicis et peditibus trans Muram fluvium in eosdem [fol. 8r.:] Turcas excubitores impetum fecissent, te quoque prae caeteris omnibus praecurrentibus in hostium confertissimum cuneum irrumpendo, hasta Turcam equo deturbasse, ubi quoque cum equo in quandam fossam praecipitem dedisse, et jamjam obrutum fuisse, nisi a commilitionibus sublevatus, iterum stricto ense hostem insecutum fuisse.*

[1600. okt. eleje] *Sub iisdem diebus, cum illustrissimus princeps Philippus Emanuel Dux Lotharingiae in subsidium Canisianorum militum venisset, ibi quoque in ejusdem exercitu, signa dicti comitis a Zrinio secutus, in spacioque aliquot dierum in conspectu Turcarum positus in castris perseverasset, praesertim vero ad dispositas machinas aeneas Turcarum factae irruptionis et quotidianae pugnae viriliter praesentem fuisse.*

[1601. szept.–nov.] *Sic etiam cum serenissimo archiduce Ferdinando eadem Canisa sequenti anno per pontificium exercitum obsessa fuisset, eiusdem obsidioni interfuisse, et Patriae servitia praestitisse.*

[1603. ápr.] *Item cum post biennium Turcae et Tartari, ductoribus Tartarorum chano Murzan dicto et Hazon Bassa Zigethano penes praesidium Zenth Georgijwara, valido cum exercitu, in regnum nostrum Sclavoniae irrupissent et castellum Prodauiz coepissent, indeque ad Capronczam iter facientes castrum Raszinia combussissent, ibi diviso ad duas partes exercitu, pars una versus Crisium, altera nempe sex millium Tartarorum in agrum Varasdiensem populabunda ultra castrum Vinicze irruissent, quo cognito te de nocte consurgentem ad praesidium Ludbregth et eiusdem loci militibus se coniunxisse, et a latere Turcica agmina praementes iverunt versus Thermas Varasdienses, ibique consistentes tria agmina Tartarorum fudisse, et usque ad internecionem delevisse. Quibus fuis et delectis, cum aliis Turcis et Tartaris obviis et palantibus pugnam leviter committendo Varasdinum reversisse cum cataphractis et militibus insulae Murakeöz. Quo tempore multos Christianos de manibus hostium liberasse, inter quos praefatos milites ibi te quoque optime versando, sanguine Turcico manus et gladium [fol. 8v.:] imbuisse; sic etiam non minori fide et*

constantia ad latus moderni comitis Nicolai a Zrinio adhaerendo, pro locorum et temporum diversitate plurima praestitisse Patriae servitio et impendisse.

Quae vero in militaribus tuis functionibus triginta et eo amplius annis diversis locis et excursionibus expeditonibusque particularibus et generalibus per te gesta cum laude actaque sunt, illa recensere nimis longum foret.

Haec autem a nobis tanquam memoratu digna ideo fusius explicata sunt, ut posteritas tua rerum fortiter per te gestarum celebris nostro testimonio, tanquam calcari quodam admonita tuis vestigiis diligenter insistat, virtutesque tuas aemulando et sequendo, se principibus suis fidelitatis et constantiae studis optimisque meritis gratam et acceptam exhibere quovis tempore studeat, te itaque Ioannem Bvdor de Budrocz, ut meritis es, ac tui causa generosam dominam Elizabetham Petheő, consortem, necnon Stephanum, Franciscum et Gasparum, filios, ac Annam et Evam filias tuos, in coetum, numerum et ordinem verorum, antiquorum et indubitatorum, a quatuor avis, paternis et maternis natorum dicti regni nostri Hungariae regnorumque et partium ei subiectarum nobilium adscribimus, assumimus, cooptamus et annumeramus, atque arma seu nobilitatis tuae insignia antiqua, quo ea tanquam virtutum et meritorum tuorum lucidum argumentum ad gratam posteritatem transmittere ac per manus tradere possis, ex speciali nostra gratia tibi tuisque coniugi, filiis et filiabus praedictis [fol. 9r.] vestrisque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis, jam natis et nascituris denuo clementer concedimus et elargimur:

Scutum nimirum militare erectum linea perpendiculari a summo per medium ducta, hinc in album, illinc in rubrum campos divisum, cuius fundum viridis campus obsidet, in qua quidem rubra scuti area duo Angeli, candida veste amicti, alis aureis expansis, vultibus serenis et capillis sparsis, sibi in vicem oppositi erecti stare, ac Coronam Regiam cristis ardearum nigris in fasciculo erecte assurgentibus decoratam elevasse. In alba porro scuti parte ex viridi monticulo brachium humanum cataphractum prominere, ac strictum ensem, cum infixio cuspidi illius, absecto capite Turcico, galea plumis strutionum ornata tecto, ac fragmine hastae per medium traiecto, capulotenus tenere conspiciuntur. Scuto incumbunt duae galeae seu cassides clatratae sive apertae vetustae nobilitatis decora regii coronis ornatae, ex quarum illa inferiori per omnia conformis, fasciculus cristarum ardearum, hac autem brachium humanum cum absecto capite Turcico, priori similem prominere cernuntur. A cono autem sive summitate galerum laciniis seu lemniscis, hinc argenteis et nigris, illinc vero aureis et rubris, in scuti oram defluentibus, illudque ambiendo apprimè adornantibus, prout haec omnia in capite seu principio prae-[fol. 9v.]sentis nostri privilegii manu et artificio pictoris propriis suis coloribus lucide ob oculos posta visuntur.

Decerentes et ex nostra scientia animoque deliberato concedentes, ut tu Ioannes Bvdor ac per te dicti coniunx, filii et filiae tui, eadem arma sive nobilitatis insignia ubique in praeliis, seriis vel ludicris, certaminibus, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, aliisque omnibus et quibusvis actionibus exercitiisque militaribus et nobilitaribus, necnon sigillis, velis, cortinis, aulaeis, annulis, vexillis, clypeis, tentoriis, vasis, tabulis, picturis, domibus, sepulchris, generaliter vero in quamlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, vetustae ac syncerae nobilitatis titulo, quo vos haeredesque et posteritates vestras utriusque sexus universas ab omnibus cuiuscunque nationis, status, dignitatis, conditionis et praeeminentiae homines existant, denuo insignitos et exornatos dici, nominari haberique et reputari volumus ac mandamus ferre, gestare illisque uti, ac insuper omnibus et singulis honoribus, gratiis, privilegiis, indultis, libertatibus, juribus, praerogativis et immunitatibus, quibus coeteri a quatuor avis, paternis et maternis nati, veri ac indubitati soepefati regni nostri Hungariae partiumque ei subiectarum nobiles, de jure vel consuetudine usi sunt hactenus et gavis, utunturque et gaudent ubique locorum et terrarum, tam intra, quam extra iudicia et comitia, sicuti antea, ita a modo deinceps, perpetuis semper temporibus [fol. 10r.] frui et gaudere possitis et valeatis, haeredesque et posteritates vestrae utriusque sexus universae valeant atque possint.

Praeterea quo in regnis et provinciis nostris, quibus divinitus praefecti sumus, pax, securitas inter fideles subditos nostros ubique servetur, ac malefactorum et nocivorum hominum temeritas et malitia debita admadversione compescatur, justis vero et innocentes, commoda atque grata fruuntur quiete et tranquillitate.

Id etiam tibi Ioanni Bvdor pro recensitis fidelibus servitiis tuis ac per te praescriptis filiis et filiabus vestrisque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis ex speciali nostra gratia et de regiae nostrae potestatis plenitudine annuendum et concredendum, in eoque plenam ac omnimodam facultatem vobis dandam et attribuendam duximus, ut vos in territoriis bonorum vestrorum in comitatibus Zagabiensi, Crisiensi et Varasdiensi passim existentium habitorem pertinentiarumque

earundem quarumlibet patibula, rotas, palos ac aliorum tormentorum genera erigere, universosque fures et latrones, plagiarios, veneficos, incendiarios, intoxicatos, incantatores et incantatrices, homicidas et alios quoscunque malefactores, intra veras metas et territoria bonorum vestrorum praefatorum pertinentiarumque earundem universarum, quocunque nomine vocatarum, publice et manifeste deprehensos ac detentos, prout iusticia ipsa et communis consuetudo legesque dicti regni nostri Hungariae partiumque ei subiectarum requirunt, secundum eorum excessus et demerita condignis poenis afficere, omniaque et singula, quae in praemissis juxta dicti regni nostri, uti praemissum est, leges et consuetudinem fieri consueverunt, facere et expedire possitis et valeatis, haeredesque et posteritates vestrae utriusque sexus universae valeant atque possint; imo assumimus, cooptamus denuoque elargimur, concedimus et annuimus praesentium per vigorem.

In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes literas nostras privilegiales secreto sigillo nostro, quo tanquam rex Hungariae utimur impendenti communitas, tibi Ioanni Bvdor ac dictis consorti, necnon filiis et filiabus tuis vestrisque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis, jam natis et nascituris clementer duximus dandas et concedendas.

Datum per manus fidelis nostris nobis dilecti, reverendi Valentini Léépes episcopi ecclesiae Nitriensis locique ejusdem comitis perpetui, consilarii et per Hungariam aulae nostrae cancellarii, in civitate nostra Vienna, *prima die mensis Decembris, anno Domini millesimo sexcentesimo decimo, regnorum nostrorum Hungariae et reliquorum anno tertio, reverendissimis ac venerabilibus in Christo patribus dominis, Francisco Forgach de Ghimes Sanctae Romanae Ecclesiae [fol. 11r.:] presbytero cardinale, Strigoniensi et Demetrio Napragi Colocensis et Bachiensis ecclesiarum canonice unitarum archiepiscopis, fratre Simone Bratvlith Zagrabienis, Nicolao Micatio Varadiensis, Petro Domitrovith electo Quinqueecclesiensis, Francisco Ergelio Vespremiensis, eodem Demetrio Napragi administratore lauriensis, Paulo Almassi electo Vaciensis, dicto Valentino Léépes Nitriensis, Matthia Herovitio electo Chanadiensis, Ladislao Maitini electo Sirmiensis, Georgio Mathessi electo Tininiensis et Ioanne Thelegdino electo Bozniensis ecclesiarum episcopis ecclesias Dei foeliciter gubernantibus, Agriensis, Transsylvaniensis, item Segniensis et Modrviensis cathedralibus sedibus vacantibus; item spectabilibus et magnificis comite Georgio Thvrzo de Bethlemfalva regni nostri Hungariae palatino, comite Sigismundo Forgach de Ghimes iudice curiae nostrae [fol. 11v.:], comite Thoma Erdeődij de Moniorokerék regnorum nostrorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae bano, Ioanne Draskowijth de Trakostian tavernicorum, Francisco de Batthian agazonum, Andrea Doczy de Nagyluche cubiculariorum, Thoma Zechij de Rhimazech dapiferorum, Georgio Drugeth de Homonna pincernarum, Petro de Reua curia nostrae et Nicolao Istuanffij de Kisazoniffalua ianitorum nostrorum regalium magistris, Stephano Palfij de Erdeod comite Posoniensi coeterisque quamplurimis dicti regni nostri comitatus et honores.*

Matthias

Valentinus Léépes
episcopus Nitriensis
manu propria

Laurentius Ferenczffij
manu propria

[a pergamenlap legalján:] *Renovatio armorum egregii Joannis Budor de Budroc.*
[fol. 12r-v.: üres]

2.

A tanulmányban említett szlavóniai és horvátországi,
egykor magyar névvel rendelkező települések mai horvát elnevezése

Atak (Kőrös m.) = Otok
Bélavár (Varasd m.) = Bela
Berkisevina (Zágráb m.) = Berkiševina
Bihács (Horvátország) = Bihać
Blaca (Kőrös m.) = egykor Kapronca/Koprivnica közelében
Bliznafő (Kőrös m.) = egykor Sesvete mellett

Bogacsevo (Kőrös m.) = Bogačevo
 Bolfang másként Ebres (Kőrös m.) = egykor Grbaševac/Kuzminec vidékén
 Bozsjákó (Zágráb m.) = Božjakovina
 Breszt (Zágráb m.) = Brest
 Bresztovc (Kőrös m.) = egykor Kutnjak/Kuzminec körül
 Brezovica (Kőrös m.) = Brezovica
 Budrovc (Kőrös m.) = Budrovac
 Cirkvena (Kőrös m.) = Cirkvena
 Csáktornya (Zala m.) = Čakovec
 Csalinc (Varasd m.) = Čalincec
 Csapalóc (Kőrös m.) = Čepelovac
 Csázma (Kőrös m.) = Čazma
 Darnóc (Kőrös m.) = Drenovac
 Dernye (Kőrös m.) = Drnje
 Dombró (Kőrös m.) = Dubrava
 Drezsnik (Zágráb m.) = Drežnik
 Ebres/Obres (Kőrös m.) = Obrež
 Fejérkó (Kőrös m.) = Bijela Stijena
 Gerltovc (Varasd m.) = Gerletinec [?], Zajezda közelében
 Glavnica (Zágráb m.) = Glavnica
 Gora (Zágráb m.) = Gora
 Gorbonok (Kőrös m.) = egykor Kloštar Podravski és Podravske Sesvete között
 Gradec (Zágráb m.) = Veliki Gradac
 Greben (Kőrös m.) = Madžarevo területén
 Gyelekovec (Kőrös m.) = Djelekovec
 Hrasztovica (Zágráb m.) = Hrastovica
 Ivánc (Varasd m.) = Ivanec
 Ivanics (Kőrös m.) = Ivanić (vár: Ivanić-Grad és kolostor: Kloštar Ivanić)
 Ivanovc (Kőrös m.) = egykor Hampovica vidékén
 Izacsics (Zágráb m.) = Izačić
 Jákószerdahely (Kőrös m.) = Sredice
 Jalsovc (Kőrös m.) = egykor Fodrovec/Erdovec vidékén
 Jarna/Jarnó (Kőrös m.) = egykor Kloštar Podravski vidékén
 Kapronca (Kőrös m.) = Koprivnica
 Klenovnik (Varasd m.) = Klenovnik
 Klokoacs (Zágráb m.) = Klokoč
 Kosztajnica = Bosanska Kostajnica (Boszniában)
 Kőrös (Kőrös m.) = Križevci
 Kristallóc (Kőrös m.) = Kreštelovac
 Lovrecsina/Szentlőrinc (Kőrös m.) = Velika Lovrečina
 Ludbreg (Kőrös m.) = Ludbreg
 Lupoglav (Kőrös m.) = Lupoglav
 Magalovc (Kőrös m.) = egykor Sibenik/Bačkovica vidékén
 Matinovc (Kőrös m.) = egykor Jakupovac Kapelski körül
 Monoszló (Kőrös m.) = Moslavina
 Nagymihalóc (Zala m.) = Gornji Mihaljevec
 Nedelic (Zala m.) = Nedelišće
 Novakóc (Zágráb mm.) = Novakovec Bisaški
 Orehóc-Szentpéter (Kőrös m.) = Orehovec
 Ozalj (Zágráb m.) = Ozalj
 Patak (Kőrös m.) = Potok Kalnički
 Pavlovc (Kőrös m.) = Pavlovec Vrbovečki
 Pekrec (Kőrös m.) = Pakrac
 Pleskovec (Zala m.) = Pleškovec
 Pokupszkó/Pokupje (Zágráb m.) = Pokupsko
 Prodaviz (Kőrös m.) = Prodavić/Vrje

Raszinja (Kőrös m.) = Rasinja
Raholca (Kőrös m.) = Orahovica
Ripács (Horvátország) = Ripač
Savlov (Kőrös m.) = egykor Presečno/Vojnovec Kalnički vidékén
Semovec (Salmovc) (Varasd m.) = Šemovec
Szentgyörgyvár (Kőrös m.) = Đurđevac
Szentillye másként Obres (Kőrös m.) = Obrež
Sziszek (Zágráb m.) = Sisak
Szokol (Zágráb m.) = Sokolac
Szredicskó (Zágráb m.) = Sredičko
Sztancsics (Zágráb m.) = Stančić
Sztenicsnyák (Zágráb m.) = Steničnjak
Sztrukovec (Zala m.) = Strukovec
Tapalóc (Kőrös m.) = Topolovac
Temerje (Kőrös m.) = egykor Kapronca/Koprivnica közelében
Tengerfőhévár (Horvátország) = Biograd na moru
Toplica (Varasd m.) = Varaždinske Toplice
Trakostyán (Varasd m.) = Trakošćán
Turnisce (Varasd m.) = Turnišće
Usztilonya (Kőrös m.) = Ustilonja
Valpó (Baranya m.) = Valpovo
Varasd (Varasd m.) = Varaždin
Velika/Velike (Kőrös m.) = Kraljeva Velika
Verőce (Verőce m.) = Virovitica
Veszelovc/Veszelkovc (Kőrös m.) = egykor Gradec/Podjales körül
Vidóc/Vidovc (Varasd m.) = Vidovec
Vinica/Vinice (Varasd m.) = Vinica
Zágráb (Zágráb m.) = Zagreb
Zajejda (Varasd m.) = Zajejda
Zebanec (Zala m.) = Zebanec
Zelina/Zelnavár (Zágráb m.) = Zelina
Zelinaszentmiklós (Zágráb m.) = Donja Zelina
Zengg (Horvátország) = Senj

A FELHASZNÁLT FORRÁSOK JEGYZÉKE

Levéltári források

Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb (Arhiv HAZU)

Armales

Hrvatski državni arhiv, Zagreb (HDA)

B. Obiteljski i osobni arhivski fondovi

1. Obiteljski arhivski fondovi

Arhiv Budor [703.] Arhiv Budor - Budrovac 1529–1744

Arhiv Drašković [711.] Drašković - Božjakovina, Trakošćan, Varaždin, Bukovec 1249–1854

Arhiv Kerecheni [727.] Arhiv Kerecheni - Zelina 1533–1644

Arhiv Mikulić [748.] Mikulić - Belec, Martijanec 1527–1739

C. Zbirke

[884.] Mape plemstva

[888.] Zbirka rodoslovlja

Magyar Országos Levéltár, Budapest (MOL)

A szekció: Magyar Kancelláriai Levéltár

A 57 Libri regii (Lib. reg.)

E szekció: Magyar kincstári levéltárak

Magyar Kamara Archívuma (MKA)

E 185 Archivum familiae Nádasdy (Nádasdy cs. lt.)

E 196 Archivum familiae Thurzó (Thurzó cs. lt.)

E 201 Collectio Kukuljevicsiana (Coll. Kukuljevics)

E 211 Lymbus

P szekció: Családi levéltárak

P 108 Esterházy család hercegi ágának levéltára, Repositoriumok (Esterházy cs. lt.)

P 1313 A herceg Batthyány család levéltára (Batthyány cs. lt.), A Batthyány család törzslevéltára

P 1314 A herceg Batthyány család levéltára (Batthyány cs. lt.), Missiles

P 1314, Iványi-jegyzék A herceg Batthyány család levéltára (Batthyány cs. lt.), Iványi Béla még Körmenden készült gépiratos jegyzéke az egykori hercegi levéltár missiliseiről

P 1342 A herceg Batthyány család levéltára, A Lippay család levéltára (Lippay cs. lt.)

P 235 Com. Varasd. Festetics család keszthelyi levéltára, Gersei Pethő család (Pethő cs. lt.), Comitatus Varasdiensis

U szekció: Oklevélgyűjtemények

Dl. Diplomatikai levéltár

Df. Diplomatikai fényképgyűjtemény

Y szekció: A Magyar Országos Levéltár levéltára

Y 1 Általános iratok

Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb (NSK Zagreb)

Rukopisi (R)

Országos Széchényi Könyvtár, Budapest (OSZK)

Kézirattár (Kt.)

Fol. Lat. Folia Latina

Österreichisches Staatsarchiv, Wien (ÖStA)

Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA)

Hungarica AA Ungarische Akten (Hungarica), Allgemeine Akten

Turcica Türkei I. (Turcica)

Archiv Erdődy Familienarchiv Erdődy (Depositum)

Hofkammerarchiv (HKA)

Fam.-Akt. Familienakten

HFU Hoffinanz Ungarn

Kriegsarchiv (KA)

Best. Sonderreihe des Wiener Hofkriegsrates, Bestellungen

HKR Akten Akten des Wiener Hofkriegsrates

HKR Prot. Protokolle des Wiener Hofkriegsrates

IHKR Akten Akten des Innerösterreichischen Hofkriegsrates

Slovenský národný archív, Bratislava (SNA)

Archív rodu Erdődy

Ústredný archív rodu Erdődy (ÚAE)

Kiadott források

- Adamček–Kampuš*, 1976. *Adamček, Josip–Kampuš, Ivan*: Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću. (Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest, Izvori za hrvatsku povijest, 3.) Zagreb, 1976.
- Áldásy* III. k. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címereslevelei. III. k. 1601–1657. Leírta *Áldásy Antal*. Sajtó alá rend. *Czobor Alfréd*. (A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címjegyzéke II.: Címereslevelek, 3.) Budapest, 1937.
- Arhivski fondovi, 1984. Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odjelima u SFRJ. SR Hrvatska. Glavni i odgovorni urednik *Sredoje Lalić*. Redaktor toma za SR Hrvatsku *Josip Kolanović*. Beograd, 1984.
- Barabás*, I–II. k. Zrínyi Miklós a szigetvári hős életére vonatkozó levelek és okiratok. Közrebocsátja *Barabás Samu*. I. k. Levelek. 1535–1565., II. k. Levelek. 1566–1574., Oklevelek. 1534–1602. és Pótlék. 1535–1567. (MHH I.: Diplomataria, XXIX–XXX.) Budapest, 1898–1899.
- Barbari*ć, 1993. Dokumenti o sisačkoj bici 1592–1598. Uredio *Josip Barbari*ć. Sisak, 1993.
- Barbari*ć–*Kolanović*, III. k. *Barbari*ć, *Josip–Kolanović, Josip*: Zapisnici poglavarstva slobodnog i kraljevskog grada Varaždina / Protocolla magistratus liberae et regiae civitatis Varasdini. Svezak III. 1597–1602. Varaždin, 1992.
- Barbari*ć–*Kolanović*, IV. k. *Barbari*ć, *Josip–Kolanović, Josip*: Zapisnici poglavarstva slobodnog i kraljevskog grada Varaždina / Protocolla magistratus liberae et regiae civitatis Varasdini. Svezak IV. 1606–1621. Varaždin, 1993.

- Bene–Hausner*, 1997. Zrínyi Miklós válogatott levelei. Válogatta, a szöveget gondozta és a jegyzeteket írta *Bene Sándor–Hausner Gábor*. (Régi Magyar Könyvtár, Források, 6.) Budapest, 1997.
- Brizzi–Accorsi*, 1988. *Brizzi, Gian Paolo–Accorsi, Maria Luisa* (cur.): Annali del Collegio Ungaro–Illirico di Bologna 1553–1764. Bologna, 1988.
- Bojničić*, 1908. *Bojničić*, [Ivan]: Zanimivo pismo iz Sigeta od god. 1566. *Vjesnik Kr. Hrvatsko–Slavonsko–Dalmatinskoga zemaljskoga arkiva*, 10. (1908) 89. o.
- Budai basák levelezése, 1915. A budai basák magyar nyelvű levelezése. I. k. 1553–1589. Szerk. *Takáts Sándor–Eckhart Ferenc–Szekfü Gyula*. Budapest, 1915.
- Buturac*, 1991. *Buturac, Josip*: Regesta za spomenke Križevaca i okolice 1134–1940. Križevci, 1991.
- CJH, 1526–1608. Magyar törvénytár / Corpus Juris Hungarici. 1526–1608. évi törvénycikkek. Magyarázó jegyzetekkel kíséri *Márkus Dezső*. Budapest, 1899.
- CJH, 1608–1657. Magyar törvénytár / Corpus Juris Hungarici. 1608–1657. évi törvénycikkek. Magyarázó jegyzetekkel kíséri *Márkus Dezső*. Budapest, 1900.
- Csapodi–Klaniczay*, 1958. Zrínyi Miklós összes művei. II. k. Levelek. Kiad. *Csapodi Csaba–Klaniczay Tibor*. Budapest, 1958.
- Dávid–Fodor*, 1983. *Dávid Géza–Fodor Pál*: Magyar vonatkozású török államiratok a tizenötéves háború korából. I–II. *Hadtörténelmi Közlemények*, 30:2. (1983) 278–296. o. és 30:3. (1983) 451–467. o.
- Deák*, 1868. *Deák Farkas*: Keglevich Péter naplója. *Magyar Történelmi Tár*, 13. (1868) 238–249. o.
- Dobronić*, 1953. *Dobronić, Lelja*: Povijesni spomenici grada Zagreba / Monumenta historica civitatis Zagrabiae. Svezak devetnaesti: Spisi o gradskim kmetovima 1615.–1665. Knjige gradskih prihoda i rashoda 1614.–1669. Zagreb, 1953.
- Filipović*, 1978–1979. *Filipović, Ivan*: Ispisi iz Središnjeg arhiva obitelji Erdődy u Središnjem državnom arhivu Slovačke u Bratislavi. *Arhivski vjesnik*, 21–22. (1978–1979) 181–200. o.
- Gulin*, 1995. *Gulin, Ante*: Povijest obitelji Rattkay. Genealoška studija i izvori (1400–1793). (Djela Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti; Knjiga 72.) Zagreb, 1995.
- HKK I–III. k. Hrvatske kraljevske konferencije / Conferentiae regnorum Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Svezak I. 1689–1716. Za tisak priredili *Josip Barbarić, Josip Kolanović, Andrija Lukinović* i *Vesna Šojat*. Zagreb, 1985. Svezak II. 1717–1728. Za tisak priredili *Josip Kolanović, Andrija Lukinović* i *Vesna Šojat*. Zagreb, 1987., Svezak III. 1728–1741. Za tisak priredili *Josip Kolanović, Andrija Lukinović* i *Vesna Šojat*. Zagreb, 1988.
- Istvánffy*, 1622. *Istvánffy, Nicolaus*: Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV. Colonia Agrippina, 1622.
- Ivić*, 1916. *Ivić, Aleksa*: Prilozi za povijest Hrvatske i Slavonije u XVI i XVII. vijeku. *Starine*, 35. (1916) 295–374. o.
- Jedlicska*, 1897. *Jedlicska Pál*: Adatok erdődi báró Pálffy Miklós a győri hősnek életrajza és korához 1552–1600. (Eredeti történeti forrásmunka) Eger, 1897.
- Károlyi*, 1880a. *Károlyi Árpád*: Kiadatlan levelek a német birodalom magyarországi nagy hadivállalatának történetéhez 1542.

- Történelmi Tár*, 1880. 490–540. o.
- Kárpáti-Kravjánszky*, 1933. *Kárpáti-Kravjánszky Mór*: Rudolf uralkodásának első tíz éve (1576–1586). A velencei kir. állami levéltár császári udvarból való követjelentései alapján. Budapest, 1933.
- Kolanović*, 1993. *Sisak u obrani od Turaka. Izbor građe 1543–1597 / De Sisciae arcis a Turcis defensione. Documenta selecta ab a. 1543. usque ad a. 1597.* Za tisak priredili *Jozo Ivanović, Josip Kolanović, Andrija Lukinović, Fedor Moaćanin i Ivan Pomper*. Uredio *Josip Kolanović*. (Monumenta historica, 2.) Zagreb, 1993.
- Krompotić*, 1997. *Krompotić, Louis*: Relationen über Fortifikation der Südgrenze des Habsburgerreiches von 16. bis 18. Jahrhundert. Hannover, 1997.
- Kukuljević*, I–III. k. *Kukuljević aliter Bassani de Sacchi, Johannes*: Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Pars I–III. Zagreb, 1862.
- Laszowski*, 1906. *Laszowski, Emilij*: Povjesni spomenici plem. općine Turopolja nekoć „Zagrebačko polje” zvane / Monumenta historica nob. communitatis Turopolje olim „campus Zagrabensis” dictae. Svezak treći: 1527.–1560. s nadopunjkom k sv. I. i II. 1347.–1525. Zagreb, 1906.
- Laszowski*, 1929. *Laszowski, Emilij*: Povjesni spomenici slob. kralj. grada Zagreba prijestolnice kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske / Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae. Svezak dvanaesti: Isprave godine 1526.–1564. Zagreb, 1929.
- Laszowski*, 1934. *Laszowski, E[milij]*: Oporuka Andrije Budora od Budrovca g. 1529. *Vjesnik kr. državnog arkiva u Zagrebu*, 6. (1934) 50–57. o.
- Laszowski*, 1941. *Laszowski, Emilij*: Povjesni spomenici slob. kralj. grada Zagreba prijestolnice kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske / Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae. Svezak sedamnaesti: Isprave godine 1601.–1617. Zagreb, 1941.
- Laszowski*, 1951. *Laszowski, Emil*: Građa za gospodarsku povijest Hrvatske u XVI. i XVII. stoljeću. Izbor isprava velikih feuda Zrinskih i Frankopana. (Građa za gospodarsku povijest Hrvatske, Knjiga 1.) Zagreb, 1951.
- Lopašić*, 1885a. *Lopašić, Radoslav*: Spomenici hrvatske krajine / Acta historiam confinii militaris Croatici illustrancia. Knjiga II. Od godine 1610 do 1693. (MSHSM, XVI.) Zagreb, 1885.
- Lopašić*, 1885b–1887. *Lopašić, Radoslav*: Prilozi za povijest Hrvatske XVI. i XVII. vieka iz štajerskoga zemaljskoga archiva u Gradcu. *Starine*, 17. (1885) 151–231. és 19. (1887) 1–80. o.
- Lopašić*, 1889. *Lopašić, Radoslav*: Spomenici hrvatske krajine / Acta historiam confinii militaris Croatici illustrancia. Knjiga III. Od godine 1693 do 1780 i u dodatku od g. 1531 do 1730. (MSHSM, XX.) Zagreb, 1889.
- Lopašić*, 1894. *Lopašić, Radoslav*: Hrvatski urbari / Urbaria lingua Croatica conscripta. (MHJSM, V.) Zagreb, 1894.
- MH I. k. *Laszowski, Emilij*: Habsburški spomenici kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije / Monumenta Habsburgica regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae. Kniga I.: Od godina 1526. do godine 1530. (MSHSM, XXXV.) Zagreb, 1914.
- MH III. k. *Laszowski, Emilij*: Habsburški spomenici kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije / Monumenta Habsburgica regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae. Kniga III.: Od 1544. godine do godine 1554.

	(MSHSM, XL.) Zagreb, 1917.
MHH	Monumenta Hungariae Historica/Magyar történelmi emlékek
MHJSM	Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium
MSHSM	Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium
MZ I. k.	Monumenta Zrínyiana. Pars oeconomica. Tomus I. Bona Maritima (1627–1685). Digessit, introductione Germanica et indice instruxit <i>Vera Zimányi</i> . Operis socius in revisione philologica textuum <i>Győző Kenéz</i> . Budapest, 1991.
MZ II. k.	Monumenta Zrínyiana. Pars oeconomica. Tomus II. Insula Muraköz (1635–1720). Digessit, introductione Germanica et indice instruxit <i>István N. Kiss</i> . Operis socius in revisione philologica textuum <i>Győző Kenéz</i> . Budapest, 1991.
<i>Noršić</i> , 1931.	<i>Noršić, Vjekoslav</i> Regesta arkiva obitelji pl. Bedeković-Komorski. 1267.–1600. <i>Vjesnik kr. državnog arkiva u Zagrebu</i> , 5 (1931) 143–162. o.
<i>Pálffy–Pandžić–Tobler</i> , 1999.	<i>Pálffy, Géza–Pandžić, Miljenko–Tobler, Felix</i> : Ausgewählte Dokumente zur Migration der Burgenländischen Kroaten im 16. Jahrhundert / Odabrani dokumenti o seobi Gradišćanskih Hrvata u 16. stoljeću. Eisenstadt/Zeljezno, 1999.
<i>Pethő</i> , 1753.	Rövid magyar kronika sok rend-béli fő historiás Könyvekből nagy szorgalmatossággal egybe szedettetett és irattatott <i>Pethő Gergely</i> től. Kassa, 1753. (Budapest, 1993. Reprint kiadás a Dharma Kiadó gondozásában.)
<i>Petrichevich</i> , 1942.	<i>Petrichevich Horváth Emil, báró</i> : A Petrichevich család történetének regesztái. Első rész. II. k. 1069–1942. (A Mogorovich nemzetségbeli Petrichevich család története és oklevéltára, I/1.) Pécs, 1942.
RMKT XVI/11. k.	Régi Magyar Költők Tára. XVI. századbeli magyar költők művei. XI. k. Az 1580-as évek költészete (1579–1588). Kozárvári Mátyás, Decsi Gáspár, Decsi Mihály, Tolnai Fabricius Bálint, Pécsi János, Murád Dragomán (Somlyai Balázs), Szepesi György, Vajdakamarási Lőrinc, Skaricza Máté, Zombori Antal, Tardi György, Tasnádi Péter, Hegedűs Márton, Moldovai Mihály és ismeretlen szerzők énekei. Sajtó alá rend. <i>Acs Pál</i> . Budapest, 1999.
<i>Stipišić–Šamšalović</i> , 1959–1963.	<i>Stipišić, J.–Šamšalović, M.</i> : Isprave u Arhivu Jugoslavenske akademije. <i>Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti</i> , 2. (1959) 289–379., 3. (1960) 563–643., 4. (1961) 465–554. és 5. (1963) 533–578. o.
<i>Šišić</i> I. k.	<i>Šišić, Ferdo</i> : Hrvatski saborski spisi / Acta comitialia regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae. Knjiga prva: Od godine 1526. do godine 1536. (MSHSM, XXXI.) Zagreb, 1912.
<i>Šišić</i> III. k.	<i>Šišić, Ferdo</i> : Hrvatski saborski spisi / Acta comitialia regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae. Knjiga treća: Od godine 1557. do godine 1577. (MSHSM, XXXIX.) Zagreb, 1916.
<i>Šišić</i> IV. k.	<i>Šišić, Ferdo</i> : Hrvatski saborski spisi / Acta comitialia regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae. Knjiga četvrta: Od godine 1578. do godine 1608. Dodatak od 1573.–1605. (MSHSM, XLI.) Zagreb, 1917.
<i>Šišić</i> V. k.	<i>Šišić, Ferdo</i> : Hrvatski saborski spisi / Acta comitialia regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae. Knjiga peta: Od godine 1609. do 1630. godine. S dodatkom od god. 1570. do god. 1628. (MSHSM, XLIII.) Zagreb, 1918.
<i>Szakály</i> , 1987.	<i>Szakály Ferenc</i> : Egy végvári kapitány hétköznapijai. (Horváth

- Márk szigetvári kapitány levelezése Nádasdy Tamás nádorral és szervitoraival, 1556–1561) *Somogy Megye Múltjából: Levéltári Évkönyv*, 18. (1987) 45–126. o.
- Szalay*, 1861. *Szalay Ágoston*: Négyszáz magyar levél a XVI. századból. 1504–1560. (Magyar Leveles Tár, I.) Pest, 1861.
- Szilágyi*, 1879. Bethlen Gábor fejedelem kiadatlan politikai levelei. Kiadta *Szilágyi Sándor*. Budapest, 1879.
- Timár*, 1889. *Timár György*: Királyi Sziget. Szigetvár várgazdaságának iratai 1546–1565. (Baranya török kori forrásai, I.) Pécs, 1989.
- Tinódi*, 1984. *Tinódi Sebestyén*: Krónika. Sajtó alá rendezte *Sugár István*. A bevezetőt *Szakály Ferenc* írta. (Bibliotheca Historica) Budapest, 1984.
- Tkalčić*, 1896. *Tkalčić, Ivan Krst.*: Povjestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba prijestolnice kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske / Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae. Svezak treći: Isprave 1500–1526. Zagreb, 1896.
- Turbuly*, 1996. *Turbuly Éva*: Zala vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek részeit. II. 1611–1655. (Zalai Gyűjtemény, 39.) Zalaegerszeg, 1996.
- Zaključci I. k. Zaključci hrvatskog sabora / Prothocolla generalium congregationum Statuum et Ordinum regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae. Svezak I. 1631–1693. Pripremili *Josip Buturac, Mirko Stanisavljević, Ranko Sučić, Vesna Šojat, Bartol Zmajić*. Zagreb, 1958.
- Zaključci II. k. Zaključci hrvatskog sabora / Prothocolla generalium congregationum Statuum et Ordinum regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae. Svezak II. 1693–1713. Pripremili: *Josip Buturac, Mirko Stanisavljević, Ranko Sučić, Vesna Šojat, Bartol Zmajić*. Zagreb, 1958.
- Zsilinszky*, 1893. *Zsilinszky Mihály*: A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai a reformációtól kezdve. III. k. 1647–1687. Budapest, 1893.

A FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE

- Ács*, 2002. *Ács Pál*: Sásvár bég históriája. *Historia cladis Turcicae ad Naduduar*, 1580. *Hadtörténelmi Közlemények*, 115:2. (2002) 381–388. o.
- Adamček*, 1968. *Adamček, Josip*: Seljačka buna 1573. Zagreb, 1968.
- Adamček*, 1980. *Adamček, Josip*: Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća. (Građa za gospodarsku povijest Hrvatske, Knjiga 18.; Odjel za hrvatsku povijest, Centar za povijesne znanosti sveučilišta u Zagrebu, Monografije, Knjiga 8.) Zagreb, 1980.
- Adamček*, 1981a. *Adamček, Josip*: Ekonomsko-društveni razvoj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u 16. i 17. stoljeću. In: *Društveni razvoj u Hrvatskoj (od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća)*. Ured. *Mirjana Gross*. Zagreb, 1981. 15–40. o.
- Adamček*, 1981b. *Adamček, Josip*: Povijest vlastelinstva Božjakovina i okolice. Zagreb, 1981.
- Adamček*, 1985. *Adamček, Josip* [u suradnji s *Josipom Barbarićem, Josipom Ko-*

- lanovičem, Andrijem Lukinovičem, Vesnom Šojat*]: Seljačke bune u Hrvatskoj u XVII stoljeću. Građa. (Centar za povijesne znanosti sveučilišta u Zagrebu, Odjel za hrvatsku povijest, Izvori za hrvatsku povijest, 6.; Historijski arhiv Sisak, Građa, Svezak 2.; Arhiv Hrvastke, Posebna izdanja „Arhivskog vjesnika”, Svezak 3.) Zagreb, 1985.
- Adamček, 1987.* *Adamček, Josip*: Bune i otpori. Seljačke bune u Hrvatskoj u XVII stoljeću. Zagreb, 1987.
- Ákosfy, 1937.* *Ákosfy Barna*: Kányaföldi báró Kerechény László, az alföldi főkapitány. *Hadtörténelmi Közlemények*, 38. (1937) 184–204. o.
- Ákosfy, 1939.* *Ákosfy Barna*: A pákozdi ütközet 1593-ban. *Magyar Katonai Szemle*, 5. (1939) 207–216. o.
- Antonitsch, 1975.* *Antonitsch, Evelyne*: Die Wehrmaßnahmen der innerösterreichischen Länder im dreizehnjährigen Türkenkrieg 1593–1606 (unter besonderer Berücksichtigung Steiermark). Bd. I–II. Ungedr. phil. Diss. Graz, 1975.
- Bak, 1997.* *Bak Borbála*: Magyarország történeti topográfiája. A honfoglalástól 1950-ig. (História könyvtár: Monográfiák, 9/I.) Budapest, 1997.
- Ballagi, 1882.* *Ballagi Aladár*: Wallenstein horvát karabélyosai 1623–1626. Budapest, 1882.
- Bánkúti, 1973.* *Bánkúti Imre*: Két katonáskodó nemes a XVII. században: Kisfaludy László és Miskey István (Adatok egy társadalmi réteg jellemzéséhez) *Arrabona. A Győri Múzeum Évkönyve*, 15. (1973) 257–271. o.
- Barta, 1995.* *Barta Gábor*: Az elfelejtett hadszíntér 1526–1528. (Megjegyzések a török–magyar szövetség előtörténetéhez) *Történelmi Szemle*, 37:1. (1995) 1–34. o.
- Bártfai Szabó, 1910.* *Bártfai Szabó László*: A Hunt-Pazman nemzetségbeli Forgách család története. Esztergom, 1910.
- Bauer, 1941.* *Bauer, Ernest*: Hrvati u tridesetgodišnjem ratu. (Redovno izdanje Matice hrvatske) Zagreb, 1941.
- Bende, 1968.* *Bende Lajos*: Sziget 1556. évi ostroma. *Hadtörténelmi Közlemények*, 15:2. (1968) 281–310. o.
- Bene, 2000.* *Bene Sándor*: Egy kanonok három királysága. Ráttkay György horvát históriája. (Irodalomtörténeti füzetek, 148.) Budapest, 2000.
- Bene, 2001.* *Bene, Sándor*: Ideološke koncepcije o staleškoj državi zagrebačkoga kanonika. In: *Ráttkay, Juraj*: Spomen na kraljeve i banove Kraljevstva Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Glavni urednik *Valentić, Mirko*. (Biblioteka Hrvatska povjesnica; Hrvatska latinistička historiografija, Knjiga 4.) Zagreb, 2001. 4–103. (uvodna studija)
- Bessenyei, 1999.* *Bessenyei József*: Nádasdy Tamás a politikus és államférfi. In: Nádasdy Tamás (1498–1562). Tudományos emlékülés: Sárovar, 1998. szept. 10–11. Szerk. *Sőptei István*. (A Nádasdy Ferenc Múzeum kiadványai, 3.) Sárovar, 1999. 9–27. o.
- Bilkei, 1993.* *Bilkei Irén*: Csányi Ákos – Egy zalai köznemes pályája a XVI. században. *Zalai Gyűjtemény*, 34. (1993) 7–16. o.
- Bilkei, 1997.* *Bilkei Irén*: Zala megye nemessége a Mohács utáni két évtizedben. In: *Zalai történeti tanulmányok*. Szerk. *Káli Csaba*. (Zalai Gyűjtemény, 42.) Zalaegerszeg, 1997. 21–60. o.

- Blažević*, 1999. *Blažević, Zrinka*: Primjerak Vitezovićeve djela 'Oživljena Hrvatska' iz ostavštine grofa L. F. Marsiglija. *Senjski zbornik*, 26. (1999) 197–228. o.
- Bojničić*, 1899. *Bojničić, Ivan von*: J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen, vollständig geordneten und reich vermehrten Auflage mit heraldischen und historisch-genealogischen Erläuterungen. IV. Bd. 13. Abt. Der Adel von Kroatien und Slavonien. Nürnberg, 1899. (Reprint: Zagreb, 1999.)
- Bojničić*, 1901. *Bojničić, Ivan*: Pečat kraljevine od godine 1497. *Vjesnik Kr. Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinskoga Zemaljskog arkiva*, 3. (1901) 69. o.
- Bónis–Degré–Varga*, 1996. *Bónis György–Degré Alajos–Varga Endre*: A magyar bírósági szervezet és perjog története. 2. bőv. kiad. Zalaegerszeg, 1996.
- Bozsóky*, 1993. *Bozsóky Pál Gerő*: Segesdi krónika. (A Veszprémi Egyházmegye Múltjából, 15.) Szeged, 1993.
- Breu*, 1970. *Breu, Josef*: Die Kroatensiedlung im Burgenland und in den anschließenden Gebieten. Wien, 1970.
- Brlić*, 1946–1953a. *B[rlić], A. E.*: Ivan Globiczer, veliki kapetan koprivnički (1572.–1581). *Zbornik Muzeja grada Koprivnice*, 4. (1946–1953) 57–58. o.
- Brlić*, 1946–1953b. *Brlić, A. E.*: Prilozi za povijest obitelji Natulija. *Zbornik Muzeja grada Koprivnice*, 4. (1946–1953) 108–112. o.
- Brlić*, 1946–1953c. *Brlić, A. E.*: Tri Grasweina, vel. kapetani Koprivnički. *Zbornik Muzeja grada Koprivnice*, 4. (1946–1953) 84–86. o.
- Buturac*, 1989. *Buturac, Josip*: Feudalna gospoštija i plemićki rod Budor. *Podravski zbornik*, 15. (1989) 99–102. o.
- Bůžek et alii*, 2002. *Bůžek, Václav–Hrdlička, Josef–Král, Pavel–Vybírál, Zdeněk*: Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku. Praha–Litomyšl, 2002.
- Cerwinka*, 1968. *Cerwinka, Günther*: Die Eroberung der Festung Kanizsa durch die Türken im Jahre 1600. In: Innerösterreich 1564–1619. Im Auftrag der Steiermärkischen Landesregierung herausgegeben im Zusammenhang mit der Ausstellung „Graz als Residenz–Innerösterreich 1564–1619“. Hrsg. *Alexander Novotny–Berthold Sutter*. (Joannea. Publikationen des Steiermärkischen Landesmuseums und der Steiermärkischen Landesbibliothek Bd. III.) Graz, [1968.] 409–511. o.
- Cvekan*, 1990. *Cvekan, Paškal*: Od Gorbonuka do Kloštra Podravskog. Povijesno-kulturni prikaz prigodom 700 godina dolaska Franjevacu u Gorbonuk (1292–1992). Slavonski Brod, 1990.
- Csorba*, 1978. *Csorba Csaba*: Esztergom hadi krónikája. Budapest, 1978.
- Dávid*, 1993. *Dávid Géza*: Szigetvár 16. századi bégjei. In: Tanulmányok a török hódoltság és a felszabadító háborúk történetéből. A szigetvári történész konferencia előadásai a város és a vár felszabadításának 300. évfordulóján. Szerk. *Szita László*. Pécs, 1993. 159–191. o.
- Dávid*, 1999a. *Dávid Géza*: Az első szegedi bég, Dervis életpályája. *Aetas*, 1999/4. 5–18. o.
- Dávid*, 1999b. *Dávid Géza*: Mohács–Pécs 16. századi bégjei. In: Pécs a törökkorban. Szerk. *Szakály Ferenc*. A szerkesztésben közreműködött: *Vonyó József*. (Tanulmányok Pécs történetéből, 7.) Pécs, 1999. 51–88. o.
- Dočkal*, 1956. *Dočkal, Kamilo*: Srednjovjekovna naselja oka Streze. Prilog našoj srednjovjekovnoj topografiji. *Starine*, 46. (1956) 145–202. o.

- Dočkal*, 1996. *Dočkal, Kamilo*: Hrvatski kolegij u Beču / Collegium Croaticum Viennense 1624–1784. (Hrvatski povijesni institut u Beču, Dissertationes et subsidia, I.) Wien–Zagreb, 1996.
- Dominkovits*, 1995. *Dominkovits Péter*: A petőházi Zeke család a 16–18. században (Vázlat). In: Vera (nem csak) a városban. Tanulmányok a 65 éves Bácskai Vera tiszteletére. Szerk. *Á. Varga László*. (Rendi társadalom–polgári társadalom: Supplementum) Budapest–Salgótarján, 1995. 15–21. o.
- Dominkovits*, 1999. *Dominkovits Péter*: Sopron vármegye XVI. század végi birtokos társadalma. *Soproni Szemle*, 53:2. (1999) 99–122. o.
- Dominkovits*, 2000. *Dominkovits Péter*: Közigazgatástörténet – családtörténet. Egy 16–18. századi Sopron vármegyei hivatalviselő család, a petőházi Zekék. In: Fejezetek Győr, Moson és Sopron vármegyék közigazgatásának történetéből. Szerk. *Horváth József*. Győr, 2000. 39–67. o.
- Dominkovits*, 2001. *Dominkovits Péter*: Moson vármegye birtokos társadalma a 16. század végén. *Arrabona. A Győri Múzeum Évkönyve*, 39. (2001) 299–328. o.
- Dominkovits*, 2002a. *Dominkovits Péter*: Egy kora újkori ügyvéd pályaképe – Szepsy (Zepsy) János. *Aetas*, 2002/2–3. sz. 5–35. o.
- Dominkovits*, 2002b. *Dominkovits Péter*: Familiárisi szolgálat–vármegyei hivatalviselés. Egy 17. századi Sopron vármegyei alispán, gálósházi Récsy (Rechey) Bálint. *Korall*, 9. sz. (2002. szept.) 32–54. o.
- Đurić–Feletar*, 1997. *Đurić, Tomislav–Feletar, Dragutin*: Navik on živi ki zginе pošteno: kratka povjesnica Zrinskih i Frankopana deset povijesnih gradova. (Biblioteka *Historia Croatica*, Knjiga 14.) Zagreb, 1997.
- Engel*, 1996. *Engel Pál*: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. k. (História könyvtár: Kronológiák, adattárak, 5.) Budapest, 1996.
- Engel*, 2001. Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis. CD-ROM. Szerk. *Engel Pál*. Térinformatika: *Kollányi László–Sallay Ágnes*. Budapest, 2001.
- Feletar*, 1988. *Feletar, Dragutin*: Podravina. Općine Đurđevac, Koprivnica i Ludbreg u prošlosti i sadašnjosti. Knjiga 1. Povijesno-geografski pregled od paleolita do 1945. godine. Koprivnica, 1988.
- Fodor*, 1997. *Fodor Pál*: Egy nagy háború előjátéka. (Megjegyzések az 1591–1593 közötti oszmán politikáról) In: Híd a századok felett. Tanulmányok Katus László 70. születésnapjára. Főszerk. *Hanák Péter*. Szerk. *Nagy Mariann*. Pécs, 1997. 77–82. o.
- Gecsényi*, 1984. *Gecsényi Lajos*: Katonák és polgárok a győri végvárbán a XVI–XVII. században. *Hadtörténelmi Közlemények*, 31:4. (1984) 664–686. o.
- Gecsényi*, 1986. *Gecsényi Lajos*: Városi önkormányzat Győrött a XVII. században. *Arrabona. A Győri Múzeum Évkönyve*, 22–23. (1986) 99–127. o.
- Gecsényi*, 1988. *Gecsényi Lajos*: Győr megye közigazgatása és tisztikara a XVII. században. *Levéltári Szemle*, 38:3. (1988) 14–34. o.
- Gecsényi*, 1993. *Gecsényi Lajos*: Egy köznemesi család a 17. században (A Falussyak). In: Házi Jenő Emlékkönyv. Emlékkönyv Házi Jenő Sopron város főlevéltárosa születésének 100. évfordulója tiszteletére. Szerk. *Dominkovits Péter–Turbuly Éva*. Sopron,

1993. 237–253. o.
- Gecsényi, 1994.* *Gecsényi Lajos*: A végvári harcok taktikája. (Török lesvetés Győr alatt 1577-ben) In: Scripta manent. Ünnepi tanulmányok a 60. életévét betöltött Geric József professzor tiszteletére. Szerk. *Draskóczy István*. Budapest, 1994. 165–175. o.
- Goldstein, 1996.* Hrvatske županije kroz stoljeća. Ured. *Ivo Goldstein* et alii. Zagreb, 1996.
- Goldstein–Kruhek, 1994.* Sisačka bitka 1593. Ured. *Ivo Goldstein–Milan Kruhek*. Zagreb–Sisak, 1994.
- Golec, 1993.* *Golec, Ivica*: Povijest grada Petrinje (1240–1592–1992). Zagreb, 1993.
- Gömöry, 1888.* *Gömöry Gusztáv*: Eltűnt magyar ezredek. Adalékok a XVII. századbeli magyar hadügy történetéhez. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1. (1888) 527–537. o.
- Gömöry, 1894.* *Gömöry Gusztáv*: A sziszeki csata 1593-ban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 7. (1894) 613–634. o.
- Gömöry, 1895.* G[ömöry] G[usztáv]: Veszprém és Várpalota eleste 1593-ban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 8. (1895) 254–259. o.
- Gömöry, 1896a.* *Gömöry Gusztáv*: A pákozdi csata 1593. november 3. *Hadtörténelmi Közlemények*, 9. (1896) 453–464. o.
- Gömöry, 1896b.* G[ömöry Gusztáv]: A császári és magyar sereg hadereje a pákozdi csatában. *Hadtörténelmi Közlemények*, 9. (1896) 519–520. o.
- Gruber, 1879.* *Gruber, Dane*: Borba Hrvata sa Turci od pada Sigeta do mira Žitva-Dorožkoga (1566–1606.). Zagreb, 1879.
- Gulin, 1995.* *Gulin, Ante*: Povijest obitelji Rattkay. Genealoška studija i izvori (1400–1793). (Djela Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti; Knjiga 72.) Zagreb, 1995.
- Gyulai, 1994.* *Gyulai Éva*: A miskolci Avasi templom 16. századi sírkövei. *A Hermann Ottó Múzeum Évkönyve*, 32. (1994) 185–206. o.
- HBL 1–4. k. Hrvatski biografski leksikon. 1. A – Bi. Zagreb, 1983., 2. Bj – C. Zagreb, 1989., 3. Č – Đ. Zagreb, 1993., 4. E – Gm. Zagreb, 1998.
- Heller, 1977.* *Heller, Georg*: Comitatus Varasdiensis. (Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München Series A, Bd. 8.) München, 1977.
- Heller, 1978.* *Heller, Georg*: Comitatus Crisiensis. (Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München Series A, Bd. 10.) München, 1978.
- Heller, 1980a.* *Heller, Georg*: Comitatus Zagrabiensis A–L. (Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München Series A, Bd. 11/1.) München, 1980.
- Heller, 1980b.* *Heller, Georg*: Comitatus Zagrabiensis M–Z. (Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München Series A, Bd. 11/2.) München, 1980.
- Hiller, 2000.* *Hiller István*: Politikai környezetváltozás és alkalmazkodóképesség. Eörsy Zsigmond különös alispánsága Sopron vármegyében. *Soproni Szemle*, 54:1. (2000) 5–18. o.
- Horvat K., 1900.* *Horvat, Karlo*: Toma Erdedi-Bakač ban hrvatski. Zagreb, 1900.
- Horvat K., 1905.* *Horvat, Karlo*: Ivan Zakmardi protonotar kraljevstva hrvatskoga. Zagreb, 1905.
- Horvat K., 1910.* *Horvat, Karlo*: Vojne ekspedicije Klementa VIII. u Ugarsku i Hrvatsku. Zagreb, 1910.

- Horvat R.*, 1903. *Horvat, Rudolf*: Borba Hrvata s Turcima za Petrinju. Petrinja, 1903.
- Horvat R.*, 1917. *Horvat, Rudolf*: Prilog za opsadu Kaniže god. 1601. *Vjesnik Kr. Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinskoga Zemaljskog arkiva*, 19. (1917) 166–167. o.
- Horvat R.*, 1940. *Horvat, Rudolf*: Povijest Gjurgjevca. Zagreb, 1940.
- Horvat R.*, 1942. *Horvat, Rudolf*: Stari hrvatski sabori. Zagreb, 1942.
- Horvat R.*, 1993. *Horvat, Rudolf*: Poviest Međimurja. Predgovor *Zvonimir Bartolić*. Bibliografija *Dragutin Toma*. (Knjižnica Matice hrvatske, Čakovec, Knjiga 3.) Čakovec, 1993. [Az 1944. évi zágrábi kiadás reprintje, bevezetővel és a Muraköz bibliográfiájával.]
- Horvat R.*, 1995. *Horvat, Rudolf*: Poviest slob. i kr. grada Koprivnice. Zagreb, 1995. [Az 1943. évi zágrábi kiadás reprintje bevezetővel és Horvat bibliográfiájával.]
- Horváth*, 2001. *Horváth Richárd*: A Chernelházi Chernelek a középkorban. *Soproni Szemle*, 55:4. (2001) 369–382. o.
- Holl*, 1980. *Holl Béla*: Ferenczffy Lőrinc: Egy magyar könyvkiadó a XVII. században. Budapest, 1980.
- Ivanics*, 1992. *Ivanics Mária*: A császári felmentő sereg útja Kanizsára egykorú ábrázolások tükrében (1600. szeptember 16–október 13.) *Zalai Múzeum*, 4. (1992) 45–53.
- Iványi B.*, 1918. *Iványi Béla*: A Grádeczi Horváth-Stansith család történetéhez. *Közlemények Szepes vármegye múltjából*, 10:2–4. (1918) 102–143. o.
- Iványi E.*, 1983. *Iványi Emma*: Gyöngyösi Nagy Ferenc vicegenerális. *Zalai Gyűjtemény*, 18. (1983) 115–130. o.
- Iványi E.*, 1984. *Iványi Emma*: Egy XVII. századi várkapitány (Libercesy Mihály, 1612–1670). In: Mályusz Elemér Emlékkönyv. Szerk. *H. Balázs Éva–Fügedi Erik–Maksay Ferenc*. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok) Budapest, 1984. 173–187. o.
- Iványi E.*, 1991. *Iványi Emma*: Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége (1681–1713). (A Magyar Országos Levéltár kiadványai III.: Hatóság- és hivataltörténet, 10.) Budapest, 1991.
- Izsépy*, 1983. *Izsépy Edit*: Ibrányi Mihály váradi vicekapitány. *Hadtörténelmi Közlemények*, 30:2. (1983) 171–196. o.
- Janits*, 1940. *Janits [Borsa] Iván*: Az erdélyi vajdák igazságszolgáltatási és oklevéladó működése 1526-ig. Budapest, 1940.
- Jedlicska*, 1897. *Jedlicska Pál*: Adatok erdődi báró Pálffy Miklós a győri hősnek életrajza és korához 1552–1600. (Eredeti történeti forrásmunka) Eger, 1897.
- Kalšan*, 1999. *Kalšan, Vladimir*: Međimusko plemstvo (XVII–XIX. st.). Katalog izložbe. Čakovec, 1999.
- Kampuš*, 1995. *Povijest i kultura Gradišćanskih Hrvata*. Ured. *Kampuš, Ivan*. Zagreb, 1995.
- Karbić*, 2002. *Karbić, Marija*: Od hrvatskoga sitnog plemića do ugarskoga velikaša i hrvatskog bana: Damjan Horvat od Litve i njegova obitelj. In: *Croato–Hungarica: uz 900 godina hrvatsko–mađarskih povijesnih veza / A horvát–magyar történelmi kapcsolatok 900 éve alkalmából*. Ured./szerk. *Jauk-Pinhak, Milka–Kiss Gy. Csaba–Nyomárkay István*. (Biblioteka Hungarologica Zagrabiensis, 1.) Zagreb/Zágráb, 2002. 119–125. o.
- Károlyi*, 1877. *Károlyi Árpád*: Magyar huszárok a schmalkaldi háborúban. *Századok*, 11. (1877) 642–654. és 841–854. o.

- Károlyi*, 1880b. *Károlyi Árpád*: A német birodalom nagy hadi vállalata 1542-ben. Új adalék külviszonyaink történetéhez. Kiadatlan levéltári anyag alapján. Budapest, 1880.
- Kárpáti-Kravjánszky*, 1933. *Kárpáti-Kravjánszky Mór*: Rudolf uralkodásának első tíz éve (1576–1586). A velencei kir. állami levéltár császári udvarból való követjelentései alapján. Budapest, 1933.
- Kaser*, 1997. *Kaser, Karl*: Freier Bauer und Soldat. Die Militarisierung der agrarischen Gesellschaft an der kroatisch–slawonischen Militärgrenze (1535–1881). (Zur Kunde Südosteuropas, II/22.) Wien–Köln–Weimar, 1997. és horvátul *Uő.*: Slobodan seljak i vojnik. Povojacenje agrarnog društva u Hrvatsko-slavonskoj Vojnoj krajini (1535–1881.) Tom I. Rana krajiška društva (1545–1754.), Tom II. Povojaceno društvo (1754–1881.) (Povijest i historija) Zagreb, 1997.
- Kelenik*, 1995a. *Kelenik József*: A Kanizsa elleni végvidék katonai erejének változásai 1633–1638. In: Hadtörténelmi tanulmányok. (Zalai Gyűjtemény, 36/I.) Zalaegerszeg, 1995. 5–51. o.
- Kelenik*, 1995b. *Kelenik József*: A kanizsai védelmi övezet és természetföldrajzi adottságai a XVI. század 70-es éveinek végén. In: Végvár és környezet. Szerk.: *Petercsák Tivadar–Pethő Ernő*. (Studia Agriensia, 15.) Eger, 1995. 163–174. o.
- Kelenik*, 1997. *Kelenik József*: A kanizsai–sormási ütközet 1600. október 7–13. *Zalai Múzeum*, 7. (1997) 37–43. o.
- Kempelen*, I–XI. k. *Kempelen Béla*: Magyar nemesi családok. I–XI. k. Budapest 1911–1932.
- Kerecsényi*, 1992. *Kerecsényi Edit*: A Kanizsa környéki végházak helyzete a vár 1594–96 közötti protokollumai tükrében. *Zalai Múzeum*, 4. (1992) 29–34. o.
- Kiss Á.*, 1975. *Kiss Ákos*: A XVII. századi Miskeyek kérdéséhez. *Arrabona. A Győri Múzeum Évkönyve*, 17. (1975) 363–366. o.
- Kiss I.*, 1993. *Kiss István, N.*: A muraközi régió kettős katonai szerepe a 17. században. (Végvárak és katonaparasztkok) In: Végvárak és régiók a XVI–XVII. században. Szerk. *Petercsák Tivadar–Szabó Jolán*. (Studia Agriensia, 14.) Eger, 1993. 123–144. o.
- Klaić N.*, 1973. *Klaić, Nada*: »Ostaci ostataka« Hrvatske i Slavonije u XVI. st. (od mohačke bitke do seljačke bune 1573 g.) *Arhivski vjesnik*, 16. (1973) 253–325. o.
- Klaić N.*, 1976. *Klaić, Nada*: Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u XVI i XVII stoljeću. (Biblioteka Istorija) Beograd, 1976.
- Klaić V.*, 1982. *Klaić, Vjekoslav*: Povijest Hrvata od nastarijih vremena do svršetka XIX stoljeća. Knjiga 5. Četvrto doba: Vladanje kraljeva iz porodice Habsburga (1527–1740). Za tisak prired. *Trpimir Macan*. Zagreb, 1982.
- KMTL *Korai magyar történeti lexikon* (9–14. század). Főszerk. *Kristó Gyula*. Szerk. *Engel Pál–Makk Ferenc*. Budapest, 1994.
- Kolar*, 2002. *Kolar, Mira*: Plemstvo Hrvatske i Slavonije prema Mađarskoj. In: *Croato–Hungarica: uz 900 godina hrvatsko–mađarskih povijesnih veza / A horvát–magyar történelmi kapcsolatok 900 éve alkalmából*. Ured./szerk. *Jauk-Pinhak, Milka–Kiss Gy. Csaba–Nyomárkay István*. (Biblioteka Hungarologica Zagradiensis, 1.) Zagreb/Zágráb, 2002. 51–66. o.
- Koppány*, 1999. *Koppány Tibor*: A középkori Magyarország kastélyai. (Művészettörténeti füzetek, 26.) Budapest, 1999.
- Kovács–Pálffy–Vándor*, *Kovács Gyöngyi–Pálffy Géza–Vándor László*: A régészeti és az

2000. írott források összevetésének lehetőségeiről: A bajcsai vár (1578–1600) kutatásának újabb eredményei / Archäologische und schriftliche Quellen im Vergleich: Neuere Ergebnisse der Erforschung der Grenzburg Weitschawar (Bajcsavár) (1578–1600). *Archaeológiai Értesítő*, 125. (1998–2000) [2002] 85–119. o.
- Kovács*, 2002. Weitschawar / Bajcsa-Vár. Egy stájer erődítmény Magyarországon a 16. század második felében. Kiállítás a zalaegerszegi Göcseji Múzeumban 2002. május 31. – 2002. október 31. Kiállítás a budapesti Hadtörténeti Múzeumban 2002. november 21. – 2004. január 31. Szerk. *Kovács Gyöngyi*. A szerk. munkatársa *Kőfalvi Csilla*. Zalaegerszeg, 2002.
- Kozics*, 1891. *Kozics László*: Győr vár 1594-től 1598-ig. *Hadtörténelmi Közlemények*, 4. (1891) 489–508. és 683–702. o.
- Krenn*, 1998. *Krenn, Peter*: Die gescheiterte Rückeroberung von Kanischa 1601 und ihre Auswirkungen auf das Landeszeughaus in Graz. In: A Nagykanizsán 1997. május 15–17. között megrendezett nemzetközi konferencia előadásai. Szerk. *H. Simon Katalin*. (Népek a Mura mentén/Völker an der Mur/Ljudi uz Muru/Ljudje ob Muri, 2.) Zalaegerszeg, 1998. 197–202. o.
- Kruhek*, 1982–1983. *Kruhek, Milan*: Stari đurđevački grad u sistemu granične obrane od 16. do 19. stoljeća. *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 8–9. (1982–1983) 85–105. o.
- Kruhek*, 1984. *Kruhek, Milan*: Stvaranje i utvrđivanje obrambene granice na Kupi u toku XVI i XVII stoljeća. In: *Vojna krajina. Povijesni pregled–historiografija–rasprave*. Ured. *Dragutin Pavličević*. Zagreb, 1984. 215–257. o.
- Kruhek*, 1992. *Kruhek, Milan*: Izgradnja obremnog sustava Slavonske granice u tijeku 16. stoljeća. *Povijesni prilozi*, 11. (1992) 3–38. o.
- Kruhek*, 1994. *Kruhek, Milan*: Rat za opstojnost Hrvatskog kraljevstva na kupskoj granici. Borbe za kaptolski kaštel u Sisku i druge utvrde na Kupi 1591–1595. godine. In: *Sisačka bitka 1593*. Ured. *Ivo Goldstein–Milan Kruhek*. Zagreb–Sisak, 1994. 33–66. o.
- Kruhek*, 1995a. *Kruhek, Milan*: Karlovac: utvrde, granice i ljudi. Karlovac, 1995.
- Kruhek*, 1995b. *Kruhek, Milan*: Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća. (Biblioteka Hrvatska povjesnica. Monografije i studije; Knjiga 1.) Zagreb, 1995.
- Kruhek*, 1997. *Kruhek, Milan*: Cetin: grad izbornog sabora Kraljevine Hrvatske 1527. (Biblioteka Povijesno-turističkih vodiča; Knjiga 1.) Karlovac, 1997.
- Kruhek*, 1999. *Kruhek, Milan*: Posjedi i gradovi obitelji Zrinskih i Frankopana / Die Herrschaften und Schlösser der adeligen Familien Zrinski und Frankopan. Katalog izložbe. Zagreb, 1999.
- Kruhek*, 2000. *Kruhek, Milan*: Križevačka tvrđava i utvrde Križevačke kapeitanije. *Povijesni prilozi*, 20. (2000) 87–130. o.
- Kruhek*, 2001. *Kruhek, Milan*: Kostajnica u protuturskoj obrani Hrvatskoga Kraljevstva. *Povijesni prilozi*, 21. (2001) 71–97. o.
- Kubinyi*, 1984. *Kubinyi András*: A középirtokos nemesség Mohács előestéjén. In: Magyarország társadalma a török kiűzésének idején. Szécsény, 1983. április 6–8. Szerk. *Szvircesk Ferenc*. (Discussiones Neogradiensis, 1.) Salgótarján, 1984. 5–24. o.
- Kubinyi*, 1994. *Kubinyi András*: A Jagelló-kori Magyarország történetének vázlatja. *Századok*, 128:2. (1994) 288–319. o.
- Kubinyi*, 1998. *Kubinyi András*: Erdély és a melléktartományok a Jagelló-

- korban. In: *Engel Pál–Kristó Gyula–Kubinyi András: Magyarország története 1301–1526.* (Osiris tankönyvek) Budapest, 1998. 353–356. o.
- Laszowski*, 1898. *L.* [=Laszowski, Emilij]: Ratne zgrade Vida Budora. *Prosvjeta*, [Zagreb] 6. (1898) br. 4. 140. o.
- Laszowski*, 1899. *Laszowski, Emilij*: Hrvatski junak Ivan Budor. *Prosvjeta*, [Zagreb] 7. (1899) br. 11. 336–338. o.
- Lengyel*, 1959. *Lengyel Alfréd*: Győr eleste és visszavétele a valóság tükrében. *Hadtörténelmi Közlemények*, 6:2. (1959) 167–221. o.
- Liepold*, 1998. *Liepold, Antonio*: Wider den Erbfeind christlichen Glaubens. Die Rolle des niederen Adels in den Türkenkriegen des 16. Jahrhunderts. (Europäische Hochschulschriften, Reihe 3.: Geschichte und ihre Hilfswissenschaften, Bd. 767.) Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien, 1998.
- Lončarić*, 1996. *Lončarić, Magdalena*: Plemstvo Županije varaždinske. Portreti, grbovi, grbovnice, rodoslovlja / Der Adel des Komitats Varaždin: Bildnisse, Wappen, Wappenbriefe, Stammbäume. Katalog izložbe. Varaždin, 1996.
- Lopašić*, 1890. *Lopašić, Radoslav*: Bihać i bihaćka krajina. Zagreb, 1890. (Reprint, Bihać, 1991.)
- Lóvei*, 2000. *Lóvei Pál*: Középkori sírkövek a történelmi Zala megye területén. In: Zala megye ezer éve. Tanulmánykötet a magyar államalapítás millenniumának tiszteletére Főszerk. *Vándor László*. Szerk. *Kostyál László*. Zalaegerszeg, [2000.] 74–82. o.
- Magyar*, 1988. *Magyar Kálmán*: A középkori Segesd város és megye története, régészeti kutatása. (Egy királynéi központ a X–XVIII. században) (Somogyi almanach, 45–49. sz.) Kaposvár, 1988.
- Maksay*, 1984. *Maksay Ferenc*: „A sok nemes országa”. In: Mályusz Elemér Emlékkönyv. Szerk. *H. Balázs Éva–Fügedi Erik–Maksay Ferenc*. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok) Budapest, 1984. 277–295. o.
- Maksay*, 1991. Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. 1–2. k. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta *Maksay Ferenc*. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II.: Forráskiadványok, 16.) Budapest, 1991.
- Martian*, 1910. *Martian Julián*: Magyarok V. Károly császár udvartartásában. (1546–47.) *Erdélyi Múzeum*, 27. (1910) 53–54.
- Mályusz*, 1988. *Mályusz Elemér*: Az erdélyi magyar társadalom a középkorban. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, 2.) Budapest, 1988.
- Matasovič*, 1930. *Matasovič, Josip*: Prilog genealogiji Patačiča. *Narodna starina: Časopis za historiju i etnografiju južnih slovjena*, 9. (1930) 409–448. o.
- Matunák*, 1901. *Matunák Mihály*: Korpona várkapitányai. Korpona, 1901.
- Mažuran*, 1958. *Mažuran, Ive*: Turska osvajanja u Slavoniji (1526.–1552.) *Osječki zbornik*, 6. (1958) 93–134. o.
- Mažuran*, 1991. *Mažuran, Ive*: Turske provale i osvajanja u Slavoniji od kraja 14. do sredine 16. stoljeća. In: Peti znanstveni sabor Slavonije i Baranje. Zbornik radova. Osijek, 1991. 17–64. o.
- Mažuran*, 1998. *Mažuran, Ive*: Hrvati i Osmansko Carstvo. Zagreb, 1998.
- MCSI, 1984. Magyar családtörténeti és címertani irodalom 1561–1944. *Baán Kálmán* gyűjtését javította és kiegészítette *Kóczy T. László* és

- Gazda István.* (Tudománytár) Budapest, 1984.
- Meyer, 1879.* *Meyer, Christian:* Die Feldhauptmannschaft Joachims II. im Türkenkriege von 1542. *Zeitschrift für Preußische Geschichte und Landeskunde*, 16. (1879) 480–538. o.
- Mijatović, 1992. és 1999.* *Mijatović, Anđelko:* Zrinsko–Frankopanska urota. Zagreb, 1992., 2. izd. Zagreb, 1999.
- Mikó–Pálffy, 2002.* *Mikó Árpád–Pálffy Géza:* A pozsonyi Szent Márton-templom késő reneszánsz és kora barokk síremlékei (16–17. század). *Művészettörténeti Értesítő*, 51. (2002) 1–2. sz. 107–172. o.
- Mikó–Sinkó, 2000.* Történelem – kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatáról Magyarországon. Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában 2000. március 17–szeptember 24. Szerk. *Mikó Árpád* és *Sinkó Katalin*. Budapest, 2000.
- Moačanin, 2001.* *Moačanin, Nenad:* Slavonija s Srijem u razdoblju osmanske valadvine. (Bibliotheca Croatica: Slavonica, Sirmiensia et Baranyensia; Studije; Knjiga 3.) Slavonski Brod, 2001.
- Mohl, 1913.* *Mohl Antal:* Győr eleste és visszavétele. 1594–1598. Győr, 1913.
- Molnár, 1987.* *Molnár László, V.:* Kanizsa vára. Budapest, 1987.
- Morvai, 1912,* *Morvai István:* Gersei Pethő Gergely élete és krónikája. Budapest, 1912.
- Müller, 1976.* *Müller Veronika:* Az egerszegi vár a XVII. században. (Zalaegerszegi füzetek, II.) Zalaegerszeg, 1976.
- Müller, 1978.* *Müller Veronika:* A zalai végek mindennapi problémái a XVII. század első felében. *Zalai Gyűjtemény*, 8. (1978) 81–94. o.
- Nagy I., I–XII. k.* *Nagy Iván:* Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal. I–XII. k. Pest, 1857–1868.
- Nagy L., 1987.* *Nagy László:* Az erős fekete bég. Nádasdy Ferenc. (Korok és emberek sorozat) H. n., 1987.
- Németh, 2001.* *Németh István, H.:* Várospolitikai és gazdaságpolitika a 16–17. századi Magyarországon. (A felső-magyarországi városzövetség). Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 2001.
- Nieder Korn, 1993.* *Nieder Korn, Jan Paul:* Die europäischen Mächte und der „Lange Türkenkrieg“ Kaiser Rudolfs II. (1593–1606). (Archiv für Österreichische Geschichte, Bd. 135.) Wien, 1993.
- Pálffy, 1995.* *Pálffy Géza:* Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században. Győr, 1995.
- Pálffy, 1996.* *Pálffy Géza:* A török elleni védelmi rendszer története a kezdetektől a 18. század elejéig. (Vázlat egy készülő nagyobb összefoglaláshoz) *Történelmi Szemle*, 38:2–3. (1996) 163–217. o.
- Pálffy, 1997a.* *Pálffy Géza:* Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitányhelyettesek Magyarországon a 16–17. században. (Minta egy készülő főkapitányi archontológiai és „életrajzi lexikonból”) *Történelmi Szemle*, 39:2. (1997) 257–288. o.
- Pálffy, 1997b.* A pápai vár felszabadításának négy százéves emlékezete 1597–1997. A bevezető tanulmányt írta és az okmánytárat összeállította: *Pálffy Géza*. Szerk. *Hermann István*. Pápa, 1997.
- Pálffy, 1997c.* *Pálffy Géza:* Várfeladók feletti ítélkezés a XVI–XVII. századi Magyarországon (A magyar rendek hadügyi jogkörének kérdéséhez) *Levéltári Közlemények*, 68:1–2. (1997) 199–221. o.
- Pálffy, 1998.* *Pálffy Géza:* A veszprémi végvár fő- és vicekapitányainak életrajzi adattára (16–17. század) In: *Veszprém a török korban*.

- Felolvasótülés Veszprém török kori emlékeiről. Szerk. *Tóth G. Péter*. (Veszprémi Múzeumi Konferenciák, 9.) Veszprém, 1998. 91–188. o.
- Pálffy*, 1999a. *Pálffy Géza*: A császárváros védelmében. A győri főkapitányság története 1526–1598. (A győri főkapitányság története a 16–17. században, 1.) Győr, 1999.
- Pálffy*, 1999b. *Pálffy Géza*: Nádasdy Tamás, a Dunántúl főkapitánya (1542–1546 és 1548–1552) In: Nádasdy Tamás (1498–1562). Tudományos emlékülés: Sárvár, 1998. szeptember 10–11. Szerk. *Söptei István*. (A Nádasdy Ferenc Múzeum kiadványai, 3.) Sárvár, 1999. 29–54. o.
- Pálffy*, 2000. *Pálffy Géza*: Az új védelmi rendszer kiépítése. In: Nagy képes millenniumi hadtörténet. 1000 év a hadak útján. Szerk. *Rácz Árpád*. Budapest, 2000. 104–114. o.
- Pálffy*, 2003. *Pálffy Géza*: Az első horvát nyelvű hadiszabályzatok (1578) magyarországi gyökerei. In: Szita László Emlékkönyv. Szerk. *Lengvári István–Vonyó József*. Pécs, 2003. (megjelenés alatt)
- Pálmány*, 1982. *Pálmány Béla*: Köznemesek a szécsényi Forgách uradalomban 1542–1848. *Tanulmányok Szécsény múltjából*, 5. (1982) 5–93. o.
- Pálosfalvi*, 2000. *Pálosfalvi Tamás*: Cilleiek és Tallóciak: Küzdelem Szlavóniáért (1440–1448). *Századok*, 134:1. (2000) 45–98. o.
- Pauler*, 1876. *Pauler Gyula*: Wesselényi Ferenc nádor és társainak összeesküvése 1664–1671. I–II. k. Budapest, 1876.
- Pavličević*, 2002. *Pavličević, Dragutin*: Opće političke i vojničke prilike u Podravini (1527.–1765). *Podravina: Časopis za multidisciplinarna istraživanja*, 1. (2002) 83–98. o.
- Perojević*, 1931. *Perojević, Marko*: Petar Kružić kapetan i knez grada Klisa. Zagreb, 1931.
- Petrichevich*, 1934. *Petrichevich Horváth Emil, báró*: A Petrichevich család általános története. Első rész. I. k. 1069–1526. (A Mogorovich nemzetségbeli Petrichevich család története és oklevéltára, I/1.) Budapest, 1934.
- Petrichevich-családfa A Mogorovich nemzetség és a Petrichevich család leszármazása. Külön melléklet Báró Petrichevich Horváth Emil A Petrichevich család általános története című művéhez. (A Mogorovich nemzetségbeli Petrichevich család története és oklevéltára, Melléklet.)
- Petrić*, 2000. *Petrić, Hrvoje*: Općina i župa Drnje. Povijesno-geografska monografija. (Bibliotheca historica Croatica, Knjiga 24.) Drnje, 2000.
- Petrić–Feletar D.– Feletar P.*, 2001. *Petrić, Hrvoje–Feletar, Dragutin–Feletar, Petar*: Novi Zrin. Zrinska utvrda na Muri (1661–1664). U povodu 330. obljetnice Urote Zrinsko-Frankopanske. Donja Dubrava–Zagreb, 2001.
- Reiszig*, 1900. *Reiszig Ede, ifj.*: A Geregye nemzetség. *Turul*, 18. (1900) 52–65. és 117–133. o.
- Romhányi*, 2000. *Romhányi Beatrix, F.*: Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon. Katalógus. Budapest, 2000.
- Roth*, 1969–1970. *Roth, Franz Otto*: Wihitsch und Weitschawar. Zum Verantwortungsbewußtsein der adeligen Landstände Innerösterreichs in Gesinnung und Tat im türkischen ‚Friedensjahr‘ 1578. Teil I–II. *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark*, 60. (1969) 199–275. és 61. (1970) 151–214. o.
- Rothenberg*, 1970. *Rothenberg, Gunther E[rich]*: Die österreichische Militärgrenze in Kroatien 1522 bis 1881. Wien–München, 1970.

- Rózsás*, 2002. *Rózsás Márton*: Török kori őrhely Drávatamási határában. In: A hódoltság régészeti kutatása. A Magyar Nemzeti Múzeumban 2000. május 24–26. között megtartott konferencia előadásai. Szerk. *Gerelyes Ibolya–Kovács Gyöngyi*. Budapest, 2002. 137–142. o.
- Sabol*, 1995. Hrvatski sabor. 2. dopunjeno izd. Ured. *Željko Sabol*. Zagreb, 1995.
- Simon*, 1997. *Simon Éva*: Magyar nagybirtokosok tervezetei a Kanizsával szembeni végvidék kiépítéséről. In: Zalai történeti tanulmányok. Szerk. *Káli Csaba*. (Zalai Gyűjtemény, 42.) Zalaegerszeg, 1997. 61–86. o.
- Simoniti*, 1991. *Simoniti, Vasko*: Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stoletju. Ljubljana, 1991.
- Stauffer*, 1886. *Stauffer, Albrecht*: Die Belagerung von Kanizsa durch die christlichen Truppen im Jahr 1601. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 7. (1886) 265–313. o.
- Strohal*, 1932. *Strohal, Rudolf*: Varaždinska županija od g. 1550.–1660. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, 28:2. (1932) 159–192. o.
- Šidak*, 1974. *Šidak, Jaroslav*: Hrvatsko društvo u križanićevo doba. In: Život i djelo Jurja Križanića. Zbornik radova. (Biblioteka Politička misao) Zagreb, 1974. 15–34. o.
- Štefanec*, 2001. *Štefanec, Nataša*: Heretik Njegova Veličanstva: povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu. (Homines, tempore, loci sorozat) Zagreb, 2001.
- Szakály*, 1995. *Szakály Ferenc*: Egy hódoltsági parasztpolgár, aki beavatkozott a nagypolitikába. Nagymarosi, majd nagyszombati Trombitás János, 1559–1592. In: *Uő.*: Mezőváros és reformáció. Tanulmányok a korai magyar polgárosodás kérdéséhez. (Humanizmus és reformáció, 23.) Budapest, 1995. 219–387. o.
- Szakály*, 2001. *Szakály Ferenc*: A hódolt megye története. In: Pest megye monográfiája. I/2. k. A honfoglalástól 1686-ig. Szerk. *Zsoldos Attila*. Budapest, 2001. 329–543. o.
- Szarka*, 1947. *Szarka Gyula*: A váci egyházmegye és püspökei a török hódítás korában. (Vácegyházmegye multjából, IV.) Vác, 1947.
- Takáts*, I–III. k. *Takáts Sándor*: Rajzok a török világból. I–III. k. Budapest, 1915–1917.
- Takáts*, 1928a. *Takáts Sándor*: Dobó Ferenc generális. In: *Uő.*: Régi magyar kapitányok és generálisok. 2. bőv. kiad. Budapest, [1928.] 377–432. o.
- Takáts*, 1928b. *Takáts Sándor*: Thengöldi Bornemissza János. Milyen volt az élete egy végbeli kapitánynak? In: *Uő.*: A török hódoltság korából. (Rajzok a török világból IV., bef. k.) Budapest, [1928.] 343–489. o.
- Takáts*, 1929. *Takáts Sándor*: Steierország magyar huszárjai. In: *Uő.*: Emlékezzünk eleinkről. I. k. Budapest [1929.] 233–258. o.
- Težak–Šimek–Lipljin*, 1999. *Težak, Spomenka–Šimek, Marina–Lipljin, Tomislav*: Županija varaždinska u srednjem vijeku / Die Gespanschaft Varaždin im Mittelalter. Katalog izložbe. Varaždin, 1999.
- Toifl*, 2002. *Toifl, Leopold*: Bajcsavár története stájer levéltári források alapján. In: Weitschawar / Bajcsa-Vár. Egy stájer erődítmény Magyarországon a 16. század második felében. Kiállítás a zalaegerszegi Göcseji Múzeumban 2002. május 31. – 2002. október 31. Kiállítás a budapesti Hadtörténeti Múzeumban 2002.

- november 21. – 2004. január 31. Szerk. *Kovács Gyöngyi*. A szerk. munkatársa *Kőfalvi Csilla*. Zalaegerszeg, 2002. 27–40. o.
- Tóth I. Gy.*, 1996. *Tóth István György*: Mivelhogy magad írást nem tudsz ... Az írás térhódítása a művelődésben a kora újkori Magyarországon. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, 17.) Budapest, 1996.
- Tóth S. L.*, 1986. *Tóth Sándor László*: A kanizsai csata, 1600. október 7–13. *Hadtörténelmi Közlemények*, 33:2 (1986) 253–271.
- Tóth S. L.*, 1998. *Tóth Sándor László*: A tatai vár ostromainak szerepe a 15 éves háborúban. In: Tata a tizenöt éves háborúban. (Tatán 1997. május 23-án megtartott tudományos ülészekon elhangzott előadások anyaga.) Szerk. *Fatuska János–Fülöp Éva Mária–Gyüsi László*. (Annales Tataienses, I.) Tata, 1998. 19–44. o.
- Tóth S. L.*, 2000. *Tóth Sándor László*: A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború. Szeged, 2000.
- Traut*, 1892. Kurfürst Joachim II. von Brandenburg und der Türkenfeldzug vom Jahre. Nach archivalischen Quellen bearbeitet von *Dr. Hermann Traut*. Gummersbach, 1892.
- Tringli*, 1998. *Tringli István*: Az 1481. évi szlavóniai közgyűlés. In: Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére. Szerk.: *Csukovits Enikő*. Budapest, 1998. 291–318. o.
- Turbuly*, 1994. *Turbuly Éva*: Adatok a megyei közigazgatás és tisztikar történetéhez Nyugat-Magyarországon a 16. század végén és a 17. század első évtizedeiben. *Levéltári Szemle*, 44:3. (1994) 23–34. o.
- Turbuly*, 2000. *Turbuly Éva*: Megyei közigazgatás Sopron vármegyében a statútumok (szabályrendeletek) tükrében (1589–1771). In: Fejezetek Győr, Moson és Sopron vármegyék közigazgatásának történetéből. Szerk. *Horváth József*. Győr, 2000. 21–37. o.
- Tusor*, 1999. *Tusor Péter*: Zrínyi Miklós ismeretlen levele egy gyilkosság ügyében. Gregoróczy György szredicskói kapitány élete és halála. *Hadtörténelmi Közlemények*, 112:3. (1999) 582–601. o.
- ÚMIL I. k. Új Magyar Irodalmi Lexikon. I. k. A–Gy. Budapest, 1994.
- Vándor*, 1994. *Vándor László*: Kanizsa története a honfoglalástól a város török alóli felszabadulásáig. In: Nagykanizsa. Városi monográfia. I. k. Nagykanizsa, 1994. 215–424. o.
- Varga J.*, 1981. *Varga J. János*: Szervitorok katonai szolgálata a XVI–XVII. századi dunántúli nagybirtokon. (Értekezések a történeti tudományok köréből, Új sorozat 94.) Budapest, 1981.
- Várkonyi*, 1992. *Várkonyi Gábor*: Magyar katonák a harmincéves háború európai hadszínterein. *Hadtörténelmi Közlemények*, 105:2. (1992) 149–151 o.
- Várkonyi*, 2002. *Várkonyi Ágnes, R.*: A Wessselényi szervezkedés történetéhez 1664–1671. In: Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére. Szerk. *Fodor Pál–Pálffy Géza–Tóth István György*. (Gazdaság- és társadalomtörténeti kötetek, 2.) Budapest, 2002. 423–460. o.
- Veress*, 1983. *Veress D. Csaba*: Várak a Bakonyban. A veszprémi, pápai és palotai vár hadtörténete. Budapest, 1983.
- Veress*, 1993. *Veress D. Csaba*: A győri vár. Budapest, 1993.
- Veress*, 1999. *Veress D. Csaba*: Veszprém a tizenöt éves háborúban (1593–1606). In: Veszprém a török korban. Felolvasóülés Veszprém török kori emlékeiről. Szerk. *Tóth G. Péter*. (Veszprémi Múzeumi Konferenciák, 9.) Veszprém, 1998. 42–54. o.

- Veress–Siklósi*, 1990. *Veress D. Csaba–Siklósi Gyula*: Székesfehérvár, a királyok városa. Budapest, 1990.
- Vojna krajina, 1984. Vojna krajina. Povijesni pregled – historiografija – rasprave. Ured. *Pavličević, Dragutin*. Zagreb, 1984.
- Zagrebački biskupi, 1995. Zagrebački biskupi i nadbiskupi. Autori: *Juraj Batelja* et alii. Zagreb, 1995.
- ZMA, 2000. Zala megye archontológiája 1138–2000. Szerk. *Molnár András*. (Zalai Gyűjtemény, 50.) Zalaegerszeg, 2000.
- Zsoldos*, 2001. *Zsoldos Attila*: Egész Szlavónia bánja. In: Tanulmányok a középkorról. Szerk. *Neumann Tibor*. (Analecta mediaevalia, I.) Budapest, 2001. 269–281. o. és közel azonos horvát változata: Hrvatska i Slavonija u kraljevstvu Arpadovića. *Povijesni prilozi*, 17. (1998) 287–296. o.